

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΩΝ ΑΘΛΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟΥΣ
ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ»**



Υπεύθυνη φοιτήτρια:

Ψωφάκη Αλεξάνδρα

Μέλη τριμελούς επιτροπής:

Μπεκιάρη Αλεξάνδρα Σακελλαρίου Κίμων Μουρατίδης Ιωάννης

ΤΡΙΚΑΛΑ 2010

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη, έχει σκοπό: i) να ερευνήσει και να προσδιορίσει τα κίνητρα και τους εσωτερικούς παράγοντες των αθλητών της αρχαίας εποχής, για τη συμμετοχή και την επιδίωξη της νίκης στους Ολυμπιακούς αγώνες στην αρχαιότητα, όπως αυτά τα κίνητρα παρουσιάζονται μέσα στα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, ποιητών και συγγραφέων και ii) να απαντήσει στα ερωτήματα που αναφέρονται α) εάν το γεγονός των ολυμπιακών αγώνων είναι κάτι το ιδεατό, β) εάν είναι ένας αθλητικός παράδεισος, όπου οι νέοι επιδίδονται στην ευγενή άμιλλα, έχοντας αναπτύξει αρμονικά το σώμα και το πνεύμα για να κερδίσουν τον κότινο της νίκης, γ) εάν υπάρχουν στους αθλητές τα στοιχεία της καλής συμπεριφοράς, της ευγένειας, του ήθους, του πολιτισμού ή μέσα τους διακατέχονται από τη ματαιοδοξία, την απληστία, τη δωροδοκία, την απάτη, το φθόνο και δ) εάν η παρακίνηση των μεγάλων αυτών αθλητών επηρεάζονται όχι μόνο από τους εσωτερικούς, αλλά και από εξωτερικούς παράγοντες οι οποίοι βοηθούσαν στο να υπομένουν οι αθλητές τις σκληρές αθλητικές δοκιμασίες και τις εξαντλητικές δίαιτες.

Η έρευνα έδειξε ότι, οι οικονομικές απολαβές δεν ήταν τα μόνα κέρδη των Ολυμπιονικών από τις πόλεις τους.

Ο Ολυμπιονίκης είχε ισόβια σίτιση με δημόσια δαπάνη, είχε τιμές και αναγνώριση ίση με τους ανώτερους στρατιωτικούς και τους ευεργέτες της πόλης. Είχε φορολογικές απαλλαγές. Τα κίνητρα των αθλητών ήταν ισχυρά και αυτό διαφαίνεται τόσο από τις επίπονες δοκιμασίες που περνούσαν για τη συμμετοχή τους στους αγώνες όπως, τη σκληρή προπόνηση, την αυστηρή δίαιτα και διατροφή, όσο και από τις παρανομίες που πραγματοποιούσαν όπως, τις δωροδοκίες, την εξαπάτηση των αντιπάλων, τις παράνομες πολιτογραφήσεις, τη βία. Υπήρχαν εσωτερικά και εξωτερικά κίνητρα. Από τα εσωτερικά μπορούμε να αναφέρουμε την ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται αποτελεσματικός και να πετυχαίνει την αυτονομία του. Η ανάγκη του ατόμου για σχέσεις με άλλα άτομα, να ανήκει σε μια ομάδα, ο ενθουσιασμός του για την εκπλήρωση στόχων, να αισθάνεται ικανός και αυτόνομος στο περιβάλλον του, να πιστεύει σε ανώτερες δυνάμεις, στους θεούς, στη θρησκεία. Ακόμη βρέθηκαν φυσιολογικά και βιολογικά κίνητρα όπως, η διατήρηση και βελτίωση

της υγείας, του κάλλους, της μακροζωίας, η ανάγκη για δόξα και φήμη για ανάδειξη της προσωπικότητας.

Τα εξωτερικά κίνητρα προέρχονται από εξωτερικές πηγές, από άλλους ανθρώπους, μέσα από την κοινωνία, μέσα από τη θετική και αρνητική ενίσχυση όπως, τους επαίνους, το θαυμασμό, τη χειραψία, το χαμόγελο, τις τιμές, τα άθλα, τα έπαθλα, τη δημόσια αναγνώριση. Επίσης, στα εξωτερικά κίνητρα παρατηρήθηκαν ο συναγωνισμός, το άγχος, η πρόκληση του αντιπάλου, ο φόβος της τιμωρίας, της ποινής και του εξευτελισμού.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι γνώσεις μας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα είναι αρκετά πλούσιες από τις περιγραφές δεκάδων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, από απεικονίσεις αθλητικών σκηνών σε αρχαία έργα τέχνης, καθώς και από τα ευρήματα των ανασκαφών.

Μέσα στα στάδια και τις παλαίστρες οι αρχαίοι Έλληνες καλλιεργούσαν το σύνολο που λέγεται άνθρωπος για να το αναδείξουν σε προσωπικότητα χρήσιμη στην πολιτεία και γι' αυτό κατόρθωσαν να πλάσουν τον υπέροχο εκείνο σωματικό τύπο, που μόνο η ελληνική αρχαιότητα μας άφησε, ως Ερμή του Πραξιτέλη, ως Έφηβο των Αντικυθήρων ή ως Δορυφόρο του Πολυκλείτου.

Η έρευνα αυτή έχει σκοπό να προσεγγίσει τα πραγματικά κίνητρα των αθλητών της αρχαίας Ολυμπίας όσον αφορά τη συμμετοχή τους στους Ολυμπιακούς αγώνες. Μέσα από ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, τη φιλολογική έρευνα στα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, στις φωτεινές επιγραφές που κληρονομήσαμε θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε τα κίνητρα εσωτερικά και εξωτερικά, που οδήγησαν τους αρχαίους αθλητές σε συμμετοχή και επιδίωξη της νίκης, όπως παρουσιάζονται στις αναφορές αυτές. Πρόκειται για βιβλιογραφική έρευνα, με συστηματοποιημένη συνθετική – εκθετική μορφή. Στηρίζεται στη δευτερογενή ανάλυση πληροφοριών (secondary data analysis) και ιδιαίτερα στη μέθοδο ανάλυση περιεχομένου.

Τα ερωτήματα που θα απασχολήσουν την έρευνά μας είναι τα εξής: Είναι οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες το ιδεατό, ένας αθλητικός παράδεισος, όπου οι νέοι επιδίδονταν στην ευγενή άμιλλα, έχοντας αναπτύξει αρμονικά το σώμα και τον νου για να κερδίσουν ένα κλαδί ελιάς; Υπάρχουν τα στοιχεία της συμπεριφοράς ευγένεια, ήθος, πολιτισμός ή υπάρχει και ματαιοδοξία, απληστία, δωροδοκία, απάτη, φθόνος; Ο κότινος ήταν πράγματι, το μοναδικό βραβείο «ἄθλον» για τους νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων; Η παρακίνηση των αθλητών ήταν εσωτερική ή επηρεάζονταν και από άλλους εξωτερικούς παράγοντες και γι' αυτόν το λόγο υπόμεναν τις σκληρές αθλητικές δοκιμασίες, αλλά και τις εξαντλητικές δίαιτες;

Ο κότινος καθιερώθηκε, ως έπαθλο, από τον Ίφιτο, ύστερα από χρησμό του Μαντείου των Δελφών, και κοβόταν πάντα δε από την «Καλλιστέφανο» ελιά. Ένα μικρό αγόρι (του οποίου ζούσαν και οι δυο γονείς του) πήγαινε στην ελιά και έκοβε με χρυσό ψαλίδι τόσα ακριβώς κλαδιά όσα και τα αγωνίσματα των Ολυμπιακών. Έπειτα το πήγαινε στο ναό της θεάς Ήρας, όπου και τα τοποθετούσε πάνω σε χρυσελεφάντινη τράπεζα. Οι ελλανοδίκες έπαιρναν από εκεί τα κλαδιά, έφτιαχναν στεφάνια και τα πρόσφεραν ως έπαθλο στους αθλητές. Οι νικητές θεωρούνταν πρόσωπα σεβαστά, τα οποία η θεία χάρη και η εύνοια των θεών τους βοήθησε να κερδίσουν. Επίσης δια του στεφανιού της ελιάς μεταβιβάζονταν σε αυτούς όλες οι θεϊκές δυνάμεις. Τον ίδιο ακριβώς συμβολισμό είχαν και οι κόκκινες μάλλινες κορδέλες που στόλιζαν το μέτωπο ή τα μπράτσα των αθλητών. Ήταν ο κότινος όμως το μοναδικό έπαθλο που δινόταν στους νικητές;

Το μέτρο, το βάθρο στο οποίο στηρίχτηκε ο κλασικός πολιτισμός, οδήγησε στη σωματική και στη ψυχική εναρμόνιση. Η σωματική άσκηση, όμως, ενίοτε ξεπερνούσε το μέτρο, χωρίς να συνοδεύεται και από μian αντίστοιχη ψυχική καλλιέργεια. Ο ιδιαίτερος τρόπος της ζωής των αθλητών εξάλλου, μερικές φορές προκαλούσε το δημόσιο αίσθημα, ενώ κι η απόδοση τιμών στους αθλητές έφτανε κάποτε σε όρια υπερβολής, με αποτέλεσμα να υπερτονίζεται η αξία της σωματικής ρώμης σε σύγκριση με τη σημασία της πνευματικής προσφοράς. Η υπέρμετρη αναγνώριση της αγωνιστικής νίκης λειτούργησε ωστόσο, κάπως, και ως κίνητρο στη συνείδηση κάποιων αθλητών, για την υπερβολική ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό, με στόχο την ανταλλαγή της αξίας σε όφελος, είτε αυτό αφορούσε σε πολιτικό, είτε σε οικονομικό, είτε σε κοινωνικό επίπεδο.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε πως διαπιστώθηκαν στόχοι πραγματικοί και εξωπραγματικοί. Βρέθηκαν τα δεδομένα επιτυχίας και ο φόβος για αποτυχία. Μορφές ενίσχυσης από γυμναστές, φιλάθλους και περιβάλλον. Η διδασκαλία και το ίδιο το αγώνισμα ως κίνητρα. Ο συναγωνισμός, η πρόκληση του αντιπάλου, ο φόβος της τιμωρίας, της ποινής, του εξευτελισμού. Ο στενός και ευρύτερος περίγυρος, η εκπροσώπηση της πόλης και οι θεατές. Τέλος, εντοπίστηκαν οι αμοιβές –ψυχολογικές, συμβολικές και υλικές – καθώς και η ανάγκη για δόξα και υστεροφημία. Μόλις ο Ελλανοδίκης έθετε τον κότινο στο κεφάλι του νικητή, οι όροι και οι συνθήκες

της ζωή του άλλαζαν ανάλογα και με τη σπουδαιότητα της πόλης που καταγόταν και στην οποία χάριζε τη νίκη του. Οι πηγές που αφορούν στους Ολυμπιακούς αγώνες επισημαίνουν ότι τον ολυμπιονίκη περίμενε ισόβια σίτιση με δημόσια δαπάνη, τιμές και αναγνώριση ίση με τους κυριότερους στρατιωτικούς ή ευεργέτες της πόλης. Εξίσου σημαντική ήταν και φορολογική απαλλαγή που του παρεχόταν. Δε λείπανε οι πολεμικές συγκρούσεις για τον έλεγχο των αγώνων, περιπτώσεις πολιτικής εκμετάλλευσης της νίκης είτε από την πλευρά κρατών και ηγεμόνων είτε από την πλευρά αθλητών, παράνομες πολιτογραφήσεις αθλητών, δωροδοκίες και χρηματισμό, παραβιάσεις των κανονισμών, εξαπατήσεις των Ελλανοδικών, έντονη βία, νίκες χωρίς συμμετοχή, χρησιμοποίηση της Ολυμπίας και των αγώνων για τη νομιμοποίηση παράνομων πράξεων ηγεμόνων, σφαγών και κατακτητικών ενεργειών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι. ΧΩΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΔΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η περίοδος από το 1600 έως το 1100 π.Χ., η Ύστερη εποχή του Χαλκού, ονομάζεται Μυκηναϊκή Περίοδος (Vermeule, Emily, 1964). Η περίοδος από περίπου το 1100 π.Χ. έως περίπου το 800 π.Χ. ονομάζεται Γεωμετρική Εποχή ή Σκοτεινοί αιώνες, για την οποία διαθέτουμε πλέον τις ανάλογες αρχαιολογικές μαρτυρίες, αλλά και ενδιαφέρουσες θεωρίες σημαντικών ιστοριογράφων της εποχής μας, που ενίοτε αντικρούουν τις κλασικές γνώσεις μας για τη ροή της ελληνικής ανάπτυξης. Από τον 8ο έως και τον 6ο π.Χ. αιώνα έχουμε την Αρχαϊκή Εποχή, η Κλασική εποχή οριοθετείται με την έναρξη του 5ου π.Χ. αιώνα και το θάνατο του Αλεξάνδρου, (323 π.Χ.), οπότε ξεκινά και η Ελληνιστική εποχή (Botsford & Robinson, 1996).

1:1 Γεωμετρική εποχή

Κατά τον 8ο αιώνα π.Χ. προβάλλοντας από τη Γεωμετρική Περίοδο η Ελλάδα μεταβάλλει τον πολιτισμό της από προφορικό σε γραπτό. Η χρήση ενός προσαρμοσμένου από τη φοινική γραφή αλφάβητου, μας παρέχει τις πρώτες γραπτές μαρτυρίες μιας ουσιαστικής μεταβολής για τον ελληνικό πολιτισμό, ενώ η ανάπτυξη της μνημειακής γλυπτικής και της κεραμικής τον θεμελιώνει σε μια τεχνολογική και καλλιτεχνική βάση (Λαμπράκη, Ευστρατίου, Μάιος 1986). Βέβαια, η ενοποιημένη άποψη που έχουμε σήμερα για τον ελληνικό πολιτισμό δε συνεπάγεται και την ανάλογη ενότητα σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο εκείνα τα χρόνια. Εξαιτίας της γεωγραφικής της ιδιαιτερότητας, η Ελλάδα της αρχαϊκής και της κλασικής περιόδου ακολουθεί λίγο-πολύ τον τοπικισμό της μυκηναϊκής εποχής, διαιρεμένη σε μικρές ανεξάρτητες κοινότητες που χαρακτηρίζονται με τον γενικό όρο πόλις-κράτος (Botsford & Robinson, 1996).

1:2 Αρχαϊκή εποχή

Η οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη του ελλαδικού χώρου αλλά και οι ενδοκοινοτικές πολιτικές συγκρούσεις οδήγησαν ένα τμήμα του ηπειρωτικού και του νησιωτικού πληθυσμού σε ένα ρεύμα αποικισμών, που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός μεταναστευτικού κύματος προς όλες τις περιοχές της Μεσογείου. Από το 750 π.Χ. έως το 550 π.Χ. οι Έλληνες δημιούργησαν αποικίες προς όλες τις κατευθύνσεις. Προς την ανατολή αποίκισαν αρχικά τις ακτές του Αιγαίου στη Μικρά Ασία, κατόπιν την Κύπρο και τις ακτές της Θράκης, τον Βόσπορο και τις νότιες ακτές της Μαύρης Θάλασσας, ως τη σημερινή Ουκρανία (Λαμπράκη, Ευστρατίου, Μάιος 1986). Προς τη δύση οι Έλληνες αποίκισαν την Ιλλυρία (σημερινή Αλβανία), τη Σικελία και τη Νότια Ιταλία, την Κορσική και τις βόρειες μεσογειακές ακτές που καλύπτει η σύγχρονη Γαλλία και η Ισπανία, ως τις Ηράκλειες Στήλες. Ελληνικές αποικίες απαντώνται, επίσης, στην Αίγυπτο και τη Λιβύη. Πόλεις όπως η Συρακούσα, η Νάπολη, η Μασσαλία ή η Κωνσταντινούπολη προέκυψαν στην πραγματικότητα από τις ελληνικές αποικίες των Συρακουσών, Νεάπολης, ή του Βυζάντιου, αποικίας των Μεγαρέων (Hopper,1977).

Έως τα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα, η Ελλάδα έγινε το πολιτισμικό και γλωσσικό κέντρο μιας γεωγραφικής περιοχής πολύ μεγαλύτερης των φυσικών ορίων της. Αν και οι αποικίες δεν ελέγχονταν πολιτικά από τις μητροπόλεις τους, λόγω της απόστασης από αυτές, η διατήρηση των εμπορικών, θρησκευτικών και πολιτισμικών δεσμών βοήθησε στη δημιουργία ενός ζωντανού ιστού αλληλεπίδρασης (Hopper,1977).

1:3 Κλασσική περίοδος

Η κλασσική περίοδος χαρακτηρίζεται έντονα από την ανάπτυξη της πόλης-κράτους, που είχε ήδη γίνει η βασική μονάδα κοινωνικής και πολιτικής συγκρότησης του ελληνικού κόσμου.

Περσικοί πόλεμοι: Καθώς στην Ιωνία οι ελληνικές πόλεις, στις οποίες συμπεριλαμβάνονταν μεγάλα κέντρα, όπως η Μίλητος και η Αλικαρνασσός, δε μπόρεσαν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους περιήλθαν υπό την κυριαρχία της περσικής αυτοκρατορίας προς τα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα. Το

499 π.Χ. οι Έλληνες των ιωνικών πόλεων ξεκίνησαν την Ιωνική Επανάσταση και η Αθήνα μαζί με την Ερέτρια κινήθηκαν προς βοήθειά τους (Λαμπράκη, Ευστρατίου, Μάιος 1986).

Αθηναϊκή ηγεμονία: Μετά τους Περσικούς πολέμους η πόλη της Αθήνας έγινε ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης στη θάλασσα και το εμπόριο, αν και σοβαρός ανταγωνιστής της παρέμεινε η Κόρινθος με τη γεωργική παραγωγή και τα φημισμένα κεραμικά της εργαστήρια. Ηγετική φυσιογνωμία του χρυσού αιώνα όπως αποκαλείται για την αθηναϊκή ανάπτυξη και την κυριαρχία της στις άλλες πόλεις υπήρξε ο Περικλής, για τον οποίο πληροφορίες συλλέγουμε από τον Θουκυδίδη και τον Πλούταρχο. Είναι εκείνος που χρησιμοποιεί τα χρήματα των συμμάχων του, προκειμένου να χτίσει τον Παρθενώνα και άλλα λαμπρά μνημεία της κλασικής Αθήνας. Ως τα μέσα, καθοδηγούμενη από την απληστία της Αθήνας η συμμαχία της Δήλου μετατράπηκε ουσιαστικά σε *αθηναϊκή αυτοκρατορία*, γεγονός που επικυρώθηκε από τη μεταφορά του συμμαχικού θησαυρού από τη Δήλο στον Παρθενώνα το 454 π.Χ.

Όπως ήταν φυσικό ο πλούτος της Αθήνας προσέλκυσε χαρισματικούς ανθρώπους από όλη την Ελλάδα, παρόλη την αυστηρότητα του καθεστώτος των μετοίκων. Η ίδια η αθηναϊκή πολιτεία προώθησε τη γνώση και τις τέχνες. Έγινε το κέντρο της αρχαιοελληνικής λογοτεχνίας, της φιλοσοφίας και των τεχνών. Ορισμένα από τα μεγαλύτερα ονόματα των τεχνών και των γραμμάτων έζησαν στην Αθήνα αυτής της περιόδου: ανάμεσά τους δραματικοί ποιητές όπως ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης και ο κωμωδιογράφος Αριστοφάνης, φιλόσοφοι όπως ο Αριστοτέλης, ο Πλάτων και ο Σωκράτης, ιστοριογράφοι όπως ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης και ο Ξενοφών, ποιητές όπως ο Σιμωνίδης και γλύπτες όπως ο Φειδίας. Η πόλη έγινε, σύμφωνα με τα λόγια του ίδιου του Περικλή, το σχολείο της Ελλάδας (Hopper, 1977).

Πελοποννησιακός πόλεμος: Αυτό που είναι σήμερα γνωστό ως Πελοποννησιακός πόλεμος ήταν στην πραγματικότητα ο δεύτερος πόλεμος μεταξύ των συνασπισμών της Αθήνας και της Σπάρτης. Η σύγκρουση μεταξύ της Αθήνας και της Σπάρτης έχει τις ρίζες της στους περσικούς πολέμους του 5ου π.Χ. αιώνα. Μετά από την περσική εκστρατεία του Ξέρξη ενάντια στην Ελλάδα και την επακόλουθη απώθησή του το 479 π.Χ, οι Αθηναίοι ανέλαβαν την ηγεσία του πολέμου ενάντια στην Περσία στις ελληνικές ακτές της Μικράς

Ασίας. Η συμμαχία της Δήλου, που σχηματίστηκε το 478 π.Χ, πήρε τη μορφή μιας αυτοκρατορίας, καθώς οι Αθηναίοι άρχισαν να χρησιμοποιούν την ωμή δύναμη, για να αποτρέψουν οποιονδήποτε από τους «συμμάχους» τους να αποσυρθεί από τη συμμαχία. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα την εγρήγορση της Σπάρτης και εν τέλει τη στρατιωτική επέμβαση της ενάντια στις φιλοδοξίες των Αθηναίων για πανελλήνια κυριαρχία.

Η άνοδος του μακεδονικού βασιλείου: Ο Φίλιππος Β΄ (359-336 π.Χ) μετά από την νίκη του στην Χαιρώνεια επί των Θηβαίων και των Αθηναίων επιβάλλει την ηγεμονία του στον ελληνικό χώρο. Μετά την δολοφονία του τον διαδέχεται ο Μ. Αλέξανδρος ο οποίος το 334 π.Χ θα ξεκινήσει την μεγάλη προέλαση του στην Ασία καταλύοντας την Περσική Αυτοκρατορία (νίκες επί των Περσών στον Γρανικό το 334 π.Χ ,στην Ισσό το 333 π.Χ, στα Γαυγάμηλα το 331 π.Χ , κατάληψη Σογδιανής και Βακτριανής το 329 π.Χ και εκστρατεία στην Ινδία το 326 π.Χ). Το 323 π.Χ πεθαίνει από άγνωστα, σήμερα, αίτια στη Βαβυλώνα.

1:4 Ελληνιστική περίοδος

Μετά από τον θάνατο του Αλεξάνδρου το 323 π.Χ., οι κατακτήσεις του διαμοιράστηκαν μεταξύ των διαδόχων του. Από τις συγκρούσεις μεταξύ των διαδόχων, προέκυψαν τα τέσσερα ελληνιστικά βασίλεια: το πτολεμαϊκό στην Αίγυπτο, το βασίλειο των Ατταλιδών ή βασίλειο της Περγάμου, το βασίλειο των Σελευκιδών και το βασίλειο της Μακεδονίας το οποίο, από το 294 π.Χ. και εξής, διοικούσαν μέλη της δυναστείας των Αντιγονιδών. Ο τρίτος προχριστιανικός αιώνας είναι η εποχή της ακμής και της ισχύος των ελληνιστικών βασιλείων, κατά τη διάρκεια του οποίου επικρατεί σχετική σταθερότητα. Η σταθερότητα αυτή διαταράσσεται από το 200π.Χ. με την έναρξη του Β΄ μακεδονικού πολέμου, ο οποίος εγκαινίασε την ανάμιξη και τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις της ανερχόμενης δύναμης της εποχής, της Ρώμης, στις διενέξεις των ελληνιστικών πόλεων και βασιλείων. Παρόλο που το μακεδονικό βασίλειο προσπάθησε να αποκρούσει τις ρωμαϊκές δυνάμεις, η ήττα του Φιλίππου στις Κυνός Κεφαλές το 197 π.Χ. και του Περσέα στην Πύδνα το 168 π.Χ. σήμαναν την κατάλυση του βασιλείου. Την ίδια μοίρα ακολούθησαν και τα υπόλοιπα κράτη της ηπειρωτικής Ελλάδας, η οποία

βρέθηκε ολόκληρη υπό ρωμαϊκή κυριαρχία το 146 π.Χ.. Η επέκταση της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην ελληνιστική Ανατολή ολοκληρώθηκε το 30 π.Χ. με την κατάλυση του τελευταίου εναπομείναντος ελληνιστικού βασιλείου, του πτολεμαϊκού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ. Η ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

2:1 Μινωική Κρήτη - Μυκήνες

Μέσα στο κύκλο των θρησκευτικών εορτών της Μινωικής Κρήτης, φαίνεται πως έχουν εξέχουσα θέση οι διάφοροι αθλητικοί αγώνες και κυρίως αγωνίσματα με ταύρους, τα ταυροκαθάψια που αποτελούσαν μέρος των γιορτών της Άνοιξης. Έχουμε επίσης αγωνίσματα όπως η πυγμαχία, η πάλη (παγκράτιο), η οπλομαχία, το κολύμπι, οι ακροβατικές ασκήσεις, τα ταυροκαθάψια, οι αρματοδρομίες, το κυνήγι, οι χοροί (Παπαευθυμίου – Παπάνθιμου, Αύγουστος 1982). Πολλές φορές, αυτά απεικονίζονται σε τελετουργικά σκεύη, που βρέθηκαν σε χώρους ειδικούς, οι οποίοι ξεχωρίζουν με τους ιδιόρρυθμους κιονίσκους τους, που ερμηνεύτηκαν σαν ιστοί ανάρτησης σημαιών ή εμβλημάτων που χαρακτήριζαν τα ιερά. Χαρακτηριστικό είναι το ρυτό της Αγίας Τριάδος (περίπου 1500π.Χ), που απεικονίζει ανάγλυφες παραστάσεις πυγμαχίας, πάλης και ταυροκαθαψίων (Παπαευθυμίου – Παπάνθιμου, Αύγουστος 1982).

Στο Μυκηναϊκό χώρο, οι μαρτυρίες για τα αθλήματα είναι λιγοστές σε σχέση με την Μινωική Κρήτη (Παπαευθυμίου – Παπάνθιμου, Αύγουστος 1982). Στις Μυκήνες, οι ανασκαφές μας έδωσαν στοιχεία για τον αθλητισμό της εποχής. Το κυνήγι, οι ακροβατικές ασκήσεις, το κολύμπι, οι αρματοδρομίες και άλλα ήταν τα αγαπημένα αγωνίσματα των Μυκηνών (Μουρατίδης, 2008). Στις Κυκλάδες, από τοιχογραφίες βλέπουμε να ασχολούνται με τη πυγμαχία.

2:2 Αρχαία Ελλάδα

Για την αρχαία Ελλάδα, οι πρώτες πληροφορίες γύρω από την προπόνηση μας δίνονται από τα Ομηρικά Έπη, τα προϊστορικά ακόμη χρόνια. Η αγωνιστική διάθεση είναι διάχυτη στην Ιλιάδα και την Οδύσεια (Οικονομόπουλος, 2003). Στην Οδύσεια, στους αγώνες που διοργάνωσαν οι Φαίακες για να τιμήσουν τον Οδυσσέα όταν ναυάγησε στο νησί τους, αυτοί τον ρωτούν εάν γνωρίζει ή έχει διδαχθεί κάποιο αγώνισμα, εννοώντας με αυτό

να τους πει με ποιο τρόπο έχει προετοιμαστεί και τι είδους προπόνηση έχει κάνει.¹

Στην αρχαιότητα, η Ελλάδα δεν ήταν ένα κράτος με περιορισμένα σύνορα, με την έννοια που περικλείει ο όρος σήμερα. Υπήρχαν οι Έλληνες που ζούσαν στις ελληνικές πόλεις, τις πόλεις – κράτη της κυρίως Ελλάδας, των νησιών και των αποικιών που είχαν κοινή γλώσσα και κοινή παράδοση. Η ενότητα των ελλήνων φαινόταν από την συμμετοχή τους και την παρουσία τους στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές που συνδύαζαν την λατρεία για τους αγώνες και συγκέντρωναν αντιπροσώπους από τις πιο απομακρυσμένες πόλεις του ελληνισμού (Ευστρατίου, Λαμπράκη, Αύγουστος 1982).

Ο Πλάτων (427-347 π.Χ.) στους Νόμους, μας πληροφορεί για τη σημαντική πρόοδο της άθλησης αλλά δίνει και στοιχεία απ' όπου μπορούμε να εικάσουμε την προπόνηση των αθλητών. Ο φιλόσοφος πίστευε ότι οι αθλητές προκειμένου να συμμετάσχουν στους γυμνικούς αγώνες έπρεπε να κάνουν συστηματική προπόνηση. Αναφέρεται πιο συγκεκριμένα στους πύκτες οι οποίοι, όπως αναφέρει, έπρεπε να προπονηθούν πολύ με τη βοήθεια συναθλητών τους, με ανδρείκελα ή και με σκιαμαχία, για να μάθουν την τακτική και τα κτυπήματα που θα χρησιμοποιούσαν στον αγώνα ώστε να νικήσουν².

Αλλά και αργότερα, ο Γαληνός (128-200 μ.Χ.) στο σύγγραμμά του «Ό,τι Άριστος και Φιλόσοφος», παρομοιάζει την φιλοσοφία με την πολύ προπόνηση και αναφέρει ότι οι ιατροί δε θα έφταναν ποτέ στην τελειότητα του επαγγέλματός τους εάν δεν προσπαθούσαν όπως οι αθλητές³.

Κανένας λαός στην παγκόσμια ιστορία δεν έχει επιδείξει μία τόσο υψηλή αθλητική κουλτούρα όσο οι αρχαίοι Έλληνες (Decker Wolfgang, 2000). Οι Ολυμπιακοί αγώνες διεξάγονταν για περισσότερα από χίλια χρόνια, από την πρώτη καταγεγραμμένη νίκη του Κόροιβου, ενός μάγειρα από την Ήλιδα, το 776 π.Χ. έως το επίσημο τέλος τους το 393 μ.Χ. Αυτή η συναρπαστική πορεία περιλάμβανε σχεδόν 300 διοργανώσεις, που καλύπτουν τη Γεωμετρική, Αρχαϊκή, Κλασσική και την Ελληνιστική περίοδο. Είναι πιο

¹ Όμηρος, Οδύσσεια Θ', 143 – 144.

² Πλάτωνας, Νόμοι, 830a.

³ Γαληνός, Ο Άριστος και Φιλόσοφος, 356.

εντυπωσιακό ότι οι αγώνες επέζησαν και άκμασαν και τα περίπου 500 χρόνια που η Ελλάδα ήταν ρωμαϊκή επαρχία (Ross F. L. John, 2004).

Στην Αρχαία Ελλάδα η άσκηση έπαιζε σημαντικό ρόλο στη ζωή των Ελλήνων. Η σωματική άσκηση, η γυμναστική, αποτελούσε το μισό μέρος όλης της εκπαίδευσης. Ο ιδανικός πολίτης ήταν γυμνασμένος στο σώμα και ολοκληρωμένος στο νου και την ψυχή. Η γύμναση αποτελούσε μέσο αγωγής με κύριο στοιχείο τον ανταγωνισμό, την άμιλλα. Πρώτοι οι Έλληνες χρησιμοποίησαν κατά αυτό τον τρόπο την άσκηση και όχι μόνο σαν μέσο στρατιωτικής προετοιμασίας. Επίσης χρησιμοποιούν την άσκηση στην ιατρική για θεραπευτικούς σκοπούς (Ανδρόνικος Μ., 1982). Οι Αρχαίοι Έλληνες είχαν αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο σύστημα γύμνασης το οποίο παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με το σημερινό (Κομητούδης Δ. και Γιαννάκης Θ., 1997). Θεωρούσαν πως η υγεία δεν αγοράζεται με απραξία και τεμπελιά.⁴ Είχαν την άσκηση στις βασικές προτεραιότητες της καθημερινής ζωής. Στο σύστημα αυτό έχουμε διάκριση των ασκήσεων στα «γυμνάσια», τις σημερινές προασκήσεις, στη «προπαρασκευή» τη σημερινή προθέρμανση και στη «κατασκευή», το αντίστοιχο για μας κυρίως μέρος της γύμνασης. Ο Γαληνός αναφέρει πως το τελευταίο μέρος της άσκησης που πρέπει επίσης να γίνεται σωστά, ονομάζεται αποθεραπεία και οι σκοποί της είναι δύο: να αποβάλλει τα περιπτώματα και να απομακρύνει από το σώμα την κόπωση.⁵ Επίσης έχουμε διάκριση ανάλογα με το σκοπό. Η γύμναση γινόταν για ψυχαγωγία, για προετοιμασία αγώνων ή με σκοπό το καλοσχηματισμένο σώμα. Κάνανε διάκριση ανάλογα με το μέρος του σώματος που θέλουν να γυμνάσουν. Χρησιμοποιούσαν ειδικές ασκήσεις για τα χέρια, τα πόδια ή τον κορμό, καθώς και αναπνευστικές και χαλαρωτικές ασκήσεις.⁶

Γνωρίζανε επίσης, ακριβώς πως λειτουργούσε η κόπωση. Ο Θεόφραστος έλεγε πως η κόπωση εμφανίζεται στα καμπτόμενα μέρη και σε αυτά με τα πιο πολλά νεύρα, όταν γίνει κάποια αποσύνθεση στα νεύρα και στις αρθρώσεις. Σε αυτήν οφείλεται και ότι «βαραίνουν» οι αθλητές λέει χαρακτηριστικά.⁷

⁴ Πλούταρχος, *Ηθικά, τόμος 4, Υγιεινά παραγγέλματα*.

⁵ Γαληνός, *Άπαντα 26, Υγιεινά Γ' 168*.

⁶ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 45*.

⁷ Θεόφραστος, *Άπαντα 10, Περί κόπων, 3*.

Σημαντικό στοιχείο της εποχής αποτελούσε και η φυσιοθεραπεία. Δεν συμφωνούσαν με τα κρύα λουτρά, ενώ τα θερμά προτιμούσαν αφού θεωρούσαν πως δεν αφαιρούσαν τόσο τη ζωτικότητα και τη δύναμη, όσο ωφελούν στην υγεία. Επάλειψη με λάδι δίπλα στη φωτιά είναι καλύτερη, αν το σώμα χρειάζεται να ζεσταθεί, διότι μπορεί να αποκτήσει μόνο του τη σωστή θερμοκρασία. Τούτα λοιπόν αρκούν για την άσκηση.⁸

Επίσης προσάρμοζαν ένα πρόγραμμα ανάλογα με το τόπο, τον καιρό, την εποχή του χρόνου, τη θερμοκρασία, αν ήταν πρωί, μεσημέρι ή απόγευμα, αν ήταν κλειστός ο χώρος ή ανοιχτός. Ακόμα υπολόγιζαν τη διάθεση του νέου που θα γυμναζόταν, το χαρακτήρα του, τη φυσική και ψυχολογική του κατάσταση⁹

Ο ελληνικός αθλητισμός με τα μάτια ενός ξένου παρουσιάζεται στο διάλογο *Ανάχαρσις ή Περί γυμνασίων*, που είναι ένας διάλογος σωκρατικού τύπου. Η σωκρατική μέθοδος είναι η επεξεργασία του θέματος μέσω ερωτημάτων, διαλόγου και συζήτησης (Μπεκιάρη Α., Σακελλαρίου Κ., 2002). Ο διάλογος *Ανάχαρσις ή Περί γυμνασίων* λαμβάνει χώρα στην Αθήνα, στις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. και τα διαλεγόμενα πρόσωπα είναι ο Αθηναίος νομοθέτης και πολιτικός, Σόλων και ο Σκύθης, ευγενής *Ανάχαρσις* που ταξίδεψε από τη μακρινή Σκυθία για να μάθει. Καθώς περιδιαβαίνουν στην Αθήνα, βλέπουν τους νέους να αθλούνται, και ο *Ανάχαρσις* ζητάει από το Σόλωνα να του εξηγήσει για πιο λόγο οι νέοι κάνουν όλα αυτά τα ακατανόητα για τον ίδιο. Σύμφωνα με το Σόλων η άθληση δεν αποτελεί για τους συμπολίτες του αυτοσκοπό, αλλά προϋπόθεση για τον ιδεώδη πολίτη, τον αγαθό στη ψυχή και δυνατό στο σώμα, τον μόνο ικανό να υπερασπιστεί τα μέγιστα αγαθά για τον ίδιο και την πόλη (Στεφανόπουλος Θ., Αντζούλη Ε., 2008).

⁸ Πλούταρχος, *Ηθικά, τόμος 4, Υγιεινά παραγγέλματα*.

⁹ Γαληνός, *Απαντα 26, Υγιεινά Β.85*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

3:1 Γένεση των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων

Τα αρχαιολογικά ευρήματα, συμφωνούν με τις πηγές της ελληνικής παράδοσης σχετικά με την ιερότητα της τοποθεσίας της Ολυμπίας, από τους προϊστορικούς ακόμα χρόνους. Η αρχή των Ολυμπιακών αγώνων χάνεται στα βάθη των σκοτεινών χρόνων της μυθολογίας. Σύμφωνα με τις παραδόσεις της Ολυμπίας, ο Δίας μετά τη νίκη του επί του πατέρα του Κρόνου, καθιέρωσε τους αγώνες.¹⁰ Επίσης αναφέρεται, ότι οι Κουρήτες και, συγκεκριμένα ο μεγαλύτερος αδερφός, ο Ηρακλής ο Δάκτυλος, φέρνοντας το Δία στην Ολυμπία οργάνωσε αγώνες δρόμου μεταξύ των αδερφών του, με έπαθλο ένα στεφάνι αγριελιάς. Σύμφωνα με την παράδοση αυτή ο Ηρακλής ο Δάκτυλος ονόμασε τους αγώνες Ολύμπια και καθιέρωσε τη διεξαγωγή τους κάθε πέμπτο χρόνο επειδή τα αδέρφια του ήταν πέντε. Μια άλλη παράδοση αναφέρει ως ιδρυτή των αγώνων αυτών, όχι τον Ηρακλή των Δάκτυλο από την Κρήτη, αλλά τον ήρωα Ηρακλή, το γιο του Δία και της Αλκμήνης. Ως ιδρυτής των αγώνων αναφέρεται, επίσης ο Πέλοπας, μετά τη νίκη του επί του Οινόμαου. Η παράδοση αυτή απεικονίστηκε κατά τον 5^ο αιώνα στο ανατολικό αέτωμα του ναού του Δία στην Ολυμπία (Μουρατίδης Ι., 2001).

Η καθιέρωση των αγώνων αποδίδεται επίσης στον Νηλέα, στον Πελία και στους βασιλείς της Ήλιδας. Πιο ορθολογιστής ο Στράβων δε δίνει πίστη στις μυθικές παραδόσεις και θεωρεί πως οι αγώνες οργανώθηκαν από τους Ηρακλείδες μετά την κάθοδό τους και την επέκταση των Αιτωλοδωρικών φύλων και των Επειών στην Πισάτιδα (Πεντάζου Μ., 1992).

Μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε για το πότε άρχισαν οι Ολυμπιακοί αγώνες. Βασισμένοι στα στοιχεία των αρχαιολόγων και σε διάφορες μυθικές παραδόσεις. Η πρώτη απόδειξη της ύπαρξης των Ολυμπιακών Αγώνων χρονολογείται στα 776 π.Χ όταν νίκησε στον αγώνα

¹⁰ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Α, 6.*

σταδίου δρόμου (192μ.) ο Κόροιβος. Μερικοί θεωρούν ιδρυτή τους τον Κουρήτη (Κρητικό) Ίδαίο Δάκτυλο Ηρακλή ή Παραστάτη (το δεύτερο όνομα έχει τη σημασία ότι παραβρέθηκε στη γέννηση του Δία). Άλλοι υποστηρίζουν ότι πρώτος διοργάνωσε αγώνα δρόμου ο ήρωας και ημίθεος Ηρακλής, γιος της Αλκμήνης.

Αναφέρονται ακόμα τα ονόματα του Πέλοπα, που είχε θανατωθεί από τον πατέρα του, αλλά τον ανάστησε ο Δίας και οργάνωσε τους αγώνες για να γιορταστούν οι γάμοι του με την Ιπποδάμεια, καθώς και το όνομα του Βασιλιά Ιφίτου, γιου του Αίμονα, που πέτυχε το 884 την ανασύσταση των Ολυμπιακών Αγώνων, που προϋπήρχαν αλλά είχαν παρακμάσει ή χαλαρώσει. Σε αυτή του την προσπάθεια συνεργάστηκαν ο νομοθέτης της Σπάρτης Λυκούργος και ο Κορίνθιος Κλεισθένης.¹¹

3:2 Λόγοι τέλεσης των αγώνων στην αρχαία Ελλάδα

Οι αγώνες στην αρχαιότητα ήταν συνδεδεμένοι με τη θρησκεία κυρίως. Κάθε διοργάνωση γινόταν προς τιμή ενός Θεού, ο οποίος ήταν και ο προστάτης των αγώνων αυτών (Καλλιγιάς Π., Ιούνιος 1989). Οι αρχαίοι πίστευαν πως όλα τα αγαθά προέρχονταν από τους Θεούς, πως οι αγώνες ήταν εύρημά τους και πως με την τέλεση των αγώνων ικανοποιούσαν τους Θεούς και επηρέαζαν τα θεία. Γι' αυτό ο Απόλλωνας στη Δήλο 'ετέρπετο' με τους αγώνες (Γιαννάκη Θ., 1980). Οι κυριότεροι πανελλήνιοι αγώνες στην αρχαία Ελλάδα ήταν :Τα Ολύμπια, τα Πύθια, τα Ίσθμια, τα Νεμέα. Η σχέση μεταξύ άθλου και θρησκείας ήταν πραγματικά πολύ στενή. Δεν υπήρχαν θρησκευτικές γιορτές ή κύρια ιερά στην Ελλάδα που να μη συνδυάζουν τη λατρεία με αθλητικούς αγώνες. Δεν είναι συμπτωματικό ότι οι πρώτοι χώροι για αγωνίσματα βρισκόταν στην περιοχή των ναών με κύριους θεατές τους Θεούς (Γιαλούρης Ν., 1996).

Άλλοι λόγοι ήταν:

Ταφικοί (Ανδρόνικος Μ., Χατζηδάκης Μ., Καραγιώργος Β., 1974) και επιτάφιοι (Καλλιγιάς Π., Ιούνιος 1989). Για να τιμήσουν έναν επιφανή νεκρό, βασιλιά, άρχοντα, ήρωα και άλλες προσωπικότητες που είχαν προσφέρει πολλά στο κοινωνικό σύνολο, θεωρούσαν σωστό να τελέσουν αγώνες γιατί πίστευαν

¹¹ Παισανίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά, Α, 6.*

πως με αυτό τον τρόπο ικανοποιούσαν τη ψυχή του νεκρού και πως οι αθλητές που συμμετείχαν έπαιρναν περισσότερες δυνάμεις για τη ζωή (Γιαννάκης Θ., 1980). Χαρακτηριστικοί είναι και οι αγώνες που διοργανώνει ο Αχιλλέας προς τιμή του νεκρού Πατρόκλου σε οκτώ αγωνίσματα. Οι αθλητικοί αγώνες επίσης δημιουργούν ένα διάλλειμα ανάμεσα στο θρήνο για τον Πάτροκλο και το θρήνο για τον Έκτορα και δείχνουν τη συμφιλίωση του Αχιλλέα με τους συμπολεμιστές του.¹² Ο Ηρόδοτος αναφέρει πως ο ενταφιασμός των πλουσίων στη Θράκη γίνεται με έκθεση της σωρού σε προσκύνημα τρεις μέρες, στη διάρκεια των οποίων, μετά από μία προκαταρκτική περίοδο θρήνων, κάνουν συμπόσιο και σφάζουν κάθε είδους ζώα. Μετά θάβουν το πτώμα με ή χωρίς αποτέφρωση, υψώνουν ένα σωρό χώματος πάνω στο τάφο και αρχίζουν ποικίλα αγωνίσματα. Τα πολυτιμότερα βραβεία των αγώνων αυτών απονέμονται στους νικητές της πάλης.¹³

Για πολιτικούς λόγους και για την αρχή – εξουσία (Leveque Pierre, 1982). Αφορμή για διοργάνωση αγώνων έδιναν μερικές φορές λόγοι κοινωνικοί και πολιτικοί. Ένας τέτοιος λόγος ήταν το πάντρεμα μιας αριστοκράτισσας κόρης και η πιθανή εκδοχή στη βασιλεία.

Αγώνες προς φιλοξενία¹⁴

Για την προίκα (Γιαννάκης Θ., 1979).

Για απαλλαγή μιας χώρας από το μίσημα¹⁵

Αγώνες με στόχο την απόκτηση αγαθών. Με την ευρεία έννοια, τα έπαθλα που κέρδιζαν οι νικητές ήταν βέβαια αγαθά, κάποτε μάλιστα βαρύτιμα (Καλλιγιάς Π., Ιούνιος 1989). Δεν μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι οι αθλητές διακρίνονταν από «κέρδεα», πως αγωνίζονταν μόνο για τις τιμές και τα έπαθλα (Φάλκος Τ. – Αρβανιτάκης, 2003).

3:3 Ο Θεσμός της εκχειρίας

Η εκχειρία, η ιερή ανακωχή, την προώθησε ο Βασιλιάς Ίφιτος με την υποστήριξη της Πίσας και της Σπάρτης και την έγκριση του Μαντείου των Δελφών. Η εκχειρία κατέστησε την Ολυμπία μόνιμη ουδέτερη ζώνη ή απαγορευμένη περιοχή για τους εμπόλεμους (Ross John, 2004). Επέβαλε το

¹² Όμηρος, *Ιλιάδα*, Ψ, 257-259.

¹³ Ηρόδοτος, *Ιστορία* 5, *Τερψιχόρη*, Μούσαι V, 10.

¹⁴ Όμηρος, *Ιλιάδα*, Θ', 102-103.

¹⁵ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις*, *Ηλιακά*, Α, 6.

απαραβίαστο της Ήλιδας και της χώρας των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και γενικά όλων των Ελληνικών χώρων, σε όλη τη διάρκεια των αγώνων. Τη διάταξη αυτή για την εκχειρία αναφέρει και ο Πausanias που τη διάβασε χαραγμένη σε χάλκινο δίσκο που βρισκόταν στο Ηραίο της Ολυμπίας.¹⁶

Η ειρήνη αποτελούσε βασική προϋπόθεση του αθλητισμού και ήταν ιδανικό που το σεβόταν όλοι. Η εκχειρία αρχικά διαρκούσε ένα μήνα και ονομαζόταν 'ιερομηνία' και αργότερα τρεις μήνες (Ανδρόνικου Μ., 1975). Από τον 5^ο αιώνα π.Χ αναφέρεται ότι διαρκεί δέκα με έντεκα μήνες (Γιαννάκης Θ., 2001). Κατά το διάστημα της εκχειρίας οι αθλητές, οι συγγενείς τους και οι απλοί προσκυνητές μπορούσαν να ταξιδέψουν ελεύθερα, άφοβα, για να δούνε τους πολυθρύλητους αγώνες και να επιστρέψουν έπειτα στη πατρίδα τους με ασφάλεια (Ευστρατίου Κ., Λαμπράκη Α., 1982). Επίσης σταματούσαν οι πόλεμοι μεταξύ των πόλεων – κρατών, απαγορεύονταν η είσοδος ενόπλων στην Ήλιδα και οι θανατικές ποινές αναστέλλονταν. Παράβαση της εκχειρίας θεωρούνταν ασέβεια προς το Θεό Δία (Μπακαλάκου - Διδαγγέλου Β., 2003).

Λένε ότι αφετηρία για ίδρυση ή επανίδρυση του θεσμού αποτέλεσε ένας χρησμός του Δελφικού Ιερού. Στο ερώτημα «*πώς θα πάψουν οι εμφύλιοι πόλεμοι*» η Πυθία απάντησε «*Ολυμπιακό αγώνα ανανεώσασθε*» (Οικονομόπουλος, 2003). Η πρώτη επίσημη Ολυμπιακή εκχειρία αναφέρεται ότι τηρήθηκε το 776 π.Χ. Ο Πausanias μας πληροφορεί ότι ανάμεσα στις αφιερώσεις που υπήρχαν στην Ολυμπία, ήταν και ο δίσκος του Ίφιτου, επάνω στον οποίο ήταν γραμμένοι οι όροι της εκχειρίας (Μουρατίδης Ι., 2008).

3:4 Σημασία των αγώνων

«Όπως το νερό είναι το πολυτιμότερο από τα στοιχεία και όπως ο χρυσός προβάλλει σαν το πιο ακριβό ανάμεσα σε όλα τα αγαθά, και όπως, τέλος ο ήλιος φωτοβολεί περισσότερο από κάθε άστρο, έτσι και η Ολυμπία λάμπει σκιάζοντας κάθε άλλον αγώνα». Με αυτά τα λόγια περιγράφει τη σημασία και την σπουδαιότητα των Ολυμπιακών Αγώνων ο ποιητής Πίνδαρος (Τοπούζης Κ., 1998).¹⁷

¹⁶ Πausanias, *Ελλάδος περιήγησις, Κορινθιακά και Λακωνικά, Μεσσηνιακά και Ηλιακά, Αχαϊκά και Αρκαδικά.*

¹⁷ Πίνδαρος, *Ολυμπιονικοί Α', Β', Α' Ολυμπιακή ωδή του Πίνδαρου: μηδ' Όλυμπίας άγώνα φέρτερον αυδάσωμεν...*

Πράγματι, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη αθλητική διοργάνωση της αρχαιότητας, οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν μια μεγάλη κληρονομιά που άφησε το ελληνικό πνεύμα. Η Ολυμπία είχε γίνει ιερή και απαραβίαστη περιοχή. Οι αγώνες στηρίζονταν σε αυστηρούς κανόνες τους οποίους κανένας αθλητής και καμία πόλη δεν μπορούσε να παραβιάσει (Ευστρατίου Κ., Λαμπράκη Α., 1982). Στα επιμέρους αγωνίσματα δεν ενδιέφερε η κατάρριψη κάποιας επίδοσης. Γι' αυτόν, ακριβώς το λόγο δεν έχουμε πληροφορίες για τα ρεκόρ των αρχαίων αθλητών. Όλοι αγωνίζονταν για να κερδίσουν τη δόξα και την τιμή του νικητή. Γι' αυτό και οι αρχαίοι θεωρούσαν σαν ιδανικό αγώνισμα το πένταθλο που ανέπτυξε όλες τις σωματικές ικανότητες των αγωνιζόμενων. Όπως έχει γραφτεί, με τους Ολυμπιακούς αγώνες θεμελιώνεται το ιδανικό της ευγενικής άμιλλας, που θα αποτελέσει τη βάση της αγωγής των νέων σε όλες τις ελληνικές πόλεις και κύριο κίνητρο για την καλλιέργεια και τη μέγιστη δυνατή ανάπτυξη των σωματικών, ψυχικών και διανοητικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Κανένας άλλος λαός, πριν και μετά τους Έλληνες, δεν έθεσε έναν τέτοιο στόχο και μάλιστα με τόση αποκλειστικότητα και ένταση. Και σε κανένα άλλο λαό η επιβράβευση του ιδανικού αυτού, το στεφάνι της νίκης, δε στάθηκε σταθερά στο ύψιστο αγαθό ανάμεσα σε όλους τους θησαυρούς του κόσμου, που θα μπορούσαν να χορηγήσουν οι Θεοί στον άνθρωπο.

Στο χώρο του Ιερού της Ολυμπίας, συνειδητοποιούσαν οι Έλληνες την πνευματική τους ενότητα πάνω από τις επιμέρους διαφορές που τους χώριζαν. Η Ολυμπία δεν οδήγησε βέβαια σε μια πανελλήνια πολιτική ένωση, κατόρθωσε όμως κάτι εξίσου σπουδαίο και σημαντικό: να επιβληθούν και να αποκρυσταλλωθούν τα κοινά χαρακτηριστικά του ελληνικού πνεύματος, παρά τις αντιδικίες, τους ανταγωνισμούς και τον κατακερματισμό των Ελλήνων στις εχθρικές και απομονωμένες μεταξύ τους ελληνικές πόλεις.



Εικόνα 1: Ιερά Άλτης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΘΛΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ

4:1 Συνδυασμός του φυσικού και του πνευματικού στοιχείου

Ο συνδυασμός του φυσικού και του πνευματικού στοιχείου ενυπάρχει στους αρχαίους Ολυμπιονίκες. Οποιοδήποτε επινίκιο ύμνο του Πινδάρου κι αν μελετήσουμε, θα δούμε ότι ο ποιητής δεν γράφει για να ευχαριστήσει τον νικητή αθλητή, αλλά ανάγεται στην οικογένειά του, τις παραδόσεις της οποίας συνεχίζει. Συνεχίζει ο ποιητής με τη μυθολογία της πόλης του αθλητή και αναφέρεται στους Θεούς που τον βοήθησαν. Με όλα αυτά, ο αθλητής εξυψώνεται σε ανώτερο επίπεδο και παύει να είναι το άτομο που νίκησε. Παρόλο που είναι άνθρωπος, συγχρόνως τοποθετείται στη σφαίρα του μύθου και εισέρχεται στην κατηγορία των ηρώων, οι οποίοι με τη δύναμη και τον ηρωισμό τους, γίνονται υπόδειγμα για τους μεταγενέστερους (Λαζανάς, 2001). Έδειξαν ότι οι αγώνες είναι αρετή, πνεύμα, ηθική, αισθητική. Την ύλη του σώματος την ανύψωσαν στην ιδέα του σώματος, μέσα στα πλαίσια των ιδεωδών της Ελλάδας. Και είναι χαρακτηριστικό ότι, όταν στις Θερμοπύλες οι Πέρσες έμαθαν ότι το πλήθος των μαχόμενων Ελλήνων ήσαν συναθροισμένοι στους Ολυμπιακούς αγώνες, εξεπλάγησαν ιδιαίτερα όταν έμαθαν ότι το έπαθλο ήταν μόνο ο κότινος, και μας πληροφορεί ο Ηρόδοτος ότι κάποιος Πέρσης είπε τότε στον Μαρδόνιο: *«Αλίμονο εναντίον ποιών ανδρών μας οδήγησες να πολεμήσουμε, ανδρών οι οποίοι αγωνίζονται για την αρετή, όχι για τα χρήματα»*.

Αυτόν τον συνδυασμό του φυσικού και του πνευματικού στοιχείου θα δούμε και στην τέχνη, εμπνευσμένα από τους Ολυμπιακούς αγώνες. Τα αγάλματα της αρχαϊκής και κλασσικής περιόδου αναπαριστούν τους αθλητές

να ζουν και να αισθάνονται, να συνδυάζουν την ευγένεια και τη δύναμη. Ο καλλιτέχνης απεικονίζει τον αθλητή γυμνό σε χαρακτηριστική αγωνιστική στάση, με τα ιδιαίτερα όργανα του αθλήματος.¹⁸

Αν και το άγαλμα αποδίδει ατομικά χαρακτηριστικά, ενσαρκώνει κυρίως το ιδανικό το «καλού καγαθού». Αυτά τα ωραία κορμιά των αθλητών, με την ευγένεια και την αρμονία που αποπνέουν, είναι δημιούργημα της παιδείας, συστατικά της οποίας ήταν και το αθλητικό ιδεώδες.¹⁹ Και γνωρίζουμε ότι πολλοί γλύπτες κάνουν έργο της ζωής τους, την απόδοση αυτού του αθλητικού ιδεώδες. Τέτοια έργα είναι π.χ. ο Ηνίοχος των Δελφών, που αφιέρωσε στους Δελφούς εκ Σικελίας Πολύζηλος για τη νίκη του το 478π.Χ., ο Δισκοβόλος του Μύρωνος, ο Δορυφόρος του Πολυκλείτου.



Εικόνα 2: Ο Δισκοβόλος του Μύωνα

4:2 Ελληνική υπηκοότητα (Αλμπανίδης, 2002)

Είναι γεγονός ότι η συμμετοχή των αθλητών στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν ήταν ελεύθερη για όλους. Στους αγώνες αυτούς κατά την αρχαϊκή και κλασική εποχή, Έλληνες και μόνο Έλληνες μπορούσαν να λάβουν μέρος.²⁰ Αυτός ο κανονισμός απέκλειε αρχικά τους Μακεδόνες και έπειτα τους Ρωμαίους κατακτητές, που έγιναν δεκτοί έπειτα ως Έλληνες στην

¹⁸ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά, Α, 21*.

¹⁹ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά, Α, 21*.

²⁰ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 25*.

Ολυμπία (Ross, 2004). Ο Ηρόδοτος αναφέρει πως όταν ο Αλέξανδρος ο Μακεδών θέλησε να συμμετάσχει σε αγώνα δρόμου στους ολυμπιακούς αγώνες, μερικοί αντίπαλοί του ζήτησαν να αποκλειστεί, ισχυριζόμενοι πως δεν είναι Έλληνας. Ο Αλέξανδρος όμως απέδειξε ότι κατάγεται από τη βασιλική οικογένεια του Άργους, οι κριτές συμφώνησαν πως είναι Έλληνας και έτσι πήρε μέρος στους αγώνες (Σπανάκου, 2008). Η αποκλειστική συμμετοχή Ελλήνων αθλητών προσέδιδε στους αγώνες έναν καθαρά φυλετικό χαρακτήρα. Από κάθε γωνιά του ελληνισμού, από τη μητροπολιτική Ελλάδα αλλά και τις αποικίες, Έλληνες αθλητές κατέφθαναν για να παρακολουθήσουν ή να λάβουν μέρος στους αγώνες.

4:3 Απαγορεύονταν η συμμετοχή των δούλων (Αλμπανίδης, 2002)

Οι αγωνιζόμενοι έπρεπε να είναι ελεύθεροι πολίτες (Χρυσάφης, 1965). Απαγορεύονταν η συμμετοχή σε σκλάβους και δούλους. Μπορούσαν όμως να παρακολουθούν τους αγώνες μαζί με τους άλλους θεατές.²¹

Ο αριθμός των δούλων, τους οποίους ο Αριστοτέλης θεωρεί απαραίτητους στην πόλη, ήταν αυξημένος στις πόλεις όπου υπήρχε μεγάλη κίνηση του εμπορίου και βιομηχανίας. Προέρχονταν από ελληνικές ή ξένες χώρες και στερούνταν μία πληθώρα πολιτικών δικαιωμάτων (Παπασταύρου, 1955).

4:4 Απαγόρευση συμμετοχής γυναικών

Τους αγώνες μπορούσαν να τους παρακολουθούν ξένοι, βάρβαροι, ακόμη και δούλοι, όχι όμως οι παντρεμένες γυναίκες (Αλμπανίδης, 2002). Οι αρχαίοι Έλληνες «εξοστράκιζαν» τις γυναίκες όχι μόνο από το στίβο, αλλά ακόμα και από τις κερκίδες των σταδίων τους. Δεν αποκλείονταν όμως οι νέες κοπέλες σύμφωνα με τον Πausανία: « Παρθένους δε ουκ είργουσι θεάσθαι». Η απαγόρευση ίσχυε μόνο την περίοδο διεξαγωγής των αγώνων, ενώ σε άλλες χρονικούς περιόδους οι γυναίκες εισέρχονταν στην Άλτη ελεύθερα (Μπακαλάκου – Διγγελίδου, 2003). Μόνο σε μια γυναίκα παραχωρούσαν οι Έλληνες το δικαίωμα να μπαίνει στην Ολυμπία και να παρακολουθεί τους αγώνες και μάλιστα από την πιο τιμητική θέση: Στην ιέρεια της θεάς Δήμητρας.

²¹ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 25*.

Ο Πausανίας αναφέρει: Το στάδιο έγινε με στοίβαγμα χώματος και μέσα σε αυτό φτιάχτηκε μια εξέδρα για τους αγωνοθέτες. Απέναντι από τους ελλανοδικές υπάρχει βωμός από λευκό μάρμαρο. Πάνω σε αυτό κάθεται, η ιέρεια της Δήμητρας Χαμύνης. Οι Ηλείοι δίνουν το τιμητικό αυτό αξίωμα σε διάφορες γυναίκες με τη σειρά. Τα ανύπανδρα κορίτσια δεν επιτρέπεται να παρακολουθούν τους αγώνες (Σταμπουλής, 1995).²²

Ορισμένοι επιμένουν ότι ο λόγος που αποκλείονταν οι παντρεμένες γυναίκες από τους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν ήταν θρησκευτικός όπως πολλοί πιστεύουν (Larocce G.,Pariente R.,1972). Ο αποκλεισμός των γυναικών από τα αγωνίσματα έχει συνδεθεί με τη γυμνότητα των αθλητών. Οι γυναίκες δεν επιτρεπόταν να περάσουν ακόμη και τον Αλφειό ποταμό τις ημέρες που διεξάγονταν οι αγώνες (Μπακαλάκου – Διγγελίδου, 2003). Η αυστηρότητα του νόμου εικονογραφείται από τη σκληρότητα της τιμωρίας που περίμενε όσες παραβίαζαν τον ιερό κανόνα: θάνατος με κατακρήμνιση από έναν απότομο βράχο στο γειτονικό όρος Τυπαιόν (Ross, 2004).

Ο Πausανίας αναφέρει: Στο δρόμο προς την Ολυμπία, πριν περάσει κανείς τον Αλφειό, υπάρχει ένα βουνό με ψηλούς βράχους, κακοτράχαλο, που ονομάζεται Τυπαιόν όρος. Το ανταμώνει όποιος έρχεται από τον Σκιλλούντα²³ Υπάρχει νόμος να γκρεμίζουν από αυτό το βουνό οι Ηλείοι τις γυναίκες, αν συλληφθούν να παρευρίσκονται στους Ολυμπιακούς αγώνες ή αν έχουν περάσει απλώς τον Αλφειό κατά τις απαγορευμένες για αυτές μέρες. Λένε ότι δεν πιάστηκε όμως καμία, εκτός από την Καλλιπάτειρα (Σταμπουλής, 1995).²⁴

Για την κατάσταση αυτή των γυναικών, να απέχουν από τα γυμνάσια και τις παλαιίστρες, διαμαρτύρεται η Φίντυς η κόρη του Καλλικράτη, η Πυθαγόρεια, η οποία δήλωνε ότι δικαιούται και η γυναίκα να απολαμβάνει τα αγαθά της άσκησης όπως, υγεία, φυσική δύναμη, ευαισθησία, κάλλος (Γιαννάκης, 2001).

Η μόνη που παραβίασε το νόμο περί υπανδρεμένων γυναικών και δεν τιμωρήθηκε ήταν η Καλλιπάτειρα, που ήταν κόρη, αδελφή και μητέρα Ολυμπιονικών (Μπακαλάκου – Διγγελίδου, 2003). Η Καλλιπάτειρα, μετά το θάνατο του άντρα της, ανέλαβε την ιδιαίτερη φροντίδα της προετοιμασίας του γιου της και τον έφερε στην Ολυμπία για να αγωνιστεί (Οικονομόπουλος,

²² Πausανίας, *Ελλάδος περιήγησις* vi.20.8-9.

²³ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά, Α,6.*

²⁴ Πausανίας, *Ελλάδος περιήγησις* v.6.7-8.

2003). Μεταμφιέστηκε σε άντρα γυμναστή και μπήκε στο στάδιο. Όταν όμως ο γιος της Πεισίδορος νίκησε, όρμησε στο στίβο πηδώντας το περίφραγμα που είχαν για τους γυμναστές και χωρίς να το καταλάβει, της έπεσαν τα ρούχα. Έτσι φανερώθηκε ότι ήταν γυναίκα. Οι Ελλανοδίκες τιμώντας τον πατέρα της, τα αδέρφια της και το γιο της, την άφησαν ελεύθερη και ατιμώρητη. Το περιστατικό αυτό όμως στάθηκε αφορμή να θεσπιστεί ένας κανονισμός, σύμφωνα με τον οποίο και οι γυμναστές έπρεπε να είναι γυμνοί στους αγώνες (.Σταμπουλής, 1995).²⁵

Όπως προαναφέραμε στην αρχαιότητα πατριαρχικές κοινωνικές δομές στις πόλεις – κράτη δέσμευαν τη δραστηριότητα των γυναικών μέσα στο ιδεώδες της σεμνότητας και της αγνότητας. Οι πόλεις – κράτη δεν έδειχναν ενδιαφέρον για την εξάσκηση των κοριτσιών, αλλά η Σπάρτη εξαιρείται. (Φανιόπουλος Χ., Εμμανουηλίδου Μ., Λιάνδη Π.,2001). Παρόλο που οι γυναίκες αποκλείονταν από τους αγώνες, εκτός από τα Ηραία, μπορούσαν να αναγορευτούν ως νικήτριες στα αγωνίσματα του ιπποδρόμου, όπου νικητής στεφόταν όχι ο ηνίοχος ή ο ιππέας, αλλά ο ιδιοκτήτης του αλόγου ή του άρματος, με αποτέλεσμα να υπάρχουν περιπτώσεις με νικήτριες γυναίκες. Η Κυνίσκα, η κόρη του Σπαρτιάτη βασιλιά Αρχίδαμου, ήταν η πρώτη γυναίκα που νίκησε στο τέθριππο το 393 π.Χ. και μετά ακολούθησαν και άλλες κυρίως Σπαρτιάτισσες (Μπακαλάκου – Διγγελίδου Β., 2003).

4:5 Οι αγώνες ήταν γυμνικοί

Η γυμνότητα των αθλητών, χαρακτηριστικό γνώρισμα του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού, έφτασε στο αποκορύφωμά της κατά τη διάρκεια των κλασικών χρόνων. Ήταν αδύνατο να διανοηθεί κανείς εκείνη την εποχή αγώνες χωρίς τη γυμνότητα των αθλητών που συμμετείχαν. Το «*γυμνόν*», ήταν τόσο συνυφασμένο με τη σωματική άσκηση, που έδωσε το όνομά του στη γυμναστική (*άσκηση εν γυμνό*), και το μέρος όπου γίνονταν οι ασκήσεις, ονομάστηκε «*Γυμνάσιο*» (Γιαλούρης, 1996). Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι η γυμνότητα τους διέκρινε από τους βαρβάρους, οι οποίοι αγωνίζονταν φορώντας ενδύματα (Μουρατίδης, 2001). Οι αθλητές σε όλα τα αγωνίσματα αγωνίζονται γυμνοί (Ανδρόνικος Μ., Χατζηδάκης Μ., Καραγιώργος Β.,1974). Ο πρώτος αθλητής που αγωνίστηκε γυμνός, κατά τον Πausανία, ήταν ο

²⁵ Πausανίας, *Ελλάδος περιήγησις* ν.6.7-8.

Όρσιππος από τα Μέγαρα, νικητής σταδιοδρόμος στη 15^η Ολυμπιάδα (720 π.Χ.). Κατά τη διάρκεια του δρόμου, το ζώμα του Όρσιππου έπεσε καταγής, αλλά αυτός συνέχισε τον αγώνα και νίκησε. Βέβαια εκφράζεται η υποψία ότι το ζώμα δεν έπεσε μόνο του στο χώμα, αλλά βοήθησε και ο Όρσιππος για να τρέξει ελεύθερος (Rausa Federico, 2002). Επιβλήθηκε η γύμνωση και στους γυμναστές, λόγω του περιστατικού με την κόρη του Διαγόρα, την Καλλιπάτειρα, αλλά και γιατί θέλανε και τους γυμναστές καλοκαμωμένους και δυνατούς, ζωντανά παραδείγματα για τους αθλητές τους, ικανούς να αντέχουν στις μεγάλες ζέστες της Ολυμπίας.²⁶

Η αγγειογραφία, αφιερώνει μεγάλο μέρος της παραγωγής της σε σκηνές που εκτυλίσσονται στο γυμνάσιο και την παλαίστρα. Ανακαλύπτουμε μία αθλητική γυμνότητα καθημερινή, η οποία θέτει στο κέντρο της προσοχής, τον έφηβο που ασχολείται με γυμναστικές ασκήσεις και χαρακτηρίζεται από γυμνότητα. Το αθλητικό γυμνό, παρουσιάζεται σε μία διάσταση ως ιδανικό φυσικό κάλλος, μιας άχρονης ηλικίας. Καθίσταται το υπέρτατο λάβαρο της καλοκαγαθίας και ίσως η ελπίδα για την αιώνια νεότητα (Rausa Federico, 2002).

4:6 Σημαντικός όρκος των αθλητών

Η ακριβής ημερομηνία των αγώνων ρυθμίζονταν έτσι ώστε η μεσαία μέρα να πέφτει με το τρίτο γέμισμα του φεγγαριού, πανσέληνος, μετά την καλοκαιρινή ισημερία (Γιάτσης, 1989). Οι τελετές αρχίζουν με την εγγραφή και τον επίσημο όρκο που είναι υποχρεωμένοι να δώσουν οι αθλητές στο Βουλευτήριο, μπροστά στο άγαλμα του «*Ορκίου Διός*». Ο Θεός, φοβερός και με απειλητικό βλέμμα, υψώνει τα δυο του χέρια κρατώντας τους κεραυνούς. Πάνω στο βάθρο του αγάλματος υπάρχουν επιγραφές και ελεγεία για τους επίορκους και για όσους θα τολμήσουν να παρανομήσουν. Εκεί μπροστά στο άγαλμα γίνεται η θυσία ενός κάπρου και οι αθλητές παίρνουν όρκο ότι γυμνάστηκαν τους τελευταίους δέκα μήνες σύμφωνα με τους κανονισμούς και ότι δεν θα διαπράξουν κακούργημα, παράπτωμα, κατά τη διεξαγωγή των αγώνων. Με τη λέξη κακούργημα χαρακτηρίζεται κάθε παράβαση κανονισμών, καθώς και η επιδίωξη της νίκης με δόλο.

²⁶ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 16*.



Εικόνα 3: Αναπαράσταση του χρυσελεφάντινου αγάλματος του Διός στην Ολυμπία.

4:7 Να είναι σε ειρήνη

Έπρεπε να είναι σε ειρήνη, μεταξύ των ανθρώπων και των θεών και να μην έχουν κατηγορηθεί για ιεροσυλία (Εγκυκλοπαίδεια Νέα δομή, Τόμος 2).

4:8 Να μην έχουν διαπράξει έγκλημα ή ασέβεια

Από τους αγώνες αποκλείονταν όσοι είχαν διαπράξει φόνο ή είχαν παραβιάσει τον ιερό θεσμό της Εκεχειρίας (Εγκυκλοπαίδεια Νέα δομή, Τόμος 2). Αυτό ο νόμος αφορούσε και τον ίδιο τον αθλητή, αλλά και την πόλη του. Έτσι η Σπάρτη το 420 π.Χ αποκλείστηκε από τους αγώνες και τιμωρήθηκε με πρόστιμο 2000 μνας, γιατί είχε επιτεθεί στο Λέπρεο κατά τη διάρκεια της Εκεχειρίας (Παλαιολόγου Κλ., 1982).

4:9 Να μην έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα

Στους αγώνες δε μπορούσαν να συμμετάσχουν αυτοί οι οποίοι είχαν χαρακτηριστεί από την πολιτεία σαν «άτιμοι» (.Γιαννάκης, 1979). Οι δούλοι που προέρχονταν από ελληνικές ή ξένες χώρες στερούνταν τα πολιτικά δικαιώματα (Παπασταύρου Ι., 1955) και ήταν και αυτός ένας λόγος που τους στερούνταν το δικαίωμα συμμετοχής στους αγώνες.

4:10 Να μην έχουν κατηγορηθεί για ιεροσυλία, λιποταξία, δειλία, «ριψασπής» (Γιαννάκης, 1979).

Ο Φιλόστρατος, αναφέρει χαρακτηριστικά: «και ενώ όταν κάποιος αρπάζει ή καταστρέφει ασημένιο ή χρυσό αφιέρωμα, οι νόμοι ρίχνουν πάνω του όλη την οργή τους, θεωρώντας τον ένοχο ιεροσυλίας, εν τούτοις το στεφάνι του Απόλλωνα ή του Ποσειδώνα μπορεί κανείς ελεύθερα να πουλάει και εξίσου ελεύθερα να το αγοράζει».²⁷

Λένε, ότι στη διακοσιοστή πρώτη ολυμπιάδα, κάποιος παγκρατιαστής από την Αλεξάνδρεια με το όνομα Σαραπίωνας, είχε τρομοκρατηθεί τόσο πολύ από τους αντιπάλους του, ώστε μία μέρα, πριν από αυτή που είχε οριστεί να αρχίσει το παγκράτιο, έφυγε κρυφά. Έχει καταγραφεί ως μοναδικός αθλητής όχι μόνο Αιγύπτιος, αλλά και απ'όλους τους άλλους, που τιμωρήθηκε για δειλία.²⁸

4:11 Κατέβαλαν οι αγωνιζόμενοι τα έξοδα του αγωνίσματος

Στον Ομηρικό κόσμο θεωρούσαν πως μόνο οι αριστοκράτες είχαν το προνόμιο συμμετοχής στους αγώνες (Pleket H.W.,1975). Η κοινωνική θέση, το επάγγελμα και η περιουσία δεν έπαιζαν ρόλο στη συμμετοχή. Ρητή απαγόρευση για τους φτωχούς δεν υπήρχε, αλλά οι δυνατότητες ήταν περιορισμένες. Μόνο κάποιος πλούσιος θα μπορούσε να επωμιστεί τα έξοδα των αγώνων όπως, την προετοιμασία, την άσκηση, το ακριβό και πολυήμερο ταξίδι για την Ολυμπία, την παραμονή στην Ήλιδα για διάστημα ενός μηνός πριν τους Ολυμπιακούς αγώνες (Αλμπανίδης Ε., Νικολακάκη Β.,2006).

Όπως προείπαμε, για τους αθλητές, η οικονομική ευπορία ήταν ευνοϊκό στοιχείο ανέλιξης και προϋπόθεση συμμετοχής στα κοινά γυμνάσια. Το ίδιο ίσχυε και για τους θεατές, οι οποίοι πρέπει λογικά να ήταν εύποροι, για τα δεδομένα της εποχής, αφού το κόστος μετακίνησης και διαμονής ασφαλώς απέκλειε τα κατώτερα λαϊκά στρώματα, πλην ενός μικρού αριθμού φανατισμένων (Συναδινός Π.,1996).

Φυσικά, υπήρχαν και εξαιρέσεις, όπως ο Καρύστιος Γλαύκος, διάσημος πυγμάχος, Ολυμπιονίκης στην πυγμή παιδων το 520π.Χ., ο οποίος ήταν γεωργός, ο Πολυμνήστωρ από τη Μίλητο νικητής στο στάδιο παιδων το 596 π.Χ. ο οποίος ήταν γιδοβοσκός, αργότερα ο Αμησινάς από τη Βάρκη της βόρειας Αφρικής, νικητής πάλης το 460 π.Χ. ο οποίος ήταν βοσκός βοδιών.

²⁷ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 45.*

²⁸ Παιουσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά, Α, 21.*

Μέσα στις εξαιρέσεις μπορούμε να συμπεριλάβουμε και τον πρώτο καταγεγραμμένο Ολυμπιονίκη του 776 π.Χ. τον Ηλείο Κόροιβο, ο οποίος ήταν μάγειρας, με την επισήμανση βέβαια ότι από ορισμένους ερευνητές θεωρείται ότι μάγειρας ήταν υψηλό ιερατικό αξίωμα (Αλμπανίδης, 2002).

Οι φτωχοί για να φτάσουν στην Ολυμπία, έπρεπε να οδοιπορήσουν επί ένα μήνα, να προπονηθούν εκεί και να επανέλθουν μετά τη λήξη των αγώνων. Ποιος όμως από αυτούς θα μπορούσε να εγκαταλείψει την εργασία του; Ο τεχνίτης το εργαστήριό του, ο εργάτης την απασχόλησή του, ο βοσκός το κοπάδι του, ο γεωργός τα χωράφια του και μάλιστα στους κρίσιμους θερινούς μήνες για την παραγωγή. Ήταν δύσκολο να καλύψουν τα έξοδα του ταξιδιού και των προπονήσεων και οι ζημιές από την εγκατάλειψη της εργασίας τους. Αυτή την ταλαιπωρία, την περιγράφει ένας Αθηναίος στο Σωκράτη. Διαμαρτύρεται για την υπερκόπωση κατά το ταξίδι από την Αθήνα στην Ολυμπία. Έφτασε στην Ηλεία πεζοπορώντας επί μία εβδομάδα, συνοδευόμενος από ένα δούλο να του κουβαλάει τις αποσκευές.²⁹

Κατά τον 6^ο και ιδιαίτερα κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ. με την εξάπλωση του γυμνασίου ως δημόσιου ιδρύματος, τα γυμνικά αγωνίσματα έγιναν προσιτά και στη μεσαία και κατώτερη κοινωνική τάξη (Αλμπανίδης, 2002).

4:12 Να είναι σωματικά και ψυχοπνευματικά ακέραιοι

Οι ασθενείς στο σώμα και στην ψυχή, δεν επιτρέπονταν να συμμετάσχουν στους αγώνες, γιατί ο χώρος ήταν ιερός, ναός σώματος και ψυχής στην ιερή μυσταγωγία των αγώνων. Ο Φιλόστρατος στο Γυμναστικό αναφέρει πως οι γυμναστές έπρεπε να κρίνουν τον αθλητή για τη σωματική του ακεραιότητα. Γινόταν έλεγχος του σωματότυπου, αν ήταν συμμετρικά τα στοιχεία του σώματος του αθλητή, και αναφέρει χαρακτηριστικά: *«τα σφυρά πρέπει να είναι αναλογικά με το καρπό, η κνήμη με τον πήχη, ο βραχίονας να ανταποκρίνεται στον μηρό και ο ώμος στο γλουτό, η πλάτη πρέπει να συγκρίνεται με την κοιλιά και το στέρνο να φουσκώνει το ίδιο με την περιοχή κάτω από το ισχίο. Τέλος το κεφάλι, που έχει το σχήμα του σύμπαντος, να*

²⁹ Ξενοφών, *Απομνημονεύματα III*, 13.

είναι συμμετρικό με όλα αυτά».³⁰ Επίσης ο γυμναστής πρέπει να διακρίνει μέσα από το βλέμμα του αθλητή το ήθος του.

4:13 Επίπονη δεκάμηνη προετοιμασία

Οι πρώτες πληροφορίες γύρω από την προπόνηση μας δίνονται από τα Ομηρικά Έπη, τα προϊστορικά ακόμη χρόνια. Στην Οδύσσεια, στους αγώνες που διοργάνωσαν οι Φαίακες για να τιμήσουν τον Οδυσσέα όταν ναυάγησε στο νησί τους, αυτοί τον ρωτούν εάν γνωρίζει ή έχει διδαχθεί κάποιο αγώνισμα, εννοώντας με αυτό να τους πει, με ποιο τρόπο έχει προετοιμαστεί και τι είδους προπόνηση έχει κάνει.³¹

Αργότερα ο Πλάτων (427-347 π.Χ.) στους Νόμους, μας πληροφορεί για τη σημαντική πρόοδο της άθλησης αλλά δίνει και στοιχεία απ' όπου μπορούμε να εικάσουμε την προπόνηση των αθλητών. Ο φιλόσοφος πίστευε ότι οι αθλητές προκειμένου να συμμετάσχουν στους γυμνικούς αγώνες έπρεπε να κάνουν συστηματική προπόνηση. Αναφέρεται πιο συγκεκριμένα στους πύκτες οι οποίοι, όπως αναφέρει, έπρεπε να προπονηθούν πολύ με τη βοήθεια συναθλητών τους, με ανδρείκελα ή και με σκιαμαχία, για να μάθουν την τακτική και τα κτυπήματα που θα χρησιμοποιούσαν στον αγώνα ώστε να νικήσουν.³²

Στην αναδρομή που κάνει στο παρελθόν ο Φιλόστρατος τον 2ο αι. μ.Χ., περιγράφει πως οι αθλητές των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων που θεσμοθετήθηκαν γύρω στον 8ο αι. π.Χ., στηρίζονταν σ' εμπειρικές μεθόδους προπόνησης χρησιμοποιώντας φυσικά μέσα που απέβλεπαν στην αύξηση της φυσικής τους δύναμης και οποιαδήποτε σωματική άσκηση την θεωρούσαν ως γύμνασμα. Για να γυμναστούν οι αθλητές, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: *«σήκωναν βάρη, διαγωνίζονταν ίππους και λαγούς, λύγιζαν ή ίσιωναν σιδερένια ελάσματα, έσερναν αλέτρια ή αμάξια, σήκωναν ταύρους και πάλευαν με λιοντάρια ή κολυμπούσαν στη θάλασσα, ώστε να γυμναστούν τα χέρια και όλο τους το άλλο σώμα. Ήταν υγιείς, δεν αρρώσταιναν εύκολα, και σε μεγάλη ηλικία τους έπιαναν τα γηρατειά και αγωνίζονταν σε πολλές Ολυμπιάδες, άλλοι σε οκτώ και άλλοι σ' εννέα»*. Ο

³⁰ Φιλόστρατος, *Άπαντα* 7, *Γυμναστικός* 25.

³¹ Όμηρος, *Οδύσσεια*, Θ', 143-144.

³² Πλάτωνας, *Νόμοι* 4, 830a.

ίδιος ο Φιλόστρατος έκανε κριτική λέγοντας ότι οι αθλητές εκείνης της εποχής ήταν σπουδαίοι, ενώ οι αθλητές της εποχής του, δεν ήταν τόσο καλοί, όπως ήταν οι παλαιοί.³³

Ο Έλληνας αθλητής, έπρεπε να έχει γυμναστεί κοντά σε παιδοτρίβη ή γυμναστή τουλάχιστον δέκα μήνες για να αποκτήσει την κατάλληλη συνείδηση του σκοπού των αγώνων.³⁴ Δεν έπρεπε να παρουσιαστεί στο στάδιο της Ολυμπίας ο αθλητής, χωρίς να κατέχει σωστά την τεχνική του αγωνίσματος. Προγυμνάζονταν σκληρά και επιβλέπονταν ακόμη και τα γεύματά τους. Η δειλία ή η αποχώρηση τιμωρούνταν με βαρύ πρόστιμο (Ross, 2004).

Όπως αναφέρει ο Φιλόστρατος, ο αθλητής των βαρέων αγωνισμάτων προπονείται από τους Ηλείους την εποχή του έτους κατά την οποία ο ήλιος καίει περισσότερο από κάθε άλλη εποχή, στη λάσπη, στη κοιλάδα της Αρκαδίας, και ο αθλητής ανέχεται τη σκόνη που μαζεύεται πάνω του, πιο ζεστή και από την άμμο της χώρας των Αιθιοπών και υπομένει την εξάσκηση που αρχίζει από το μεσημέρι.³⁵

4:14 Τριάντα ημερών δοκιμασία

Οι αθλητές και οι συνοδοί τους, συναθροίζονταν 30 μέρες πριν, στους ιερούς χώρους της Ηλείας, που βρίσκονταν 55 χιλιόμετρα μακριά από την Ολυμπία. Εκτός από την αθλητική προετοιμασία, ψυχαγωγούνταν με πολιτιστικές εκδηλώσεις και έτσι αποκτούσαν φυσική και πνευματική ισορροπία. Γύρω από τις αθλητικές και θρησκευτικές εγκαταστάσεις, ανήγειραν προσωρινά κτίσματα, κυρίως τέντες και απλές καλύβες. Αυτά αποτέλεσαν τα πρώτα Ολυμπιακά χωριά, που μετά τους αγώνες διαλύονταν, αφού τα κτίρια ήταν προσωρινά (Συναδινός, 1996).

Διδάσκαλοι της σωματικής αγωγής ήταν ο γυμναστής και ο παιδοτρίβης. Κατά την πεποίθηση των αρχαίων, οι οποίοι αρέσκονταν να τα ανάγουν όλα στους Θεούς, ο πρώτος αθλητής ήταν ο Προμηθέας και ο πρώτος γυμναστής ο Ερμής. Κατά το Γαληνό όμως ο πρώτος γυμναστής εμφανίστηκε λίγο πριν το Πλάτωνα. Πράγματι στα συγγράμματα του Πλάτωνα σπανίως αναφέρεται ο γυμναστής, και όταν γίνεται αυτό, αυτός ταυτίζεται με

³³ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 43*.

³⁴ Παιουσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά, Β', 24*.

³⁵ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 11*.

το παιδοτρίβη και δεν παρουσιάζεται καμία διαφορά μεταξύ των δύο (Παυλίνης Ε., 1927).

Οι αθλητές έπρεπε να υποστούν την τριάντα ημερών δοκιμασία, ασκούμενοι κάθε πρωί στο γυμναστήριο, υπό την εποπτεία των Ελλανοδικών. Είναι πιθανών οι Ηλείοι να προέκριναν τους κατάλληλους αθλητές, δηλαδή όσους είχαν προπονηθεί με επιμέλεια και φαίνονταν άξιοι να αγωνιστούν στο στάδιο της Ολυμπίας, ενώ αντίθετα απέκλειαν αυτούς που δεν είχαν προπονηθεί ικανοποιητικά. Για το λόγω αυτό διοργάνωναν δοκιμαστικούς ή προκριματικούς αγώνες για την επιλογή των αθλητών. Αναφορά σε αυτούς κάνει ο Πίνδαρος.

Όταν πλησιάζουν τα Ολύμπια, οι Ηλείοι γυμνάζουν τους αθλητές για τριάντα μέρες στην ίδια την Ήλιδα. Λένε στους αθλητές: *«Αν δουλέψατε τόσο, ώστε να 'στε άξιοι να πάτε στα Ολύμπια, κι αν δεν κάνατε τίποτε ράθυμο ή ποταπό, πάρτε θάρρος και προχωρήστε. Εκείνοι όμως που δεν ασκήθηκαν έτσι να φύγουν και να πάνε όπου θέλουν».*³⁶

Ο αθλητής που είχε γίνει δεκτός στους αγώνες δεν μπορούσε να αποσυρθεί ούτε να παραιτηθεί. Η περίπτωση αυτή, αφορούσε αθλητή που είχε κληρωθεί να αγωνιστεί με αντίπαλο. Ο Σαραπίων από την Αλεξάνδρεια, παγκρατιαστής, κατά την 201^η Ολυμπιάδα (25 μ.Χ.) φοβήθηκε τους αντιπάλους του και μια μέρα πριν τους αγώνες έφυγε κρυφά από την Ολυμπία. Τιμωρήθηκε όμως με πρόστιμο, (Λαζανάς, 2001).

Είναι γεγονός πως η προετοιμασία ήταν σκληρή και έντονη. Ο Γαληνός ονομάζει έντονη άσκηση αυτή που καταπονεί πολύ και χωρίς ταχύτητα και σκληρή αυτή που καταπονεί πολύ και με ταχύτητα.³⁷

4:15 Αυστηρή διατροφή

Ο Ευριπίδης, χαρακτηρίζει τον επαγγελματία αθλητή *«δούλο της μασέλας του και υπηρέτη της κοιλιάς του».*³⁸

Η τροφή των αθλητών αποτελούνταν κυρίως από δημητριακά και κρέας. Κατά την εποχή των πρώτων Ολυμπιακών αγώνων απουσίαζαν από το τραπέζι των αθλητών οι τηγανητές τροφές και τα ψυχρά ποτά. Το κύριο

³⁶ Φιλόστρατος, *Άπαντα* 2, Τα ες τον Τυανέαν Απολλώνιον Ε' XLIII.

³⁷ Γαληνός, *Άπαντα* 26, *Υγιεινά Β'* 139.

³⁸ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1339a.

έδεσμα των αθλητών που προετοιμάζονταν για τους αγώνες ήταν η ξηρά τροφή, (Χατζηκωνσταντίνου, 1972).

«...κατά των αθλητών νόμον η στέρρα σοι τροφή συνήθης έστω...»³⁹

Αυτή η ξηρά τροφή ήταν κυρίως μαλακό τυρί, ξερά σύκα και σιπάρι.

«... των πρότερον ίσχασι ξηραίς και τυροίς υγροίς αλλά και πυροίς σωμασκούντων αυτούς...»⁴⁰

Ο Φιλόστρατος αναφέρει ότι οι αθλητές τρέφονταν με κριθαρένιους ή σταρένιους πλακούντες (ή λαγάνες), δηλαδή ψωμιά άζυμα με όλο το πίτουρο και χωρίς προζύμι. Τα ψωμιά τα άλειψαν με άφθονο λάδι ελιάς και αγριελιάς, γ'αυτό οι αθλητές αρρώσταιναν δύσκολα και διατηρούσαν τη νιότη τους. Έτσι μπορούσαν να συμμετέχουν σε οκτώ και εννέα ολυμπιάδες και ήταν άξιοι πολεμιστές στις μάχες. Εξασκούνταν στη γυμναστική πολεμώντας και στον πόλεμο κάνοντας γυμναστική.⁴¹

Η τροφή τους ήταν φυσική, με ψωμιά με όλο τους το πίτουρο και κρέατα από βόδια, ταύρους, τράγους, ζαρκάδια, ο ύπνος τους γινόταν σε δέρματα ή χορταρένια στρώματα και αλείφονταν με άφθονο φυσικό λάδι ελιάς και αγριελιάς, (Κομητούδης, Γιαννάκης, 1997).

Ο Φιλόστρατος αναφέρει, πως το διαιπολόγιό τους πρέπει να περιλαμβάνει το κρέας, μόνο των χοίρων που τρέφονται πιο πολύ με κράνα και με βελανίδια.⁴²

Ο αθλητής που πρώτος κατανάλωνε συστηματικά κρέας, λέγεται πως ήταν ο δρομέας από τη Στυμφαλία το 450 ή το 484 π.Χ. Ο Παιουσανίας υποστηρίζει ότι ο δρομέας που νίκησε στο δόλιχο στην Ολυμπία δύο φορές , στα Πύθια δύο, τρεις στα Ίσθμια και πέντε στα Νεμέα, ήταν ο πρώτος που καθιέρωσε στην αθλητική δίαιτα κρέας, καθώς μέχρι την εποχή του οι αθλητές έτρωγαν ψωμί και τυρί από τις σακούλες, δηλαδή τυρόγαλο που δεν είχε στραγγίξει καλά.⁴³

«...ανής εκ στυμφύλου δρομεύς όνομα κι δη κι έργον τούτω επί δόλιχω παρεσχήμενος, δύο μεν έσχε εν Ολυμπία νικάς, τοσαύτας δε άλλας Πύθοι και

³⁹ Λουκιανός, *Λεξιφάνης*, 23.

⁴⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Πυθαγόρας* 8:12.

⁴¹ Φιλόστρατος, *Άπαντα* 7, *Γυμναστικός* 43.

⁴² Φιλόστρατος, *Άπαντα* 7, *Γυμναστικός* 44.

⁴³ Παιουσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, *Ηλιακά Β',ΣΤ*, 7,10.

Ισθμίων τε τρεις και εν Νεμέα πέντε. Λέγεται δε ως και κρέας εσθίειν επινοήσετε τεως δε αθλητές σιτία τυρών εκ των ταλάρων είναι...»⁴⁴

Ίσως αυτή ήταν και η πρώτη προσπάθεια αύξησης της μυϊκής δύναμης, όπου το εργογόνο δεν ήταν άλλο, από μυϊκό ιστό ζώων (Bucci L.,1993). Η εισαγωγή του κρέατος στη δίαιτα των αθλητών έφερε μια αλλαγή στο βάρος και στη μυϊκή τους δύναμη, ειδικά αυτών που έπαιρναν μέρος στα βαριά αγωνίσματα, στα οποία δεν υπήρχαν κατηγορίες ανάλογα με το βάρος, αλλά υπήρχε μία μόνο κατηγορία (Μουρατίδης, 2008).

Ο Αθήναιος αναφέρει, πως ο Μίλων ο Κροτωνιάτης, έτρωγε είκοσι μνες κρέας και άλλες τόσες ψωμί και, και έπινε τρεις μνες κρασί. Και στην Ολυμπία φορτώθηκε έναν τετράχρονο ταύρο στην πλάτη του και τον περιέφερε στο στάδιο. Ύστερα τον έσφαξε και τον έφαγε ολομόναχος σε μία μέρα.⁴⁵ Ο Πλούταρχος αναφέρει πως, τις στερεές και πολύ θρεπτικές τροφές όπως για παράδειγμα τα κρέατα, τα τυριά, τα ξερά σύκα και τα βραστά αυγά, να τις τρώει κανείς με προσοχή και να στέκεται κυρίως στις αραιές και ελαφρές τροφές, όπως τα περισσότερα κηπευτικά, τα πουλερικά και τα ψάρια που δεν είναι πολύ παχιά.⁴⁶

Κατά κύριο λόγο οι πληροφορίες για τη διατροφή των αθλητών περιορίζονται στην κατανάλωση κρέατος και δημητριακών. Πέρα από αυτά όμως, γνωρίζουμε ότι οι αθλητές έπιναν και κρασί αραιωμένο σε τρία, πέντε μέρη νερό, ενώ στη προσπάθειά τους να μεγιστοποιήσουν την απόδοση το έπιναν και πριν τους αγώνες. Επίσης θεωρούσαν πως το σέλινο και το μαρούλι ενεργούσαν σαν τα καλύτερα διουρητικά και ότι το λεμόνι-κίτρο βοηθούσε στη πέψη. Τέλος το μέλι αναμειγμένο με το γάλα ήταν πολύ εύπεπτο (Αμπού Ασάμπε Ν., 2002).

⁴⁴ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Β', ΣΤ, 7, 10.*

⁴⁵ Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί Χ.412F.*

⁴⁶ Πλούταρχος, *Ηθικά τόμος 4, Υγιεινά παραγγέλματα.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V. ΑΘΛΑ, ΕΠΑΘΛΑ ΚΑΙ ΤΙΜΕΣ ΤΩΝ ΝΙΚΗΤΩΝ ΑΘΛΗΤΩΝ

5:1 Ο Κότινος

Το βασικό βραβείο που έπαιρναν οι νικητές των πανελλήνιων αγώνων ήταν ο κότινος, ένα στεφάνι από κλαδί αγριελιάς (Ανδρόνικος, Χατζηδάκης, Καραγιώργος, 1974). Σύμφωνα με την παράδοση τον κότινο, τον καθιέρωσε σαν έπαθλο ο Ίφιτος, ύστερα από σχετικό χρησμό του Μαντείου των Δελφών. Ο κότινος κοβόταν πάντοτε από την ίδια γέριχη ελιά, την Καλλιστέφανο, που φύτρωνε δίπλα από στο ναό του Δία από ένα νέο παιδί, του οποίου έπρεπε να βρίσκονται στη ζωή και οι δύο γονείς (Σούλη, 2002). Χρησιμοποιούσε χρυσό ψαλίδι και έκοβε τόσα κλαδιά, όσα και τα αγωνίσματα. Ύστερα πήγαινε τα κλαδιά στο ναό της Ήρας και τα ακουμπούσε πάνω σε μία χρυσελεφάντινη τράπεζα, από όπου έπαιρναν οι Ελλανοδίκες για να στεφανώσουν τους νικητές (Οικονομόπουλος, 2003).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ηθικής αμοιβής για το νικητή, είναι το περιστατικό που αναφέρει ο Ηρόδοτος. Ο Ξέρξης, τον 5^ο αιώνα π.Χ., με πολυάριθμο μισθοφορικό στρατό έχει φθάσει στη Θεσσαλία, αλλά κατάλαβαν ότι σε κάποια περιοχή, από την πλευρά των Ελλήνων, επικρατούσε ησυχία. Ρώτησαν να μάθουν που είναι οι Έλληνες και τους απάντησαν ότι απουσιάζουν για να δουν τους αγώνες στο Ιερό της Ολυμπίας. Οι Πέρσες απόρησαν και ρώτησαν να μάθουν ποιο ήταν το έπαθλο που έκανε τους Θεσσαλούς να αφήσουν την πατρίδα τους και τις εστίες τους. Όταν το πληροφορήθηκαν, στην αρχή ένιωσαν έκπληξη και μετά πανικό. Ο λόγος ήταν ότι είχαν έρθει να αντιμετωπίσουν αυτούς που αντί χρημάτων, αγωνιζόντουσαν για ένα κλαδί...

Είναι αλήθεια πως ο νικητής των πανελλήνιων αγώνων δεν έπαιρνε άλλη αμοιβή, παρά μόνο το στεφάνι ελιάς. Είναι γνωστό όμως πως η πόλη, τον άμειβε γενναιόδωρα (Μουρατίδης, 2008).



Εικόνα 4: Το έπαθλο των αγώνων, ο κότινος

Ο Πλάτωνας αναφέρει, πως για να βοηθά ο αθλητικός ανταγωνισμός στην στρατιωτική εκπαίδευση, πρέπει να εφαρμοστεί και να καθιερωθούν βραβεία για τους νικητές.⁴⁷

5:2 Εισελαστική είσοδος

Μεγάλες ήταν επίσης οι τιμές που απολάμβαναν οι Ολυμπιονίκες και στην ιδιαίτερη πατρίδα τους (Οικονομόπουλος, 2003). Τους υποδέχονταν σαν ήρωες γκρεμίζοντας ένα μέρος από τα τείχη που περιέβαλαν την πόλη. Ήθελαν να δείξουν μ' αυτόν τον τρόπο, πως πόλη που γεννά τέτοια παλικάρια, δεν έχει ανάγκη από τείχη να την προστατεύουν (Μπακαλάκου – Διγγελίδου, 2003). Την πανηγυρική είσοδο στην πόλη ακολουθούσε μεγάλη πομπή και θρησκευτικές τελετές (Πεντάζου, 1992). Εξαιτίας της εισελαστικής εισόδου των νικητών, οι ιεροί πανελλήνιοι αγώνες καλούνται και εισελαστικοί (Παυλίνης, 1977). Όταν την 92^η Ολυμπιάδα, το 412 π.Χ. ο Εξαίνετος, ο Ακραγαντίνος νίκησε στο στάδιο, στην Ολυμπία, κατά την είσοδό του στον Ακράγαντα, ακολουθούσαν το άρμα του 300 συνωρίδες λευκών ίππων (Παυλίνης, 1977).

Επίσης, οι νικητές των αγώνων απαλλάσσονταν από την φορολογία, από τη στρατιωτική υπηρεσία και από όλες τις υποχρεώσεις των πολιτών. Καθόταν σε ειδικές τιμητικές θέσεις, τις λεγόμενες προεδρικές. Αναλάμβαναν επίσης αξιώματα στη διοίκηση, στους στρατούς και στον θρησκευτικό χώρο. Για πολλούς Ολυμπιονίκες κυκλοφορούσαν νομίσματα με χαραγμένες τις μορφές τους (Σιμόπουλος, 1998).

5:3 Χρηματικό ποσό

Ο Όμηρος αναφέρει πως, ο Αχιλλέας βράβευσε όσους αγωνίστηκαν. Τα βραβεία ήταν τρίποδες και λέβητες και κρατήρες και βόες και ίπποι και

⁴⁷ Πλάτων, *Νόμοι 4, Νόμοι Η'*, 832e.

γυναίκες ακόμη. Η κάθε μία από τις γυναίκες άξιζε τέσσερις «βους», αναφέρει χαρακτηριστικά (Παυλίνης, 1977).

Αρκετές φορές η ιδιαίτερη πατρίδα των νικητών πρόσφεραν και υλικές-χρηματικές αμοιβές στους Ολυμπιονίκες (Μουρατίδης, 2001). Στην Αθήνα, ο Σόλων θέσπισε νόμο, σύμφωνα με τον οποίο ο Ολυμπιονίκης έπαιρνε έπαθλο πεντακοσίων δραχμών, ενώ ο Ισθμιονίκης 100 δραχμές (Παυλίνης, 1977).

Από το μισό του 5^{ου} αιώνα πιθανώς τους παρέχονταν και φορολογικές απαλλαγές. Τα χρηματικά ποσά, τα οποία έπαιρναν οι νικητές, άρχισαν να μεγαλώνουν κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Από μία επιγραφή της περιόδου αυτής πληροφορούμαστε ότι προσφέρθηκαν 30.000 δραχμές σε έναν Ολυμπιονίκη για να πάρει μέρος σε τοπικούς αγώνες (Μουρατίδης, 2008).

Ο Αριστοτέλης, έλεγε πως οι περισσότεροι άνθρωποι επιδιώκουν την ηδονή, αυτός ο στόχος όμως ταιριάζει μόνο σε δούλους και κτήνη. Μία καλύτερη κατηγορία, επιδιώκει την τιμή και αυτό είναι το αντικείμενο της πολιτικής ζωής. Η τιμή, μοιάζει να επιδιώκεται, επειδή μας εξασφαλίζει την ίδια την αρετή μας, και η αρετή είναι ίσως ο πιο αληθινός σκοπός της πολιτικής ζωής. Ορισμένοι άνθρωποι επιδιώκουν τον πλούτο, αλλά ο πλούτος είναι μέσο, όχι σκοπός (Ross, 1993).

5:4 Σίτιση στο πρυτανείο

Το πρυτανείο χτίστηκε στη βορειοδυτική γωνιά, γύρω από τον αχαϊκό βωμό της Ήρας, έτσι ώστε να αποτελεί κέντρο, σχεδόν κρυμμένο πίσω από το λόφο. Ήταν οικοδόμημα όπου μετά τις τελετές, τις θυσίες και τους αγώνες, μαζεύονταν οι επίσημοι και οι νικητές των αγώνων και έψαλλαν ύμνους και έτρωγαν σε κοινό τραπέζι (Δημόπουλος, 1996).

Σε πολλές πόλεις αναγνωρίζονταν στον αθλητή το δικαίωμα να σιτίζεται με δημόσια δαπάνη στο Πρυτανείο.⁴⁸ Σε μερικές μάλιστα περιπτώσεις για όλη του τη ζωή, και να παρακολουθεί τους αγώνες από την πρώτη θέση (Μουρατίδης, 2008). Η σίτιση ήταν η μέγιστη πολιτειακή τιμή και δινόταν σε ειδικούς άνδρες της πολιτείας που είχαν διαπρέψει στα κοινά (Γιαννάκης, 1977). Ήθελαν με αυτό τον τρόπο να απονέμουν τιμή στο νικητή και ευγνωμοσύνη εκ μέρους της πόλης. Απονέμονταν αυτή η τιμή και στους νικητές των αρματοδρομιών που ήταν πλούσιοι (Παυλίνης, 1977).

⁴⁸ Πλάτων, *Απολογία Σωκράτους*.

5:5 Επιπνίκιοι ύμνοι

Πανάρχαιο και μόνιμο όνειρο των ανθρώπων είναι η εξασφάλιση της αθανασίας. Η εναγώνια αναζήτηση του αθάνατου νερού που απαντά σε παραμύθια και θρύλους πολλών λαών αποτελεί εύγλωττη απόδειξη αυτού του ισχυρισμού. Οι αρχαίοι Έλληνες, ωστόσο, είχαν ανακαλύψει ένα διαφορετικό τρόπο απόκτησης αυτού του πολυπόθητου αγαθού: την ποιητική εξύμνηση, αφού η βιολογική αθανασία είναι ούτως ή άλλως ανέφικτη.

Ήδη στον Όμηρο, οι ήρωες έχουν συνείδηση ότι θα απαθανατιστούν, αν γίνουν τραγούδι. Αυτή ακριβώς είναι η υπόσχεση που δίνει ο Πίνδαρος στους εγκωμιαζόμενους νικητές σε πανελλήνιους αγώνες. Ο πλούτος ενός νικητή είναι ατελέσφορος, αν δεν επενδυθεί σωστά, και συγκεκριμένα με την παραγγελία σύνθεσης ενός επιπνίκου, μιας επιπνίκιας εγκωμιαστικής ωδής, γιατί ο ποιητικός λόγος είναι δραστικότερος και μακροβιότερος ακόμη και από ένα μνημείο, καθώς με την ευελιξία που διαθέτει μπορεί εύκολα να ταξιδέψει από στόμα σε στόμα σε ολόκληρη την υφήλιο.

Οι ποιητές ύμνησαν και αποθανάτισαν το αθλητικό και αγωνιστικό ιδανικό με απaráμιλλες ωδές (Μουρατίδης,2005). Παράλληλα με όλα αυτά, η φήμη και η δόξα του αθλητή περνούσε από γενιά σε γενιά με τους επιπνίκιους ύμνους, με τις ωδές, δηλαδή που έγραφαν για χάρη του, οι μεγάλοι ποιητές. Ο Πίνδαρος, ο Βακχυλίδης και ο Σιμεωνίδης έψαλλαν με επιπνίκιες ωδές τα κατορθώματα Ολυμπιονικών, Πυθιονικών, Ισθμιονικών και Νεμεονικών (.Λαζανά, 2001). Ο Πίνδαρος πίστευε ότι με τη νίκη του ο αθλητής δόξαζε όχι μόνο τον εαυτό του, αλλά και την πατρίδα του, την οικογένειά του, τους νεκρούς προγόνους του (Μουρατίδης,2005).



Εικόνα5 : Ο ποιητής Πίνδαρος⁴⁹

5:6 Στήσιμο ανδριάντα

⁴⁹ Ο σπουδαιότερος χορικός ποιητής της αρχαιότητας, ο Πίνδαρος, με λύρα και ένα μικρό παιδί, σε επιτύμβια στήλη των μέσων του 5ου π.Χ. αι., για την οποία έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι τον απεικονίζει. Από τους 45 συνολικά σωζόμενους επίπνικους του Πινδάρου, οι 14 είναι αφιερωμένοι σε νικητές στους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Κατά τη διάρκεια που οι ελλανοδίκες στεφάνωναν το νικητή αθλητή, οι θεατές έριχναν πάνω του λουλούδια και στεφάνια (φυλλοβολία). Το βράδυ της ίδιας μέρας, οι φίλοι και οι συγγενείς του νικητή τον διασκέδαζαν με τραγούδια και έψαλλαν τον Ολυμπιακό ύμνο. Έπειτα αναλάμβαναν οι γλύπτες για το στήσιμο ανδριάντα (Μουρατίδης,2005).



Η Ολυμπία ήταν το πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο του ελληνισμού και πόλος έλξης για τους καλλιτέχνες. Εκεί σύχναζαν οι γλύπτες που κατασκεύαζαν ανδριάντες των νικητών (Αλμπανίδης, 2001). Όποιος γινόταν τρεις φορές Ολυμπιονίκης μπορούσε να στήσει το άγαλμα του στην Ολυμπία, σε μέγεθος όχι μεγαλύτερο των φυσικών του διαστάσεων (Ανδρόνικος,Χατζηδάκης,Καραγιώργος,1974). Στην επιγραφή που συνόδευε τον ανδριάντα ήταν γραμμένο το όνομα του νικητή, το πατρώνυμό του, η πατρίδα του και πολλές φορές και το είδος του αγωνίσματος. Οι Ολυμπιονίκες είχαν δικαίωμα να ιδρύσουν

Εικόνα 6: Ο μαρμάρινος Ανδριάντας του Αγία στους Δελφούς⁵⁰

ανδριάντα όχι μόνο στην Ολυμπία, αλλά και στην πατρίδα τους. Έτσι, ολόκληρες σειρές ανδριάντων στόλιζαν στις ελληνικές πόλεις, επίσημους χώρους, ναούς, θέατρα, αγορές και γυμνάσια (Πεντάζου, 1992).

Γλύπτες και αγαματοποιοί της Ολυμπίας, υπήρξαν αρκετοί. Φημίζονται για έργα τους, ο Μύρων από τις Ελευθερές για το περίφημο έργο του «Δισκοβόλος», ο Πολύκλειτος ο πρεσβύτερος από το Άργος, με τα πιο γνωστά του αγάλματα, ο «Δορυφόρος» και ο «Διαδούμενος», για τον οποίο λέγεται πως η αμοιβή του καλλιτέχνη ήταν 100 τάλαντα. Ο διασημότερος απ'όλους τους γλύπτες ήταν ο Φειδίας από την Αθήνα. Πολυθρύλητο υπήρξε

⁵⁰ Αποδίδεται πιθανώς στον μεγάλο γλύπτη του 4ου αιώνα Λύσιππο, που αναφέρεται στην επιγραφή του βάρθρου ενός χάλκινου ανδριάντα του Αγία στα Φάρσαλα. Πρόκειται για ένα από τα ελάχιστα πρωτότυπα αγάλματα ολυμπιονικών της κλασικής αρχαιότητας, που διατηρείται έως σήμερα. Στο ανάθημα των Δελφών απεικονίζεται επίσης ο αδελφός του Αγία Τηλέμαχος, Ολυμπιονίκης στο αγώνισμα της πάλης και ο δρομέας Αγέλαος.

το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς παρθένου, στο εσωτερικό του Παρθενώνα, ενώ το πιο φημισμένο από τα έργα του ήταν το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία στην Ολυμπία, που θεωρήθηκε ένα τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου (Σούλη, 2002).

Ο Πausανίας αναφέρει πως τον ανδριάντα του Μίλωνα, γιου του Διοτίμου, έφτιαξε ο Δαμέας, που ήταν και αυτός από τον Κρότωνα όπως και ο Μίλων.⁵¹

Τα αγάλματα των αρχαίων Ελλήνων αθλητών δεν έγιναν για να τιμήσουν μόνο τους ανθρώπους, αλλά και τους θεούς. Αληθινά, η τέχνη και ο αθλητισμός δεν ήταν παρά οι δυο όψεις μια μοναδικής λάμψης, της λάμψης της Ελληνικής ψυχής, της λάμψης της αρετής, που έφερνε μαζί της το άνθος της τελειότητας. Το μυστικό στον αγώνα των αρχαίων Ελλήνων ήταν αυτή η αρετή, και αγωνιζόταν για να γίνουν όπως οι θεοί. Το μυστικό δε της γλυπτικής τους, ήταν επίσης η έκφραση της αρετής, η χαρά και η δύναμη σε μια μορφή, που γέμιζε με την παρουσία της έναν ιερό χώρο

5:7 Να πολεμούν στο πλευρό του Βασιλιά

Οι Σπαρτιάτες δίνανε την τιμή στους νικητές να πολεμούν στο πλευρό του Βασιλιά. Η τιμή αυτή ήταν δελεαστική αν αναλογιστούμε το σκληρό στρατιωτικό πνεύμα που επικρατούσε στη Σπάρτη. Ο Πίνδαρος, έγραψε πολλά επινίκια για τους αθλητές από πολλές πόλεις, με εξαίρεση τη Σπάρτη. Η μοναδική τιμή για τους νικητές της πόλης αυτής ήταν η τοποθέτησή τους στη πρώτη γραμμή της μάχης, μπροστά από το βασιλιά (Μουρατίδης, 2008).

Η τιμή αυτή ήταν ποθητή απ'όλους τους Σπαρτιάτες. Κάποτε, επιχειρήθηκε να δωροδοκηθεί από αντίπαλό του παλαιστής Σπαρτιάτης και όταν δε δέχτηκε και κατεπέλασε τον αντίπαλο, ερωτήθηκε τι του απέμεινε και εκείνος απάντησε: «*προ του βασιλέως τεταγμένος μαχούμαι τοις πολεμίοις*».⁵²

Επίσης, κατά τη διάρκεια πολεμικών εκστρατειών, οι ολυμπιονίκες απολάβαιναν μερίδιο από τις λείες και κατά την ειρηνική περίοδο εξασφάλιζαν την πρωτοκαθεδρία σε κάθε δημόσια εκδήλωση (Σιμόπουλος, 1998).

⁵¹ Πausανίας, *Ελλάδος περιήγησις* vi. 14. 5-8.

⁵² Πλούταρχος, *Λυκούργος*, 22.

5:8 Ο Αφηρωισμός

Μία από τις μεγαλύτερες τιμές για θνητό στην αρχαιότητα ήταν ο αφηρωισμός, η λατρεία τους δηλαδή ως ήρωες μετά το θάνατό τους. Τέτοιοι αθλητές ήταν ο Εύθυμος, πυγμάχος από τους Λοκρούς Επιζεφύριους της Κάτω Ιταλίας, ο οποίος νίκησε στην Ολυμπία το 484, 476 και 472 π.Χ. (Μουρατίδης, 2008).

Οι Ολυμπιονίκες περιβάλλονταν με τη θεία αίγλη των αθανάτων. Η νίκη στους αγώνες αποτελούσε ύψιστο αγαθό και ήταν η ανώτατη τιμή που θα μπορούσε να φτάσει ένας θνητός. *«Μόνο στον ουρανό δεν είναι δυνατό να φτάσει»*, λέει ο Πίνδαρος για τον αθλητή Φρυγία από τη Θεσσαλία.

Η εξαιρετη προσπάθεια του αθλητή να νικήσει τις αντιξοότητες και τις δυσκολίες, το πάθος και η αποφασιστικότητά του να πετύχει την τελειότητα, είναι εκείνα που θαυμάζονται περισσότερο, και εκείνα που παραμένουν στη μνήμη των θεατών. Γιατί η στιγμή της νίκης και του θριάμβου είναι εφήμερη και παροδική, και ύστερα ακολουθεί η νίκη και ο θρίαμβος άλλων νικητών. Δεν είναι λοιπόν, χωρίς αιτία που η ελληνική διάνοια απεικόνιζε τη θεά Νίκη με φτερά. Μια θεά που συνεχώς κινείται, που φεύγει και πετά, και δεν μένει σε ένα μέρος μόνο, και σε ένα σημείο. Και όπως έγραφε ο W. Blake:

«Εκείνος που προσκολλάται σε μια χαρά καταστρέφει τη φτερωτή ζωή. Αλλά εκείνος που ασπάζεται τη χαρά καθώς αυτή πετάει, Ζει στην αιώνια ανατολή του ήλιου».

5:9 Η δόξα – η φήμη

Η έννοια της φιλοδοξίας, που ήταν το βασικό στοιχείο του ομηρικού αθλητισμού, διατηρήθηκε αυτούσια στον ολυμπιακό αθλητισμό. Η αγάπη της δόξας και η ορμή να είναι κανείς άριστος, ο υπερήφανος χαρακτηρισμός των νικηφόρων αθλητών, *άριστος των Ελλήνων*, δεν χαρακτήριζε μόνο την κοινωνία που γράφει ο Όμηρος, αλλά τη βρίσκουμε σε επιγραφές ρωμαϊκής εποχής από τη Σπάρτη (Φάλκος, Αρβανιτάκης, 2003).

Για τον αρχαίο Έλληνα η δόξα αποτελεί ένα είδος επέκτασης της ανθρώπινης ύπαρξης. Εκείνος που δοξάζεται ασκεί σημαντικότερη επίδραση πάνω στους άλλους και κατακτά μια νέα θέση στην καρδιά τους (Φάλκος, Αρβανιτάκης, 2003).

Για τον Πίνδαρο η ευδαιμονία του ατόμου είναι συνάρτηση των τιμών και της δόξας που κερδίζει κανείς νικώντας στους μεγάλους αθλητικούς αγώνες. Όχι μόνο οι νέοι, μα και οι γέροι αγαπούν τις τιμές και τέρπονται με αυτές. Στην Ιλιάδα αναφέρεται: «κι εγώ που τ'άραχλα γεράματα με ζώσαν, αναμερίζω και ας ξεχώριζα στους ανδριωμένους τότε. Μα, τώρα σύρε, για το σύντροφο ξακλούθα τους αγώνες, κι αυτό το παίρνω εγώ χαρούμενος, και φραίνεται η καρδιά μου που δε με ξεχνάς και το θυμάσαι να με τιμάς...»⁵³

Ο Φίλιππος, γιος του Βουτακίδη, γεννημένος στο Κρότωνα, ήταν Ολυμπιονίκης και ο ωραιότερος Έλληνα της εποχής του. Εξαιτίας των επιδόσεών του και της εξαιρετικής ομορφιάς του, δέχτηκε από το λαό της Έγεστας τη μοναδική τιμή να χτιστεί πάνω στο τάφο του ο βωμός του ήρωα, προς τιμήν του οποίου γίνονταν θρησκευτικές τελετές.⁵⁴



Εικόνα 7: Αναπαράσταση της Νίκης του Παιώνιου

⁵³ Όμηρος, *Ιλιάδα*, Ψ, 647-649.

⁵⁴ Ηρόδοτος, *Ιστορία* 5, Μούσαι V, 47.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI. ΠΑΡΑΝΟΜΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ

6:1 Ο Αγώνας για τον έλεγχο της Ολυμπιάδας

Το θέμα της οργάνωσης και της εκμετάλλευσης των αγώνων μετέτρεψε αρκετές φορές το Ιερό της Ολυμπίας σε πεδίο αιματηρών πολεμικών συγκρούσεων. Η πολιτική σημασία των αγώνων, η ενδυνάμωση της εξουσίας και της επιρροής, καθώς και το κύρος της πόλης που τους διοργάνωνε, η διασφάλιση πανελληνίας φήμης, η συγκέντρωση πλούτου από τη συρροή χιλιάδων πλουσίων και από τα αφιερώματα που προέρχονταν από όλες τις περιοχές της Μεσογείου, έγιναν αιτία αντιδικίας μεταξύ της Πίσας, της Ήλιδας και της Αρκαδίας, που όπως φαίνεται, ήταν οι κύριοι διεκδικητές της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων (Νικολαΐδου, Κατσίκας, 2003).

Μαρτυρίες

Η επιλογή της πόλης στην οποία θα ανέθεταν τη διοργάνωση των αγώνων προήλθε από το αποτέλεσμα της πολεμικής σύγκρουσης των Πισσαίων και των Ηλείων. Οι λόγοι ήταν επεκτατικού ανταγωνισμού κυρίως σχετικά με τον πλούσιο ηλειακό κάμπο (Μπακαλάκου-Διγγελίδου, 2003). Έτσι σύμφωνα με τον Πausανία, στην 8^η Ολυμπιάδα του 748 π.Χ και την 34^η του 644 π.Χ. οι Πισσαίοι κατάφεραν ύστερα από πολεμική αναμέτρηση να αναλάβουν αυτοί τους αγώνες. Όλες οι υπόλοιπες Ολυμπιάδες οργανώθηκαν από τους Ηλείους. Οι Ηλείοι τις δύο Ολυμπιάδες που διοργάνωσε η Πίσα τις ονόμασαν Ανολυμπιάδες και δεν τις κατέγραψαν στον επίσημο κατάλογο των αγώνων.⁵⁵

Οι συγκρούσεις μεταξύ Πισσαίων και Ηλείων ήταν συχνές και σκληρές. Το 572 π.Χ. οι Ηλείοι κατάφεραν να εξολοθρεύσουν τους Πισσαίους και να τους ξεριζώσουν από την Ηλεία.⁵⁶ Για την πλήρη επικράτησή τους οι Ηλείοι έστησαν στον Ιερό χώρο της Άλτης ένα άγαλμα ύψους περίπου εννέα μέτρων. Το 364 π.Χ. οι Αρκάδες, νικώντας τους Ηλείους, διοργάνωσαν την 104^η Ολυμπιάδα. Στη διάρκεια όμως της Ολυμπιάδας και ενώ σύμφωνα με τον

⁵⁵ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Β*, 22.

⁵⁶ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Β*, 22,4.

Ξενοφώντα, είχαν ήδη τελεστεί οι ιπποδρομίες και το πένταθλο,⁵⁷ εισέβαλαν οι Ηλείοι με στρατό στον Ιερό χώρο της Ολυμπίας και άρχισε μεγάλη μάχη κοντά στους Αθλητικούς χώρους, αλλά και γύρω από το Βουλευτήριο και το ναό του Δία, μπροστά στα κατάπληκτα μάτια χιλιάδων θεατών. Όταν αργότερα επικράτησαν και πάλι οι Ηλείοι, την Ολυμπιάδα αυτή την ονόμασαν Ανολυμπιάδα.

6:2 Παράνομες πολιτογραφήσεις αθλητών

Η ακτινοβολία της Ολυμπιακής νίκης, περνούσε από τον αθλητή στην πόλη καταγωγής του. Αρκετές Ελληνικές πόλεις, προκειμένου να εξασφαλίσουν Ολυμπιακές νίκες, δε δίσταζαν να εξαγοράσουν αθλητές από άλλες πόλεις και να τους εμφανίσουν ως δικούς τους πολίτες. Εκείνοι μάλιστα που πρωταγωνιστούσαν στις περισσότερες τέτοιες συναλλαγές, με κύριο στόχο την προβολή και ανάδειξη τους ήταν οι τύραννοι των ελληνικών πόλεων της Σικελίας. Συγχρόνως αρκετοί αθλητές, προκειμένου να κερδίσουν χρήματα, παραχωρούσαν σε άλλες πόλεις την εκπροσώπησή τους.⁵⁸

Αρκετοί αθλητές για να κερδίσουν χρήματα παραχωρούσαν σε άλλες πόλεις την εκπροσώπηση της νίκης τους π.χ. ο Σωτιάδης από την Κρήτη αγωνίστηκε και νίκησε στο δόλιχο δρόμο. Στους επόμενους Ολυμπιακούς αγωνίζεται ως Εφέσιος και τερματίζει πρώτος. Δέχτηκε χρήματα για να το κάνει αυτό και καταδικάστηκε σε εξορία από την πατρίδα του (Παλαιολόγος, 1972). Κατά τους 178ους Ολυμπιακούς, ένας Ρόδιος αθλητής συλλαμβάνεται να δωροδοκεί άλλον Ρόδιο αθλητή.⁵⁹

Ο Δίκων από την Καυλωνία της Νότιας Ιταλίας ήταν Ολυμπιονίκης στο στάδιο παιδών το 392 π.Χ. στην 97^η Ολυμπιάδα. Οκτώ χρόνια αργότερα, το 384 π.Χ. στην 99^η Ολυμπιάδα, κέρδισε την πρώτη νίκη στο αγώνισμα του σταδίου και ανακηρύχθηκε ολυμπιονίκης ως Συρακούσιος, καθώς είχε εξαγοραστεί από τον τύραννο των Συρακουσών.⁶⁰

Ο Κροτωνιάτης Άστυλος το 484 π.Χ., δήλωσε ότι καταγόταν από τις Συρακούσες της Σικελίας λαμβάνοντας χρήματα από το βασιλιά, που επιθυμούσε να γραφτεί η πόλη του στον κατάλογο των Ολυμπιονικών

⁵⁷ Ξενοφώντας, *Άπαντα* 5, *Ελληνικά* 3, *Ελληνικά Ζ'*, 28-29.

⁵⁸ Φιλόστρατος, *Άπαντα* 7, *Γυμναστικός* 45.

⁵⁹ Πausanίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, *Ηλιακά Β'* 18,6.

⁶⁰ Πausanίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, *Ηλιακά Β'*, 3, 11.

πόλεων.⁶¹ Οι συμπολίτες όμως του Άστυλου κατέσχεσαν το σπίτι του και γκρέμισαν τον ανδριάντα του (Μπακαλάκου-Διγγελίδου, 2003).

6:3 Παραβιάσεις της Εκεχειρίας

Αν και η ολυμπιακή Εκεχειρία ήταν καθοριστικός λόγος για τη διοργάνωση των αγώνων και οι πρώτοι Ολυμπιακοί αγώνες, το 776 π.Χ., διοργανώθηκαν με μοναδικό στόχο την επιβολή της, εντούτοις η Εκεχειρία παραβιάστηκε αρκετές φορές. Παράλληλα, οι Έλληνες δε δίσταζαν να αφιερώνουν στην Ολυμπία και στα άλλα πανελλήνια ιερά λάφυρα προερχόμενα όχι μόνο από τις νίκες τους εναντίον των βαρβάρων αλλά ακόμη και εναντίων των ίδιων των ομοεθνών τους.

Οι κάτοικοι της Ήλιδος έδειχναν με υπερηφάνεια το τεκμήριο της συμφωνίας για εκεχειρία μεταξύ Ίφιτου και Λυκούργου, ύστερα από χρησμό των Δελφών κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών. Υπήρχε ο περίφημος δίσκος του Ίφιτου στον οποίο είχε χαραχθεί κυκλικά η συμφωνία εκεχειρίας «ο δε τού Ίφιτου δίσκος την εκεχειρίαν... ουκ ές ευθύ έχει γεγραμμένην, αλλά ές κύκλου σχήμα»⁶² Το επιβεβαιώνει ο Αριστοτέλης που ισχυρίζεται ότι είδε τον δίσκο.⁶³ Οι σύγχρονες όμως αρχαιολογικές έρευνες δεν θεωρούν αυθεντικό τον δίσκο. Φαίνεται ότι επινοήθηκε από τους Ηλείους που φιλοδοξούσαν, με τον δήθεν γνήσιο δίσκο, να νομιμοποιήσουν τους Ολυμπιακούς αγώνες που εκμεταλλεύονταν για οικονομικούς και πολιτικοστρατιωτικούς λόγους.

Η εκεχειρία καθιερώθηκε επειδή ολόκληρος ο Ελληνικός χώρος συνταρασσόταν από πολυαίμακτες συρράξεις μεταξύ διαφόρων πόλεων. Η άφιξη στην Ήλιδα αποτελούσε μια επικίνδυνη περιπέτεια. Η Ηλεία εμφανιζόταν ως ουδέτερος χώρος και η Ολυμπία ως «ιερά ζώνη τού Διός». Μια περιοχή αποστρατιωτικοποιημένη. Κατά τον Στράβωνα είχε συμφωνηθεί να αντιμετωπίζονται ως ιερόσυλοι όχι μόνο εκείνοι που θα αποτολμούσαν ένοπλη εισβολή, αλλά και εκείνοι που δεν θα κινητοποιούσαν τις δυνάμεις τους για υπεράσπιση του Ολυμπιακού χώρου «τον δ' επίοντα επί την χώραν ταύτην μεθ' όπλων εναγή είναι, ως δ' αύτως εναγή και τον μη επαμύναντα εις

⁶¹ Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορίας 2 (17)*.

⁶² Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Α' 20,1*.

⁶³ Πλούταρχος, *Λυκούργος Ι, 1*.

δύναμιν»⁶⁴ Επομένως η Ηλεία χρειαζόταν δύναμη προστασίας σε περίπτωση παραβίασης της εκχειρίας. Τον ρόλο στρατιωτικής προστασίας ανέλαβε αρχικά η Σπάρτη. Κατά την εισβολή του τυράννου Φείδωνος και των Πισατών και την κατάληψη του Ολυμπιακού χώρου έσπευσαν οι Σπαρτιάτες στο πλευρό των Ηλείων και κατόρθωσαν να εκδιώξουν τους Αργείους και Πισάτες.⁶⁵

Το 420 π.Χ. οι Σπαρτιάτες ποδοπάτησαν με αγριότητα την εκχειρία (αρχικά είχε διάρκεια ενός μηνός και ύστερα τεσσάρων μηνών) που αφορούσε μόνο την Ήλιδα, ενώ παντού διεξάγονταν πόλεμοι.⁶⁶ Εισέβαλαν στην Ήλιδα κατά τη διάρκεια της εκχειρίας με 1000 οπλίτες και κατέλαβαν το Λέπραιον. Ήταν μια απειλητική για τους Ολυμπιακούς αγώνες ενέργεια. Οι Ηλείοι απαγόρευσαν στους Λακεδαιμόνιους να εισέλθουν στον ιερό χώρο και δεν επέτρεψαν ούτε θυσίες να προσφέρουν ούτε να μετάσχουν στους αγώνες αν δεν καταβάλουν το πρόστιμο 200.000 δραχμές (200 για κάθε οπλίτη) που επέβαλαν για την εισβολή.⁶⁷ Θα απαγορευθεί επίσης η συμμετοχή τους στους Ολυμπιακούς αγώνες. Οι Σπαρτιάτες αρνήθηκαν να καταβάλουν τη χρηματική ποινή.

Όπως ιστορεί ο Στράβων, οι πόλεις της Πελοποννήσου πολεμούσαν διαρκώς μεταξύ τους «*τών γαρ άλλων πολεμούντων αεί προς αλλήλους*». ⁶⁸ Οι ξένοι ένοπλοι που διέσχιζαν την Ηλεία παρέδιδαν κατά την είσοδο τα όπλα τους και τα παραλάμβαναν κατά την έξοδο από τα σύνορα «*τα όπλα παραδίδοντας απολαμβάνει μετά την εκ των όρων έκβασιν*». ⁶⁹ Αυτό σημαίνει ότι και οι πολίτες κατέχονταν από τον τρόπο των συρράξεων και κυκλοφορούσαν παντού και πάντοτε ένοπλοι. Το 404 π.Χ. μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου, οι Σπαρτιάτες επιχειρούν νέα εκδικητική εισβολή στην Ηλεία εξαιτίας της αποτυχημένης εκστρατείας του 420. Εισέβαλε στην Ήλιδα ο βασιλιάς των Λακεδαιμονίων Άγισ. Ο μονάρχης θυσίασε για επιδεικτικούς λόγους στον ιερό χώρο της Ολυμπίας και εξόρμησε στο εσωτερικό της χώρας. Κατέστρεψε τα δάση προκαλώντας πυρκαγιές

⁶⁴ Στράβωνας, *Γεωγραφικά 8, Πελοπόννησος, Γεωγραφικά, Η', C 358.*

⁶⁵ Στράβωνας, *Γεωγραφικά 8, Πελοπόννησος, Γεωγραφικά, Η', C 358.* Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, VI, 22,2, Ηρόδοτος, Μούσαι, VI, 127, 3.*

⁶⁶ Θουκυδίδης, *Απαντα, Τόμος 5, Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, Ε, 49.*

⁶⁷ Θουκυδίδης, *Απαντα, Τόμος 5, Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, Ε, 49.*

⁶⁸ Στράβωνας, *Γεωγραφικά 8, Πελοπόννησος, Γεωγραφικά, Η', C 358.*

⁶⁹ Στράβωνας, *Γεωγραφικά 8, Πελοπόννησος, Γεωγραφικά, Η', C 358.*

αφανίζοντας τον ζωικό κόσμο και αιχμαλωτίζοντας πάμπολλους κατοίκους «εμπορεύετο κόππων και κάων την χώραν και υπέρπολλα μεν κτήνη, υπέρπολλα δε ανδράποδα ηλίσκετο εκ τής χώρας».⁷⁰ Ύστερα από την εισβολή, η Ήλις παρεχώρησε δικαίωμα στη Σπάρτη για συμμετοχή στους Ολυμπιακούς αγώνες (είχε απαγορευθεί κατά την προηγούμενη πολεμική βαρβαρότητα) και διακήρυξε ότι, παρανόμως είχε επιβάλλει αποκλεισμό της Σπάρτης από τους αγώνες το 420 π.Χ. Ως αντάλλαγμα ο Άγις παραχώρησε την οργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων στους Ηλείους.⁷¹ Το 365 π.Χ., οι Πισάτες επιμένουν ότι η τιμή των Ολυμπιακών αγώνων ανήκει σ' αυτούς. Συμμαχούν με τους Αρκάδες - εχθρούς των Ηλείων - εκστρατεύουν στην Ήλιδα και εισβάλλουν στην Ολυμπιακή περιοχή. Αντιστάθηκαν οι Ηλείοι στη σκληρή μάχη που ακολούθησε. Την παρακολούθησαν οι Έλληνες θεατές που παρευρίσκονταν «στεφανωμένοι» στους αγώνες και χειροκροτούσαν ήρεμοι τις ανδραγαθίες της μιας ή της άλλης πλευράς. Νίκησαν τελικά οι Πισάτες και οργάνωσαν τους αγώνες για το ερχόμενο έτος κατά το παραδοσιακό πρόγραμμα. δήλωση «εκεχειρίας», άφιξη θεατών και έναρξη των αγώνων. Οι Ηλείοι αντέδρασαν και μια στρατιά εισέβαλε στην Άλιτι ενώ διεξάγονταν οι αγώνες. Οι Αρκάδες προσπάθησαν να τους αναχαιτίσουν. Για πρώτη φορά η Άλιτις έγινε πεδίο μάχης. Τελικά οι Ηλείοι αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Οι Αρκάδες λεηλάτησαν τους θησαυρούς τής Ολυμπίας και πλήρωσαν τους μισθοφόρους που έλαβαν μέρος στην εκστρατεία.⁷² Ακολούθησε ειρήνη με τους Ηλείους και οι Αρκάδες αποχώρησαν. Η 104η Ολυμπιάδα τού 364 π.Χ. ακυρώθηκε.

6:4 Επίδειξη δύναμης και πλούτου

Οι Ολυμπιακοί αγώνες εκτός από πεδίο άσκησης πολιτικής προπαγάνδας αποτελούσαν και πεδίο επίδειξης πλούτου. Αριστοκράτες, βασιλιάδες και ιδιαίτερα τύραννοι των ελληνικών αποικιών της Σικελίας, δεν έχαναν ευκαιρία να προβάλλουν τα πλούτη τους στους χιλιάδες θεατές της Ολυμπίας. Ακόμη και τα πολύτιμα αφιερώματα στην Ολυμπία από τους πλούσιους ηγεμόνες της εποχής δεν αποτελούσαν παρά δείγμα της δύναμής

⁷⁰ Ξενοφώντας, *Άπαντα* 4, *Ελληνικά* 2, Ελληνικά, Γ', II, 26.

⁷¹ Ξενοφώντας, *Άπαντα* 4, *Ελληνικά* 2, Ελληνικά, Γ', II, 30.

⁷² Ξενοφώντας, *Άπαντα* 5, *Ελληνικά* 3, Ελληνικά Ζ' IV, 30.

τους. Τα αφιερώματα αυτά τους εξασφάλιζαν την προβολή τους μέσα σ'έναν χώρο με πανελλήνια απήχηση.

Ο Αγησίλαος, ο βασιλιάς της Σπάρτης, επηρέασε τους Ελλανοδίκες ασκώντας την πολιτική του δύναμη με σκοπό να κάνουν δεκτό τον γιο του Αθηναίου Ευάλκου στο αγώνισμα του Σταδίου, παρ' ότι αυτός ήταν πιο μεγάλος από τα παιδιά που διαγωνίζονταν.⁷³

Οι τύραννοι, επιδιώκοντας με δόλια μέσα, απειλές και δωροδοκίες, νίκες στα ολυμπιακά αγωνίσματα, είχαν ως κίνητρο όχι μόνο τη φήμη, αλλά και την επιβολή της βάρβαρης κυριαρχίας και την εκδούλωση των πολιτών. Πρώτος τύραννος που κατόρθωσε να επιβληθεί με την ολυμπιακή δόξα, ήταν ο Μύρων της Σικυώνος. Νίκησε το 648 π.Χ., στην 33^η ολυμπιάδα, με το τέθριππό του που οδηγούσε δούλος του. Ο ίδιος ήταν απλώς ιδιοκτήτης. Μετά τη νίκη του, τον υμνολόγησαν ως Ολυμπιονίκη και έστησε στην Ολυμπία ορειχάλκινη επιγραφή δοξολογίας και ίδρυσε το θησαυρό των Σικυώνων⁷⁴ (Σιμόπουλος, 1998).

Το στέφανο της νίκης, γράφει ο Φιλόστρατος, μπορεί κανείς ελεύθερα να τον πουλάει και εξίσου ελεύθερα να τον αγοράζει *«στέφος δε Απόλλωνος ή Ποσειδώνος άδεια μεν αποδίδοσθαι, άδεια δε ωνεισθαι»*.⁷⁵

Δίνουν άδικα βραβεία στους αγώνες και στις αναθέσεις αξιωμάτων, χαρίζοντας σε άλλους αξιώματα, στεφάνους και δόξα, όχι όμως με δίκαιο τρόπο, χάνουν έτσι τη δική τους δόξα και αρετή, αναφέρει ο Πλούταρχος.⁷⁶

Ο Αθηναίος Αλκιβιάδης, γιος του Κλεινία, πήρε μέρος το 416π.Χ. στους Ολυμπιακούς αγώνες με επτά άλογα και κέρδισε τρεις νίκες. Ποτέ ιδιώτης δεν είχε εμφανίσει μέχρι τότε επτά άρματα. Δεν κέρδισε μόνο την τιμή, αλλά επέδειξε και τη δύναμη και το μεγαλείο της Αθήνας. Οι πόλεις έδιναν μεγάλη σημασία σε αυτούς που έστελναν να αγωνιστούν και έπρεπε να αναδείξουν κάτι μεγαλόπρεπο και πλούσιο για να εντυπωσιαστεί το πλήθος (Οικονομόπουλος, 2003).

Ο Γαληνός όμως αναφέρει πως, είναι συγγενικές οι λέξεις «αθλητής» και «άθλιος», καθώς είτε οι αθλητές ονομάστηκαν έτσι από τους άθλιους, είτε οι άθλιοι έλαβαν την ονομασία από τους αθλητές, είτε και οι δύο από κοινού

⁷³ Ξενοφώντας, *Άπαντα 4, Ελληνικά 2*, Ελληνικά, Δ', Ι,40.

⁷⁴ Ο θησαυρός των Σικυώνων, ήταν μικρός ναός.

⁷⁵ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 45*.

⁷⁶ Πλούταρχος, *Ηθικά, Τόμος 14, Περί Δυσωπίας, 535c*.

ονομάστηκαν έτσι, σαν από μία κοινή ρίζα που δήλωνε την αθλιότητα.⁷⁷ Η σύγχρονη έρευνα δέχεται την δεύτερη εκδοχή.⁷⁸

6:5 Οι αγώνες ως καθαρτήριο για τις παρανομίες των ισχυρών

Η Ολυμπία και οι Ολυμπιακοί αγώνες χρησιμοποιήθηκαν ορισμένες φορές για κάθαρση των ισχυρών της εποχής. Μετά τη μάχη της Χαιρώνειας ο Φίλιππος αφιέρωσε στην Ολυμπία μνημείο με ανδριάντα δικό του και όλων των μελών της οικογένειάς του από χρυσάφι και ελεφαντοστό. Ορισμένοι τύραννοι των πόλεων της Σικελίας αδίστακτοι και σκληροί ηγεμόνες, που επιδίδονταν σε μεγάλες ωμότητες σε βάρος του λαού τους πρόσφεραν πλούσια δώρα στην Ολυμπία, προκειμένου να παρουσιαστούν ευσεβείς.

Το 372 π.Χ. (102η Ολυμπιάς), ένας ελλανοδίκης, ο Τρωίλος, έλαβε μέρος σε αρματοδρομία, ενώ απαγορευόταν η συμμετοχή κριτών στους αγώνες Φυσικά ανακηρύχθηκε Ολυμπιονίκης, και στήθηκε ανδριάντας του στο Άλτι τής Ολυμπίας.⁷⁹

Δύο ελλανοδίκες, μετά από μυστικές συναλλαγές, ανακήρυξαν ολυμπιονίκη τον Ευπόλεμο. Όμως έγινε γνωστό, και καταδικάστηκαν σε πρόστιμο από τη Βουλή των αγώνων σε πρόστιμο.⁸⁰ Κατά τον Πλούταρχο, οι ελλανοδίκες χάριζαν στεφάνους νίκης, ύστερα από δωροδοκίες και άλλες ανήθικες συναλλαγές, σε πρόσωπα άσχετα με τις αναμετρήσεις.⁸¹

6:6 Δωροδοκία – χρηματισμός

Ιδιαίτερη θέση στις επικρίσεις κατέχει και ο χρηματισμός των αθλητών, στον οποίο συνέβαλε και η επιδίωξη των πόλεων, με προσφορές και δωροδοκίες, να εξασφαλίσουν όσο το δυνατόν περισσότερες αθλητικές επιτυχίες (Growth B. Nigel, 1996). Η εξαγορά της νίκης, στενά συνυφασμένη με τη μεγάλη επιθυμία του πλούτου και της μεγάλης ζωής, αντιμετωπίζεται πάντως με τιμωρίες και ηθική κατακραυγή. Μερικοί αθλητές, προκειμένου να στεφθούν νικητές, δε δίσταζαν να δωροδοκήσουν τους αντιπάλους τους, παραβαίνοντας τον όρκο τους. Ο νικητής των Ολυμπιακών Αγώνων

⁷⁷ Γαληνός, Άπαντα 3, Προτρεπτικός επ'ιατρικής.

⁷⁸ Γαληνός, Άπαντα 3, Προτρεπτικός επ'ιατρικής.

⁷⁹ Πausanias, Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Β'1.

⁸⁰ Πausanias, Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Β'3.

⁸¹ Πλούταρχος, Ηθικά, τόμος 14, Περί δυσωπίας 535 c.

απολάμβανε πολλά προνόμια και εξασφάλιζε μια άνετη και πλούσια ζωή, και αυτό φαίνεται ότι για ορισμένους ήταν ισχυρότατο κίνητρο ώστε να προσπαθήσουν να εξαγοράσουν τη νίκη.⁸²

Ο Γαληνός, μιλάει επικριτικά για εκείνους τους αθλητές οι οποίοι επιδιώκουν τον πλουτισμό τους μέσω των αγώνων.⁸³ Καταγγέλλοντας τον πλουτισμό των αθλητών, υπενθυμίζει τις απόψεις του Αριστοτέλη, πως ο προσπορισμός χρημάτων από το σώμα κι από την ομορφιά είναι ηθικά βάνανυσος, ενώ ο Φιλόστρατος, θεωρεί ως μία από τις αιτίες για την παρακμή των αγώνων τη φιλοχρηματία ορισμένων αθλητών, που έχει ως αποτέλεσμα άλλοι να «πουλάνε» τον αγώνα και άλλοι να εξαγοράζουν τη νίκη.⁸⁴ Αντιμετωπίζει την αγοραπωλησία της νίκης ως «ιεροσυλία», επιβεβαιώνοντας πως η φιλοχρηματία των αθλητών αποτέλεσε έναν από τους παράγοντες που συνετέλεσαν στην παρακμή των αγώνων.

Με τα χρήματα ωστόσο τα οποία προήλθαν από τα επιβληθέντα πρόστιμα σε αθλητές που παρέβησαν τους κανονισμούς των αγώνων, θα κατασκευαστούν τα περίφημα χάλκινα αγάλματα του Δία, οι «Ζάνες», όπου θα δίνεται ο ιερός όρκος των αθλητών.⁸⁵

Η δωροδοκία και ο χρηματισμός δεν αφορούσε μόνο τους αθλητές, αλλά και ορισμένους προπονητές και ελληνοδίκες, οι οποίοι ευνοούσαν κάποιους αθλητές εις βάρος άλλων, ακόμη και δικαστών. Οι ποινές που επιβαλλόταν ήταν σκληρές. Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ηρόδοτος για έναν βασιλικό δικαστή που επειδή δωροδοκήθηκε και διαστρέβλωσε την αλήθεια, ως τιμωρία ο Καμβύσης διέταξε να τον γδάρουν και το δέρμα του κόπηκε σε λωρίδες, τις οποίες τέντωσε πάνω στο κάθισμα που χρησιμοποιούσε στο δικαστήριο. Ο Καμβύσης έπειτα έβαλε το γιό του δικαστή στη θέση του και του είπε να θυμάται από τι ήταν φτιαγμένη η καρέκλα του, όποτε έβγαζε ετυμγορία.⁸⁶

Ο Θεσσαλός πυγμάχος Εύπωλος το 388 π.Χ, κατηγορήθηκε για δωροδοκία, αφού εξαγόρασε τους τρεις αντιπάλους του για να αναδειχθεί νικητής. Το 332 π.Χ, ο Αθηναίος Κάλλιπος, αθλητής του πεντάθλου,

⁸² Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 45*.

⁸³ Γαληνός, *Άπαντα 3, Προτρεπτικός επ'ιατρικήν 14, Προτρεπτικός επί τέχνας 8*.

⁸⁴ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 45*.

⁸⁵ Παιουσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Α'21*.

⁸⁶ Ηρόδοτος, *Ιστορία 5, Μούσαι V, 25*.

πραγματοποίησε το ίδιο παράπτωμα (Μπακαλάκου – Διγγελίδου, 2003). Επειδή δωροδόκησε τους αντιπάλους, να του παραχωρήσουν τη νίκη, τιμωρήθηκε με βαρύ πρόστιμο από τους Ελλανοδίκες. Οι Αθηναίοι για να αποφύγουν το πρόστιμο, έστειλαν το ρήτορα Υπερείδη να αλλάξει την απόφαση. Οι Ηλείοι αρνήθηκαν να τους απαλλάξουν από την ποινή και οι Αθηναίοι δεν έπαιρναν μέρος στους Ολυμπιακούς αγώνες, ώσπου το Μαντείο των Δελφών είπε πως δε θα χρηματοδοτήσει πλέον τους Αθηναίους. Μετά το χρησμό πλήρωσαν το πρόστιμο και από τα χρήματα έγιναν στην Ολυμπία έξι αγάλματα για το Δία.⁸⁷ Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι πολλοί χρησμοί, εξαγοράζονταν από το Μαντείο των Δελφών. Με δωροδοκίες εξασφαλιζονταν ευνοϊκοί χρησμοί της Πυθίας, όπως καταγγέλλει ο Ηρόδοτος.⁸⁸

Κατά την 178η Ολυμπιάδα του 368 π.Χ. κατασκευάστηκαν άλλες δύο Ζάνες από πρόστιμο που επέβαλαν οι Ελλανοδίκες σε δύο Ρόδιους αθλητές. Οι δύο αθλητές συνελήφθησαν επ' αυτοφώρω, όπως λέει ο Πausanίας, ο Εύπωλος να δωροδοκείται από το Φιλόστρατο στο αγώνισμα της πάλης.⁸⁹

Ο Πολύκτωρ, γιος του Δαμόνικου, νίκησε το Σώσανδρο από τη Σμύρνη, γιο του Σώσανδρου, στο αγώνισμα της πάλης παιδών το 12π.Χ. Ο Ηλείος Δαμόνικος επιθυμώντας τη νίκη του γιού του, δωροδόκησε τον πατέρα του Σώσανδρου και έτσι κέρδισε ο Πολύκτωρας τη νίκη. Οι Ελλανοδίκες όταν το έμαθαν, επέβαλαν πρόστιμο και από το ποσό αυτό στήθηκαν δύο αγάλματα, το ένα στην Άλτη και το άλλο στο γυμναστήριο.⁹⁰

Σύμφωνα με τον Σόλωνα, οι νικητές των αθλητικών αγώνων, και ειδικά των Ολυμπιακών, αμειβόντουσαν αδρά. Κανείς δεν αγωνιζόταν για ένα κλαδί ή για την δόξα μόνο: *Αρθ.479. «Τω Ολύμπια νικήσαντι δραχμάς πεντακοσίας δίδοσθαι. Τω Ισθμια νικήσαντι δραχμάς εκατόν δίδοσθαι. Οι νικηταί των Ολυμπιακών αγώνων θέλουν λαμβάνει δι'αμοιβήν δραχμάς πεντακοσίας. Οι δε των Ισθμίων δραχμάς εκατόν. Οι Ολυμπιακοί αγώνες ετελούντο κατά πενταετία εις την Ολυμπία πόλη της Πίσσης και κατ' άλλους εις αυτήν την ιδίαν Πίσαν. Κατ' αρχάς οι αγώνες ούτοι αποκαθίστανται πολυδάπανοι, διότι οι νικητές ανταμείβονταν αδρώς από το δημόσιο, αλλ' ο Σόλων μετρίασε και τούτη την*

⁸⁷ Θουκυδίδη, *Θουκυδίδου Ιστορίας 2 (17)*.

⁸⁸ Ηρόδοτος, *Ιστορία 5, Μούσαι V, 63*.

⁸⁹ Πausanίας, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά Α'21,9*.

⁹⁰ Θουκυδίδη, *Θουκυδίδου Ιστορίας 2 (17)*. Πausanίας, *V 21,16*.

πολυτέλεια, προσδιορίζας δια μεν τους νικητές των Ολυμπιακών αγώνων δραχμές πεντακόσιας, δια δε των Ίσθμιων δραχμές εκατόν.»⁹¹

«Αθληταί δε και ασκούμενοι, πολυδάπανοι, και νικώντες επιζήμιοι, και στεφανούνται κατά της πατρίδος μάλλον, ή κατά των ανταγωνιστών, γέροντές τε γινόμενοι κατά τον Ευριπίδην. Τρίβονες ελλείποντες αίχονται κρόκας»⁹²

Κατά τον Φιλόστρατο οι αθλητές της εποχής του (3ος αιώνας μ.Χ.) κολυμπούσαν στην πολυτέλεια και την εξουσία. Δέχονταν δωροδοκίες επειδή χρειάζονταν χρήματα για το σπάταλο βίο τους και άλλοι δωροδοκούσαν συναθλητές τους, επειδή δεν είχαν δυνατότητες να διεκδικήσουν τη νίκη «Οι μεν γαρ και αποδίδονται την εαυτών εύκλειαν, δι' οίμαι, το πολλών δείσθαι, οι δε ωνούνται το μη ξυν πόνω νικάν δια το αβρώς δαιτάσθαι».⁹³

6:7 Η βία στα αθλήματα

Σε ορισμένα αγωνίσματα των Ολυμπιακών Αγώνων κάποιοι αθλητές τραυματίζονταν βαριά ή και πέθαιναν ακόμη. Κι ενώ στην καθημερινή ζωή των αρχαίων Ελλήνων υπήρχαν βαρύτατες τιμωρίες για κάθε περίπτωση άσκησης βίας, τραυματισμού ή θανάτωσης ατόμων, στους Ολυμπιακούς Αγώνες, πολλές φορές, όχι μόνο δεν τιμωρούνταν αυτός που τραυμάτιζε ή και σκότωνε τον αντίπαλό του, αλλά αντίθετα σε αρκετές περιπτώσεις επιβραβεύονταν. Αναφερόμαστε κυρίως σε τρία βαρέα αθλήματα, όπως οι ίδιοι οι συγγραφείς ονομάζουν την πάλη, την πυγμαχία και το παγκράτιο, τα οποία ήταν ιδιαίτερα βίαια (Μουρατίδης, 2008) καθώς ουσιαστικά δεν υπήρχαν αγωνιστικές διατάξεις ώστε να φροντίζουν για την προφύλαξη της ακεραιότητας των αθλητών και να απαγορεύουν τα επικίνδυνα χτυπήματα (Παλαιολόγος Κ., 1972).

Μάλιστα στην περίπτωση που κάποιος φόνευε στη διάρκεια του αγώνα τον αντίπαλό του είχε νομοθετική κάλυψη (Forbes C.A., 1930). Ο μεγάλος ρήτορας της αρχαιότητας Δημοσθένης, υπογραμμίζει ότι, ο νομοθέτης θεωρεί ουσιαστικά αθώο τον αθλητή εκείνον που φονεύει ένα συναθλητή του στη διάρκεια ενός αγώνα, καθώς η ευθύνη δε βαραίνει το δράστη, αλλά το θύμα το οποίο δεν είχε την κατάλληλη φυσική κατάσταση,

⁹¹ Σόλων, *Αρχαίον Ελληνικόν Δίκαιον*.

⁹² Διογένης Λαέρτιος.

⁹³ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 45*.

ώστε να υπομείνει, π.χ. τα χτυπήματα στην πάλη, την πυγμαχία ή το παγκράτιο.⁹⁴ Ο νόμος έλεγε συγκεκριμένα: «*Εάν κάποιος σκοτώσει ακούσια άνθρωπο κατά τη διάρκεια αθλητικών αγώνων ή ρίχνοντάς τον κάτω στο δρόμο ή από άγνοια στη διάρκεια του πολέμου ή επειδή τον συνέλαβε με τη γυναίκα του, τη μητέρα του, την αδερφή του, την κόρη του ή παλλακίδα επιφορτισμένη με την ανατροφή των νόμιμων παιδιών του, σε αυτή την περίπτωση ο φόνος δε τιμωρείται.*»⁹⁵ Εκείνη την εποχή πράξεις που προσέβαλλαν το ίδιο το άτομο και δεν έθιγαν τους θεούς ή το κράτος, αφήνονταν να τις χειριστεί προσωπικά όσο καλύτερα μπορούσε, αυτός που είχε προσβληθεί. Δεν έκανε παρέμβαση το κράτος. Ακόμη και στην περίπτωση της ανθρωποκτονίας, ήταν στο χέρι των συγγενών του θύματος να επιβάλλουν ποινή στο φονιά (Bury J.B., Russwell Meiggs).

Ο Πλάτωνας στους Νόμους αναφέρει πως αν κανένας σκοτωθεί στα γυμνάσια, επειδή αυτό έγινε ακούσια, εκείνος που τον σκότωσε, θα θεωρείται αθώος και με τα χέρια καθαρά σύμφωνα με το νόμο.⁹⁶

Παραμορφωμένα πρόσωπα, κατάγματα, συντριβή οστών, τυφλώσεις, στραγγαλισμοί και θάνατοι ήταν τα αποτελέσματα πολλών αγώνων και μάλιστα με την ανοχή των ελλανοδικών και των θεατών.

Ο Πλάτων, αναφέρει τις «σφαίρες» των πυγμαχικών χειροκτίων, που αντικατέστησαν τους ιμάντες.⁹⁷ Χρησιμοποιούσαν επίσης από τον 3ο π.Χ. αιώνα «ιμάντες οξείς», που είχαν μεταλλικές ακίδες στα δερμάτινα καλύμματα των χεριών. Ονομάζονταν «μύρμηγκες», επειδή προκαλούσαν πληγές μυρμηκικού σχήματος, όπως και τα Ρωμαϊκά, και ακολουθούσε σφαγή «*Ιμάς οξύς επί τω καρπώ τής χειρός εκατέρας*», «*Πυγμαχίης δ' ώνδινε φόνος διψώσαν απειλήν ιγνιστόρους μύρμηκας εμαίνετο χερσίν ελίσσων. Πυγμάχου δ' ώδινε φόνου διψώσαν απειλήν*». Σκληροί ιμάντες με μεταλλικά επιθέματα, τύλιγαν τα χέρια ως τον αγκώνα, μετατρέποντας τα σε συντριπτικό ρόπαλο. Στον 6ο αιώνα π.Χ. γράφει ο Πausanias, δεν χρησιμοποιούσαν τους οξείς ιμάντες, αλλά τις «μειλίχες» που τραυμάτιζαν και προκαλούσαν κατάγματα.⁹⁸

⁹⁴ Δημοσθένης, *Άπαντα 7, Κατά αριστοκράτους, Νόμος*.

⁹⁵ Δημοσθένης, *Άπαντα 7, Κατά αριστοκράτους, Νόμος*.

⁹⁶ Πλάτωνας, *Νόμοι Η', 831 b*.

⁹⁷ Πλάτωνας, *Νόμοι Η', 830b*. Pausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, 2, VI, 23*.

⁹⁸ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός 45*, Pausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, Η' 40,3*.

Ένας αθλητής, ο Κλεομίδης, πυγμάχος από την Αστυπάλαια, το 496 π.Χ., σκότωσε τον αντίπαλό του Ίκκο από την Επίδαυρο, ενώ μπορούσε πιθανό να αποφύγει κάτι τέτοιο (Μουρατίδης, 2008). Η νίκη του ακυρώθηκε και νιώθοντας αδικημένος τρελάθηκε. Όταν γύρισε στη πατρίδα του, μπήκε στο σχολείο όπου υπήρχαν πολλά παιδιά και έριξε την οροφή. Σκοτώθηκαν έξι παιδιά που υπήρχαν μέσα και κυνηγήθηκε από την πόλη του.⁹⁹ Ο Πausanίας αναφέρει πως επειδή οι ελλανοδίκες τον καταδίκασαν για το πταίσμα του και του αφαίρεσαν τη νίκη, αυτός έχασε τα μυαλά του από τη λύπη και γύρισε πίσω στην Αστυπάλαια. Εκεί μπήκε μέσα σε ένα σχολείο που είχε περίπου εξήντα παιδιά, και γκρέμισα τον κίονα που κρατούσε την οροφή. Η οροφή έπεσε πάνω στα παιδιά, κι εκείνος καταδιωκόμενος από τους πολίτες, που τον λιθοβολούσαν, κατέφυγε μέσα σε ένα ιερό της Αθηνάς.¹⁰⁰

Ο Αρραχίων, από τη Φιγαλεία της Αρκαδίας, ανακηρύχτηκε νικητής τρεις φορές στο παγκράτιο. Πήγε να παραδεχθεί την ήττα του έπειτα από υπερβολικό σφίξιμο του αντιπάλου του. Τη στιγμή που παραδιδόταν άκουσε τη φωνή του γυμναστού του, του Ερυξία που του έλεγε: «*Πόσο λαμπρή είναι η ανάμνηση ότι ποτέ δε γνώρισες ήττα στην Ολυμπία*» (ως καλόν εντάφιον το εν Ολυμπία μη απειπειν)¹⁰¹ Ακούγοντας την προτροπή αυτή και πριν πεθάνει κατέβαλλε όση δύναμη είχε και έσπασε το δάχτυλο του ποδιού του αντιπάλου του, ο οποίος από υπερβολικό πόνο, παραδέχθηκε την ήττα του. Οι ελλανοδίκες, στεφάνωσαν τον νεκρό αθλητή.

Λιγότερο σκληρή θεωρείται η πράξη του Απολλώνιου Ράντη το 93 μ.Χ., ο οποίος κατηγορήθηκε για χειροδικία εναντίον συναθλητή του (Μπακαλάκου – Διγγελίδου, 2003).

Ο Ευρυδάμας από την Κυρήνη νίκησε στην πυγμαχία. Ο αντίπαλός του, του έσπασε τα δόντια, εκείνος όμως τα κατάπιε για να μη το καταλάβει ο άλλος.¹⁰²

Τον 5ο αιώνα π.Χ. (456 και 452 π.Χ.) στους αγώνες πάλης, ο Λεοντίσκος από τη Μεσσήνη, αδυνατώντας να καταρρίψει τον αντίπαλό του, άρπαξε τα δάχτυλά του και τα σύνθλιψε, με συνέπεια εκείνος, ύστερα από τα πολλά κατάγματα, να εγκαταλείψει τον αγώνα (Decker, 2006). Με αυτό τον

⁹⁹ Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορίας* 2 (17).

¹⁰⁰ Πausanίας, *Ελλάδος περιήγησις* νι.9.6-7.

¹⁰¹ Φιλόστρατος, *Άπαντα* 7, *Γυμναστικός* 21.

¹⁰² Αιλιανός, *Ποικίλη ιστορία* Χ.19.

τρόπο, ανακηρύχθηκε δύο φορές Ολυμπιονίκης, και του έστησαν και ανδριάντα στο Ρήγιον. Δεδομένου ότι στην Ολυμπία ανακαλύφθηκε επιγραφή που απαγόρευε να συντρίβουν τα δάχτυλα των αντιπάλων.¹⁰³

Να μια περιγραφή ενός αγωνίσματος «Αγωνιζόταν με τον τελευταίο αντίπαλο για τον κότινο, όταν αυτός έπιασε με τα πόδια του τον Αρραχίωνα και του έσφιξε το λαιμό με τα χέρια του, ο δε Αρραχίωνας του έσπασε ένα από τα δάκτυλα του ποδιού του. Ο Αρραχίων πέθανε πνιγμένος μ' αυτό τον τρόπο αλλά την ίδια στιγμή ο αντίπαλός του παραδόθηκε εξαιτίας του πόνου του στο δάκτυλο»¹⁰⁴

Χαρακτηριστική είναι και η συνομιλία του Ανάχαρσι, με το Σόλωνα:

«ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ

Για ποια έπαθλα αγωνίζεστε;

ΣΟΛΩΝ

Στην Ολυμπία για ένα στεφάνι αγριελιάς, στα Ίσθμια για ένα στεφάνι πεύκου, στη Νεμέα για ένα στεφάνι σέλινου, στα Πύθια για τους καρπούς των ιερών δέντρων του θεού, και σε μας εδώ στα Παναθήναια, για το λάδι της ιερής ελιάς. Γιατί γέλασες Ανάχαρσι; Σου φαίνονται μικρά βραβεία τούτα;

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ

Όχι, πολύ σπουδαία Σόλωνα, μου φάνηκαν τα έπαθλα που είπες. Και αξίζει εκείνοι που τα προσφέρουν να καμαρώνουν για τη γενναιοδωρία τους και εκείνοι που αγωνίζονται να πασχίζουν με όλες τους τις δυνάμεις για την απόκτησή τους, ώστε για μήλα και για σέλινα να προπονούνται τόσο σκληρά και να διατρέχουν κίνδυνο, πνίγοντας ο ένας τον άλλον και τσακίζοντας τα μέλη τους, σα να είναι δύσκολο να βρεί όποιος επιθυμήσει μήλα δίχως κόπο ή να στεφανωθεί με σέλινο ή πεύκο, χωρίς να πασαλείψει με λάσπη το πρόσωπό του και δίχως να φάει κλωτσιά στη κοιλιά του από τους αντιπάλους του.

ΣΟΛΩΝΑΣ

Εμείς όμως φίλε μου δεν αποβλέπουμε στα δώρα. Αυτά είναι απλώς σημάδια της νίκης και γνωρίσματα των νικητών. Η δόξα όμως που τα συνοδεύει αξίζει τα πάντα για τους νικητές, και για αυτή είναι καλό να δέχονται κλωτσιές εκείνοι που επιζητούν κοπιάζοντας τη φήμη. Γιατί δε θα μπορούσε να αποκτηθεί

¹⁰³ Παισανίας, *Ελλάδος Περιήγησις* VI, 4,30.

¹⁰⁴ Παισανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, *Αρκαδικά* 40, 2.

δίχως κόπους, και εκείνος που την ορέγεται να υποστεί στην αρχή πολλές δυσκολίες, ώστε να περιμένει αργότερα το πρόσφορο και ευχάριστο αποτέλεσμα των κόπων του.

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ

Λέγοντας πρόσφορο και ευχάριστο αποτέλεσμα Σόλωνα, εννοεί ότι όλοι θα τους βλέπουν στεφανωμένους και θα τους επαινούν για τη νίκη, αφού πρώτα θα τους έχουν λυπηθεί για τις πληγές τους, και ότι θα γίνουν ευτυχείς παίρνοντας μήλα και σέλινο ως αντάλλαγμα για τους κόπους τους;

ΣΟΛΩΝΑΣ

Λέγω πως είσαι άπειρος από τις συνήθειές μας. Έπειτα από λίγο άλλο θα σκέφτεσαι για αυτές, όταν πας στις πανηγύρεις και θα δεις το πλήθος που συγκεντρώνεται για να δει τέτοια θεάματα, αμφιθέατρα να γεμίζουν από χιλιάδες ανθρώπους, τους αγωνιστές να δέχονται επαίνους και το νικητή να θεωρείται ίσος με Θεό.

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ

Αυτό ακριβώς, Σόλωνα, είναι το χειρότερο. Τα παθαίνουν αυτά όχι μπροστά σε λίγους, αλλά σε τόσους θεατές και μάρτυρες της προσβολής, οι οποίοι τους καλοτυχίζουν καθώς τους βλέπουν να πιτσιλιούνται με αίμα ή να στραγγαλίζονται από τους αντιπάλους τους, γιατί αυτά τα καλά πράγματα συνοδεύουν τη νίκη τους. Σε μας τους Σκυθείς όμως Σόλωνα, αν κάποιος χτυπήσει έναν πολίτη ή τον ρίξει κάτω πέφτοντας πάνω του ή του σχίσει τα ρούχα του, οι γέροντες του επιβάλλουν μεγάλες ποινές, ακόμη κι αν υπάρχουν λίγοι μάρτυρες. Σκέψου τι γίνεται σε μεγάλα θέατρα, όπως στον Ισθμό και την Ολυμπία. Όχι μόνον δε μπορώ να μη λυπάμαι τους αγωνιζόμενους για όσα τραβούν, αλλά εκπλήσσομαι με τους θεατές, τους άριστους άνδρες που, κατά πως λες, έρχονται από παντού στις πανηγύρεις, πως δηλαδή παρατούν τις δουλειές τους και σπαταλούν τον καιρό τους σε τέτοια πράγματα. Ούτε πάλι μπορώ να καταλάβω τι ευχαρίστηση τους προκαλεί να βλέπουν ανθρώπους να χτυπιούνται και να καυγαδίζουν, να πέφτουν καταγής και να πατιούνται από τους αντιπάλους τους». ¹⁰⁵

¹⁰⁵ Λουκιανός, *Ανάχαρσις*, 9-14.

6:8 Η πολιτική εκμετάλλευση της νίκης

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν απουσίαζαν και οι περιπτώσεις ολυμπιονικών που εκμεταλλεύτηκαν τη νίκη τους για να διεκδικήσουν την εξουσία της πόλης τους ή που οικειοποιήθηκαν νίκες άλλων, για να εδραιώσουν την εξουσία τους (Growther B. Nigel, 1996). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι πολλοί βασιλείς συμμετείχαν στους αγώνες, επειδή η νίκη συνέβαλλε στην αύξηση της δημοτικότητάς τους.

Τη νίκη δεν εκμεταλλεύονταν μόνο οι αθλητές αλλά και οι ποιητές. Ο Ισοκράτης αναφέρει: *«Θα ήταν ακόμη χειρότερο αν ο Πίνδαρος, ο ποιητής, μόνο και μόνο για τη γραμμή την οποία αποκαλούσε την Αθήνα έρεισμα της Ελλάδας, τιμήθηκε τόσο από τους προπάτορές μας, ώστε να τον κάνουν πρόξενο και να δώσουν δώρο δέκα χιλιάδες δραχμές, ενώ εμένα, που πολύ περισσότερο και καλύτερα εγκωμίασα την πόλη και τους προγόνους μας, να μη μου προσπορίζουν τα αναγκαία, ώστε να περάσω με ασφάλεια τις υπόλοιπες μέρες της ζωής μου»* (Σταμπουλής, 1995)¹⁰⁶

Π.χ ο Αγησίλαος ο βασιλιάς της Σπάρτης επηρέασε τους Ελλανοδίκες ασκώντας πάνω τους την πολιτική του δύναμη με σκοπό να κάνουν δεκτό το γιο του Αθηναίου Ευάλκου στο αγώνισμα του σταδίου, παρόλο που αυτός ήταν πιο μεγάλος από τα παιδιά διαγωνίζονταν.¹⁰⁷

Τα αγωνίσματα του ιπποδρόμου, ήταν προνόμιο όχι μόνο της αριστοκρατίας, αλλά και των τυράννων και των πολιτικών. Υπήρξαν φορές, που Ολυμπιονίκες αναδείχθηκαν τύραννοι και τύραννοι διεκδίκησαν ολυμπιακές νίκες. Τύραννοι ή πολιτικοί από τις πόλεις της Κάτω Ιταλίας και της κυρίως Ελλάδας που κέρδισαν ολυμπιακή νίκη, πολύ συχνά αποθανάτιζαν τη νίκη τους σε νομίσματα για να προβάλλουν και διαφημίσουν το κατόρθωμά τους (Αλμπανίδης, 2002).

¹⁰⁶ Ισοκράτης, *Αντίδοσις* 166.

¹⁰⁷ Ξενοφώντας, *Απαντα* 4, *Ελληνικά*, Δ', 1,40.



Εικόνα Αριστερά 8: Στεφάνι για τους νικητές των αγώνων

Εικόνα Μέσο 9: Ο Δίας με στεφάνι νικητή

Εικόνα Δεξιά 10: Η θεά Νίκη στεφανώνει τον νικητή αθλητή (Γογγάκη Κ.).

6:9 Αρματοδρομίες: ένα άθλημα για να κερδίζουν οι πλούσιοι χωρίς να αγωνίζονται οι ίδιοι (Growther B. Nigel, 1996).

Τα ιππικά αγωνίσματα είχαν μία ιδιομορφία: Αυτός που στεφανώνονταν με το κότινο και θεωρούνταν ολυμπιονίκης, δεν ήταν ο αναβάτης ή ο ηνίοχος αλλά ο ιδιοκτήτης του αλόγου ή του άρματος, ο οποίος δεν χρειαζόταν να παρευρίσκεται καν στους αγώνες (Αλμπανίδης, 2002). Το κόστος της αγοράς και συντήρησης του άρματος ήταν μεγάλο, γι'αυτό και οι ιδιοκτήτες ήταν εύποροι πολίτες ή ηγεμόνες. Αυτή η χωρίς κόπο απόκτηση νίκης προσέλκυε βασιλιάδες και τυράννους (Φατούρος, 1993).

Ο Ξενοφάνης αναφέρει πως όποιος κέρδιζε νίκη στην πόλη της Ολυμπίας, στο ιερό του Δία, εκεί όπου κυλάει ο ποταμός Πίσος, στο τρέξιμο, στο πένταθλο, στη πάλη ή στο φοβερό άθλημα που λέγεται παγκράτιο, τότε όλοι στην πόλη του, τον βλέπουν με θαυμασμό, αποκτά τιμητικά θέση στους αγώνες, σιτίζεται με δημόσια δαπάνη και παίρνει κι ένα πολύτιμο δώρο. Και τονίζει πως και ακόμη αν κέρδιζε στις αρματοδρομίες, πάλι θα τα έπαιρνε όλα αυτά, ενώ δεν είναι τόσο άξιος (Σταμπουλής, 1995).¹⁰⁸

Στις αρματοδρομίες επιτρεπόταν να συμμετάσχουν και γυναίκες ως ηνίοχοι. Ο Πλάτωνας αναφέρει στους Νόμους πως, αν η εκπαίδευση των κοριτσιών και των γυναικών είναι τέτοια που τους επιτρέπει να πάρουν μέρος στις αρματοδρομίες χωρίς δυσκολία, θα τους το επιτρέψουμε και δε θα τις

¹⁰⁸ Ξενοφάνης, απόσπασμα 2.

αποθαρρύνουμε.¹⁰⁹ Ο ιππόδρομος ήταν χώρος επίδειξης πλούτου και πολιτικής δύναμης.¹¹⁰

Ο Λίχας Ολυμπιονίκης, γιος του Ολυμπιονίκη Αρκεσίλαου, όταν οι Λακεδαιμόνιοι είχαν παραβιάσει την Ιερή Εκεχειρία, έλαβε μέρος στις αρματοδρομίες, παρουσιάζοντας τη συνωρίδα του ως Βοιωτική το 420 π.Χ. Η συνωρίδα του νίκησε και ο Λίχας, έδωσε την ταινία του νικητή στον ηνίοχο. Η πράξη του θεωρήθηκε προσβλητική και οι Ελλανοδίκες έβαλαν τους ραβδούχους να τον μαστιγώσουν. Εξαιτίας του Λίχα, έγινε το 401π.Χ. η εκστρατεία του Άγι κατά των ηλείων και μάχη μέσα στην Άλη.¹¹¹

Ο Αγησίλαος, βλέποντας μερικούς πολίτες να νομίζουν πως είναι κάτι και να υπερηφανεύονται πολύ, επειδή έτρεφαν άλογα, έπεισε την αδερφή του την Κυνίσκα να κατεβάσει άρμα στην Ολυμπιάδα και να συμμετάσχει στους αγώνες, θέλοντας να δείξει στους Έλληνες πως σε παρόμοια πράγματα δεν είναι θέμα αρετήε, αλλά πλούτου και δαπάνης.¹¹²

Όταν λοιπόν, διαβάζουμε στα ποιήματα του Πινδάρου τον τίτλο «*Ιέρωνι Συρακοσίω κέλητι*», αυτό δε σημαίνει ότι τον κέλητα ίππον ίππευσε ο Ιέρων, αλλά ένας άγνωστος τζόκευ. Ακόμη και στις περιπτώσεις, όπου κατ' εξαίρεσιν ο ιδιοκτήτης ο ίδιος ωδήγει το άρμα ή ίππευε, είναι αμφίβολον αν μια τέτοια νίκη του ιδιοκτήτου, του προσύπτε μεγαλύτερη δόξα Ολυμπιονίκου (Φατούρος, 1993).



Εικόνα 11: Παράσταση Ιπποδρομίας τέλειων κελήτων από αρχαίο αγγείο

6:10 Κατά παραγγελία ύμνοι

¹⁰⁹ Πλάτωνας, *Νόμοι Η'*, 834d.

¹¹⁰ Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορίας 2 (17)*.

¹¹¹ Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορίας 2 (17)*.

¹¹² Πλούταρχος, *Ηθικά, Τόμος 6, Αποφθέγματα Λακωνικά, Αγησίλαος 49*.

Εκτός από τους ανδριάντες που έστηναν, οι οποίοι ενίσχυαν το γόητρο των νικητών, ή την ανέγερση μνημείων προς τιμή της νίκης τους, οι Ολυμπιονίκες πλήρωναν και ποιητές για να τους γράψουν ύμνους και να εδραιώσουν τη φήμη τους. Ο Πίνδαρος, οι Βακχυλίδης και ο Σιμωνίδης έγραψαν επινίκιους ύμνους με τους οποίους δεν δόξασαν μόνο τις ολυμπιακές νίκες των τυράννων, αλλά υμνολόγησαν και ανύπαρκτες αρετές τους. «Φωνές υπάργυρες», χαρακτηρίζονται οι ποιητές αυτοί, από τον Μ. Κοπιδάκη, καθηγητή κλασσικής φιλολογίας στο Αριστοτέλειο πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Το πρώτο ποίημα που έγραψε ο Πίνδαρος ήταν μία ωδή για έναν αθλητή που νίκησε στα Πύθια το 498 π.Χ. Έγραψε επίσης πολλά ποιήματα για τον Ιέρωνα, τον οποίο και θεωρούσε φίλο του, καθώς και για του αριστοκράτες της Αίγινας με τους οποίους είχε καλές σχέσεις. Από τα έργα του ποιητή τα μόνα που διασώθηκαν σχεδόν ακέραια είναι οι επινίκιες ωδές, για τις οποίες όπως ο ίδιος λέει, πληρωνόταν καλά, γιατί αυτοί, για τους οποίους συνήθως έγραφε, ήταν βασιλείς, τύραννοι, ευγενείς και γενικά αριστοκράτες, οι οποίοι μπορούσαν να πληρώσουν για τις υπηρεσίες του. Αμέσως μετά τη νίκη του αθλητή, ο νικητής, η οικογένεια ή οι φίλοι του πλήρωναν τον ποιητή για να συνθέσει μία αναμνηστική ωδή για τη νίκη (Μουρατίδης, 2008).

Επίσης, ο Λυκούργος είχε θεσπίσει νόμο με τον οποίο προέβλεπε την αφιέρωση χάλκινων αγαλμάτων των ποιητών Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη, την καταγραφή και δημόσια φύλαξη των τραγωδιών τους.¹¹³ Τα κίνητρα λοιπόν των ποιητών ήταν ισχυρά και για τα οικονομικά οφέλη, αλλά και για τη δόξα, τη φήμη, τη τιμή.

6:11 Η εξασφάλιση της νίκης με παράνομους τρόπους

Συνηθισμένες φαίνεται να ήταν οι προσπάθειες των αθλητών του δρόμου να ξεκινήσουν πρώτοι πριν το σύνθημα, ακόμη και να σπρώξουν ή να εμποδίσουν τους αντιπάλους τους να ξεκινήσουν ώστε να έχουν εκείνοι το προβάδισμα (Growther B. Nigel, 1996). Επιπλέον παλαιστές, παγκρατιαστές και πυγμάχοι κατέφευγαν σε απαγορευμένες λαβές και αντικανονικά

¹¹³ Πλούταρχος, *Βίοι των δέκα ρητόρων*, Λυκούργος.

χτυπήματα προκειμένου να επικρατήσουν των αντιπάλων τους και να πάρουν τη νίκη. Επίσης καταγράφονται και περιπτώσεις ψευδής δήλωσης της ηλικίας από αθλητές, προκειμένου να έχουν πλεονέκτημα στον αγώνα. Υπαρκτή ήταν και η πίεση στους ελλανοδίκες. Ο Αγησίλαος, ο βασιλιάς της Σπάρτης, επηρέασε τους ελλανοδίκες ασκώντας πολιτική επιρροή, με σκοπό να κάνουν δεκτό τον γιο του Αθηναίου Ευάλκου στο αγώνισμα του σταδίου, παρόλο που αυτός ήταν πιο μεγάλος από τα υπόλοιπα παιδιά που διαγωνίζονταν.¹¹⁴

Εξαπάτηση ελλανοδικών. Κατά την 96^η Ολυμπιάδα το 396 π.Χ., οι Ηλείοι ελλανοδίκες, σύμφωνα με τον Πausανία, έδωσαν τη νίκη στον αγώνα του σταδίου στο συμπατριώτη τους Ευπόλεμο, αδικώντας κατάφωρα τον Αμβρακιώτη Λέοντα. Ο Πλούταρχος καθώς έβλεπε τους δρομείς στην Ολυμπία να κοιτάζουν πως θα πλεονεκτήσουν κατά την εκκίνηση σχολίασε: *«Οι δρομείς φροντίζουν περισσότερο για την ταχύτητα παρά για τη δικαιοσύνη»*.¹¹⁵

Οι αρχαίοι Έλληνες φαίνεται ότι κατείχαν τα μυστικά διαφόρων ουσιών. Χρησιμοποιούσαν ένα παρασκεύασμα από κρασί και στρυχνίνη για την αύξηση της απόδοσής τους. Έτρωγαν κοκόρια που είχαν νικήσει σε αγώνες, σε μια προσπάθεια να επωφεληθούν από την άφθονη τεστοστερόνη του νικητή κόκορα. Ο Πλίνιος ο νεότερος αναφέρει ότι οι δρομείς έπιναν αφέψημα ενός φυτού για να αυξήσουν την επίδοσή τους. Να σημειώσουμε ότι φυτά όπως η εφέδρα ήταν γνωστά από αρχαιοτάτων χρόνων για τις διεγερτικές τους ιδιότητες. Η ουσία εφεδρίνη που περιέχεται στην εφέδρα είναι μέχρι σήμερα απαγορευμένη. Ο Φιλόστρατος μας πληροφορεί στο έργο του "Περί γυμναστικής" ότι κάποιοι αθλητές έτρωγαν ένα ειδικό ψωμί καρυκευμένο με χυμό του βοτάνου μήκων η υπνοφόρος από το οποίο παράγεται το όπιο.

Ο Αριστοτέλης ισχυριζόταν ότι οι μυς αυξάνονται και οι αποδόσεις βελτιώνονται με διάφορους αθέμιτους τρόπους και περιγράφει την παραμόρφωση του προσώπου των αθλητών, που μοιάζουν καθώς έλεγε με ζώα, λόγω της ειδικής διαίτας στην οποία υποβάλλονταν. Ήταν γνωστό ότι οι αθλητές ορισμένων αθλημάτων, όπως της πάλης, καταβρόχθιζαν μεγάλες ποσότητες κρέατος για να αυξήσουν τη μυϊκή τους μάζα και υποβάλλονταν σε πολύωρες εξαντλητικές προπονήσεις. Ο Αριστοτέλης επέκρινε αυτό τον

¹¹⁴ Ξενοφώντας, *Άπαντα 4, Ελληνικά, Δ', 1,40*.

¹¹⁵ Πλούταρχος, *Ηθικά, Τόμος 6, Αποφθέγματα Λακωνικά, Λέων ο Ευκρατίδας, 2*.

τρόπο ζωής, γιατί ξέφευγε από το ιδανικό της εποχής του το "μέτρον άριστον" και προέτρεπε τους νέους να συνδυάζουν τη σωματική άσκηση με την πνευματική (Ross W.D., 1993). Ο Ευριπίδης ήταν το ίδιο επικριτικός λέγοντας ότι "από τα μύρια δεινά στην πόλη δεν υπάρχει τίποτε χειρότερο από το γένος των αθλητών. Δεν γνωρίζουν ούτε μπορούν να ζουν σωστά". Ο Γαληνός, ξακουστός γιατρός της αρχαιότητας, έλεγε ότι ο πρωταθλητισμός είναι άσκηση νόσου και όχι υγείας. Ο Χρύσιππος στο σύγραμμά του, Περί ανομολογίας αναφέρει: *«Τα πάθη εν τέλει, όταν εμφανιστούν, ξεστρακίζουν τη λογική σκέψη και όλα όσα φαίνονται διαφορετικά απ'ότι θα ήταν και ωθούν βίαια προς πράξεις που αντιβαίνουν στη λογική»*.¹¹⁶

6:12 Υπεράθληση

Ένας άλλος τομέας που κατακρίθηκαν οι αρχαίοι Ολυμπιακοί αγώνες, είναι η υπερβολή στην εκγύμναση των αθλητών, η οποία όχι μόνον δεν ωφελεί αλλά αντιθέτως θεωρείται κι επικίνδυνη για τη σωματική υγεία (Matz D., 1978).

Ο Σωκράτης αποδοκιμάζοντας τον *«υπέρμετρον»* σωματικό κόπο, αντιτάσσεται στη μονομέρεια που αποκτούν οι αθλητές με την εξειδίκευση στα αγωνίσματα, κι ως άσκηση που γυμνάζει ομοιόμορφα όλο το σώμα προτείνει το χορό. Ο Ιπποκράτης τάσσεται κατά της υπέρμετρης σωματικής προσπάθειας κι υπέρ της συμμετρίας.¹¹⁷

Αλλά κι ο Πλάτων κι ο Αριστοτέλης θα στηλιτεύσουν τη μονοδιάστατη σωματική άσκηση των αθλητών, υποστηρίζοντας το ιδεώδες της καλοκαγαθίας, την αναγκαιότητα δηλαδή της εναρμονισμένης ψυχικής και σωματικής καλλιέργειας. Ο Πλάτων, ασκώντας κριτική στους αθλητές που επιδιώκουν ν' αναδειχτούν νικητές στην Ολυμπία ή τους Δελφούς, επειδή αυτή η προσπάθεια δεν θα τους επιτρέψει να ασχοληθούν με άλλα έργα, διδάσκει ότι η αποκλειστική ενασχόληση με τη γυμναστική προάγει την αγριότητα και τη σκληρότητα πολύ πέραν του ορίου της ανδρείας.

Η αξία της απλότητας στη σωματική άσκηση θα υποστηριχτεί και από τον Γαληνό, που καταγγέλλει απερίφραστα τους αθλητές επειδή ζουν κοπιάζοντας υπερβολικά, οδηγώντας σε μονομέρεια την καθημερινή διαβίωσή

¹¹⁶ Πλούταρχος, *Ηθικά, Τόμος 12, Περί Ηθικής αρετής*.

¹¹⁷ Ιπποκράτης, *Επιδημιαί 6,4, 18*.

τους, ενώ ως ασφαλιστική δικλίδα της συμμετρικής άσκησης προβάλλεται η έννοια του μέτρου.¹¹⁸

Η μονοδιάστατη σωματική άσκηση θεωρήθηκε και ως εκφραστής της ζωώδους πλευράς της ανθρώπινης φύσης, γι' αυτό και μεμονωμένοι συγγραφείς προβαίνουν σε συσχετισμούς των αθλητών με τα ζώα, διατυπώνοντας μια ειρωνική διάθεση. Ο Διογένης δεν θεωρεί τις φυσικές ικανότητες των αθλητών πιο αξιοσημείωτες από αυτές των ζώων, και υποστηρίζει πως οι αθλητές έχουν λιγότερη ψυχή κι από τους χοίρους.

Με την ψυχή των αθλητών τα βάζει και ο Γαληνός, θεωρώντας την σβησμένη και το ίδιο ανόητη με τα άλογα ζώα. Ο ίδιος πιστεύει πως η ζωή των αθλητών μοιάζει με αυτήν των γουρουνιών, εκτός από το ότι εκείνα δεν κοπιάζουν υπερβολικά κι ούτε τρώνε με το ζόρι.¹¹⁹ Ο αθλητισμός καλλιεργούσε την απάτη. Η σκληρή άσκηση τού σώματος δεν καθιστούσε τους ανθρώπους ισχυρότερους από τα πλάσματα τού ζωικού κόσμου, ενώ θα έπρεπε να τιμώνται για τις επιτυχίες τους στον πολιτισμό των τεχνών *«τών ανθρώπων γαρ άριστους θεία αξιωθήναι τιμή, ουχ ότι καλώς έδρασαν εν τοις αγώσιν, αλλά δια την από των τεχνών ευεργεσίαν»*. Όλα τα φυσικά αγαθά είναι ή πνευματικά ή σωματικά. Δεν υπάρχει άλλη κατηγορία αγαθών. Τέτοια αγαθά δεν ονειρεύονται ποτέ οι αθλητές. Δεν έχουν λογική. Συσσωρεύουν διαρκώς σάρκες και αίμα και κρατούν το πνεύμα νεκρό όπως τα ζώα. *«Σαρκών γαρ αεί και αίματος αθροίζοντες πλήθος, ως εν βορβόρω πολλώ την ψυχήν εαυτών έχουσιν κατασβεσμένην, ουδέν ακριβώς νοήσαι δυναμένην, αλλ' άνουν, ομοίως τοις αλόγοις ζώοις»*.¹²⁰

Κι ο Λουκιανός, που παρομοιάζει τους αθλητές με κριάρια και χοίρους, επισημαίνει πως τίποτε, ούτε οι ικανότητες του σώματος, ακόμα κι αν είναι ξεχωριστές, δεν έχει διάρκεια αιώνια, αμφισβητώντας το εφήμερο κυνήγι της σωματικής δύναμης και της αθλητικής επιτυχίας.

Οι αθλητές πιέζονταν πολύ στην προπόνηση και είναι χαρακτηριστική η αναφορά του Φιλόστρατου σε ένα περιστατικό. Ο γυμναστής στην αρχαία Ολυμπία αναφέρει, κρατάει ξυστρί για να υπενθυμίζει στον αθλητή να αλείφεται με λάδι, για να μη βλάπτουν τη φυσική κατάσταση του σώματος η

¹¹⁸ Γαληνός, *Άπαντα 3, Προτρεπτικός επί ιατρικής*.

¹¹⁹ Γαληνός, *Άπαντα 3, Προτρεπτικός επί ιατρικής*.

¹²⁰ Γαληνός, *Προτρεπτικός επί τας τέχνας 9-14*.

σκόνη και η έκθεση στον ήλιο. Τους υπενθυμίζει πως πρέπει να χρησιμοποιούν τόσο άφθονο το λάδι που να χρειάζεται ξυστρί για να το βγάλει από πάνω του. Μερικοί λένε ότι ένας γυμναστής στην Ολυμπία, με ακονισμένο ξυστρί, σκότωσε τον αθλητή του, επειδή δεν υπέμεινε την κοπιαστική εξάσκηση για να νικήσει.¹²¹

Θεωρούσαν την προπόνηση εξίσου σημαντική με τη συμμετοχή και τη νίκη στους αγώνες. Αναφέρει ο Φιλόστρατος πως ο αθλητής των βαρέων αγωνισμάτων, ανέχεται τη σκόνη που μαζεύεται πάνω του, πιο ζεστή και από την άμμο της χώρας των Αιθιόπων και υπομένει την σκληρή εξάσκηση που αρχίζει από το μεσημέρι.¹²²

6:13 Εξαντλητική δίαιτα

Έντονη είναι και η αμφισβήτηση που αφορά στη δίαιτα των αθλητών, καθώς αυτή θεωρείται υπερβολική και καταναγκαστική. Ο Ιπποκράτης υποστηρίζει τον συνδυασμό της διατροφής με τη γυμναστική, τασσόμενος υπέρ της συμμετρικής σχέσης των δύο.¹²³

Ο Πλάτων, θεωρώντας τη δίαιτα των αθλητών ακατάλληλη για την υγεία, προτείνει για τους πολεμικούς αθλητές μια διαφορετική διατροφή. Ο ίδιος θέτει ως όριο την επιθυμία να φάει κανείς μέχρι του σημείου που να είναι υγιής, έχοντας και το σώμα του σε καλή κατάσταση.

Ο Ευριπίδης, ο Φιλόστρατος, ο Αθήναιος, κατηγορούν την υπερβολή στη διατροφή, ενώ από τον Αριστοφάνη προέρχεται η φράση «τρώνει σαν παλαιστής».

Ο Γαληνός επισημαίνει πως το διαιτολόγιο των αθλητών, κυρίως της πάλης, οδηγεί στην παχυσαρκία δημιουργώντας προβλήματα υγείας, και επικαλείται τον Ιπποκράτη για την αποφυγή της πολυφαγίας και τη διατροφή με μέτρο (Matz D., 1978). Ο Γαληνός θυμίζει τα λόγια του Ιπποκράτη, ότι «Υγεία σημαίνει ελεγχόμενη τροφή και εργασία. Χρειάζεται παντού μέτρο», και λέει ότι αντιθέτως, δεν υπάρχει πιο ανασφαλής κατάσταση από την υγεία των αθλητών «παν γαρ, φησί, το πολύτη φύσει πολέμιον».¹²⁴ Επίσης αναφέρει πως πολλοί καθαρίζουν τον οργανισμό με φάρμακα που προκαλούν εμετό και

¹²¹ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός – Επιστολαί, Γυμναστικός 18.*

¹²² Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός – Επιστολαί, Γυμναστικός 11.*

¹²³ Ιπποκράτης, *Ιπποκράτους Επίδημιαί, 6,4,18.*

¹²⁴ Γαληνός, *Προτρεπτικός επί τας τέχνας 9-14.*

κένωση από το έντερο, αλλά τους κατηγορεί πως αυτή η πράξη δεν είναι υγιεινή.¹²⁵

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII. ΑΠΟΨΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΤΩΝ

Η έμμονη προσπάθεια για την κατάκτηση της νίκης οδήγησε, εξάλλου, τη ζωή κάποιων αθλητών σε μια μονομέρεια, κι επομένως στην παρεμπόδιση της ανάπτυξης άλλων τομέων της προσωπικότητάς τους, με φυσικό αποτέλεσμα μίαν εμφανή δυσαρμονία. Όλ' αυτά τα προβλήματα απασχόλησαν έναν αριθμό αρχαίων στοχαστών.

Στον Όμηρο, στον οποίο οφείλεται η αρχαιότερη στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία αναφορά αθλητικών αγώνων, υπάρχουν κάποιοι υπαινιγμοί για τη σημασία του μυαλού σε κάθε αθλητική προσπάθεια, όμως γενικά δεν διατυπώνεται κριτική κατά των αθλητών, αλλά αναδεικνύεται μια συμμετρία. Οι ομηρικοί αθλητές είναι οι «άριστοι», που επιδεικνύουν την «αρετή» τους, όπως ακριβώς θα έκαναν και στον πόλεμο, όπου θα πάλευαν μέχρι εσχάτων για την επικράτηση επί του αντιπάλου τους.

Η απόδοση υπέρμετρης αξίας στην αθλητική προσφορά προκάλεσε τη δυσaréσκεια του Ξενοφάνη, ο οποίος, θεωρώντας ως κριτήριο της αρετής το συμφέρον της πόλης και απορρίπτοντας την αθλητική προσφορά του ανθρώπου, ουσιαστικά εκτιμά τη σοφία ως τη μοναδική αρετή. Ήταν σφοδρότατος πολέμιος των τιμών που οι πόλεις απέδιδαν στους αθλητές και ήταν το προνόμιο του προεδρείου, η δωρεάν σίτιση καθώς και άλλα δώρα (Ροντογιάννη Λ., Μπαλασάς Γ., Παπαδόπουλος Π., 1999).

Ο Ευριπίδης όχι μόνο ενστερνίζεται τις παραπάνω απόψεις, αλλά προβαίνει σε άμεση κατηγορία κατά των αθλητών, εκφράζοντας άμεση περιφρόνηση γι' αυτούς.¹²⁶ Η επίκριση του Ευριπίδη, πως οι αθλητές δεν αξίζουν ούτε στη μάχη ούτε στην πολιτική, είναι ίσως άδικη, υποστηρίζεται ωστόσο κι από τον Σόλωνα.

Ο Ισοκράτης αργότερα, αντιπαραθέτει εκ νέου το πρόβλημα της παροχής μεγάλων αμοιβών στους αθλητές, με την ανύπαρκτη αναγνώριση αυτών που καλλιέργησαν τις πνευματικές τους δυνάμεις για το γενικό καλό

¹²⁵ Γαληνός, *Απαντα* 26, *Υγιεινά Α' – Γ'*, *Υγιεινά Β'* 152.

¹²⁶ Γαληνός, *Απαντα* 3, *Προτρεπτικός επί'ιατρικής*.

(Φούντα Α., Αλμπανίδης Ε., Δούδα Ε., Τοκμακίδης Σ., 2009). Παρά την κριτική στάση του, ωστόσο ο ίδιος δεν παραλείπει να εξυμνήσει τους πανελλήνιους αγώνες για τη βαθιά πολιτισμική επίδραση που ασκούσαν στη συνείδηση των Ελλήνων. Μεταξύ των απόψεων των Ξενοφάνη, Ευριπίδη και Ισοκράτη διαφαίνεται μια εσωτερική συνάφεια, καθώς κι οι τρεις συμφωνούν πως, η απόδοση τιμών στους νικητές είναι υπερβολική, η σωματική ρώμη δεν προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο και η πνευματική εργασία και η φρόνηση, είναι αξίες υψηλότερες και διαρκέστερες από την ανάπτυξη της σωματικής δύναμης. Οι αθλητές, όταν εξασκούνται λείει ο Σόλων, απαιτούν πολλά έξοδα και όταν νικούν γίνονται επιζήμιοι και στεφανώνονται σε βάρος της πατρίδας τους μάλλον, παρά σε βάρος των αντιπάλων τους.¹²⁷ Ο Σόλων περιόρισε τα χρηματικά ποσά που απονέμονταν στους αθλητές και όρισε την καταβολή 500 δρχ. στους Ολυμπιονίκες, 100 στους Ισθμιονίκες και ανάλογα ποσά στους άλλους. Θεωρούσε απαράδεκτο να τιμούν οι Αθηναίοι τους αθλητές και να αγνοούν αυτούς που θυσιάζονταν στους πολέμους (Σιμόπουλος Κ.,1998). Όταν γεράσουν, σύμφωνα με τον Ευριπίδη: *«μοιάζουν με τρίβωνες τελείως ξεφτισμένους»*.¹²⁸

Τα δημόσια προνόμια των αθλητών και ιδίως η εξασφάλιση ισόβιας σίτισης στο Πρυτανείο, υπήρξαν ένα πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ κάποιων αρχαίων φιλοσόφων. Ο πλατωνικός Σωκράτης στην Απολογία του αξιώνει τη σίτισή του στο Πρυτανείο, υποστηρίζοντας πως αυτό αρμόζει στον πολίτη που διαθέτει άριστο ήθος και φροντίζει για την πνευματική και ηθική ευεξία της πόλης, πολύ περισσότερο από κάποιον που έτυχε να νικήσει στους Ολυμπιακούς Αγώνες.¹²⁹ Προσπαθεί να πείσει τους νεότερους, αλλά και τους πιο ηλικιωμένους, πως δε πρέπει να φροντίζουν ούτε για τα σώματά τους, ούτε για τα χρήματά τους, αλλά για την ψυχή τους, πως θα γίνει καλύτερη. Θεωρεί πως η αρετή δε γίνεται από τα χρήματα, αλλά τα χρήματα και όλα τα ανθρώπινα αγαθά, και τα ιδιωτικά και τα δημόσια, από την αρετή.¹³⁰

Ο Διογένης καταφέρεται κατά των αθλητών, προσδίδοντας ένα άλλο περιεχόμενο στη σωφροσύνη. Αυτοί που, κατά τη γνώμη του, σωφρονίζουν τους ανθρώπους, είναι οι πόνιοι και οι κόπιοι, με τους οποίους πρέπει να

¹²⁷ Σόλων, Διογένης Λαέρτιος, Άπαντα 1, Βιβλία 1-2, Σόλων 56.

¹²⁸ Ευριπίδης, Διογένης Λαέρτιος, Άπαντα 1, Βιβλία 1-2, Σόλων 56.

¹²⁹ Πλάτων, Απολογία Σωκράτους, (Η δίκη του Σωκράτη).

¹³⁰ Πλάτων, Απολογία Σωκράτους, (Η δίκη του Σωκράτη).

συναγωνίζεται ο άνθρωπος για να νικάει και για να προσκτάται ευτυχία κι αρετή. Τους αθλητές τους κατηγορεί ως αλαζόνες, κοιλιόδουλους και τεμπέληδες, τηρώντας εν γένει μια περιφρονητική στάση εναντίον τους.¹³¹ Οι χαρακτηριστικές απόψεις του Διογένη επαναλαμβάνονται από τον Επίκτητο, για τον οποίο προτεραιότητα έχει η ηθική της καθημερινής ζωής. Ο Γαληνός επίσης, ενισχύοντας τις απόψεις που είχε εκφράσει ο Ευριπίδης, θεωρεί τους αθλητές ακατάλληλους για κάθε προσφορά. Θεωρούσε πως οι αθλητές δεν είχαν συμμετάσχει ποτέ στα ψυχικά αγαθά.¹³²

Ο Γαληνός, καταγγέλλοντας τον πλουτισμό των αθλητών, υπενθυμίζει τις απόψεις του Αριστοτέλη, πως ο προσπορισμός χρημάτων από το σώμα κι από την ομορφιά είναι ηθικά βάνουσος.¹³³ Ο Φιλόστρατος αντιμετωπίζει την αγοραπωλησία της νίκης ως «ιεροσυλία», επιβεβαιώνοντας πως η φιλοχρηματία των αθλητών αποτέλεσε έναν από τους παράγοντες που συνετέλεσαν στην παρακμή των αγώνων.¹³⁴ Με τα χρήματα ωστόσο τα οποία προήλθαν από τα επιβληθέντα πρόστιμα σε αθλητές που παρέβησαν τους κανονισμούς των αγώνων, θα κατασκευαστούν τα περίφημα χάλκινα αγάλματα του Δία, οι «Ζάνες», όπου θα δίνεται ο ιερός όρκος των αθλητών.

Οι περιπτώσεις πάντως χρηματισμού ήταν ελάχιστες, εν συγκρίσει προς τον αριθμό των Ολυμπιάδων που πραγματοποιήθηκαν, ενώ αντιθέτως φαίνεται μian ακλόνητη πίστη στο θεσμό των αγώνων και στις ηθικές αξίες της νίκης.

Ένας άλλος τομέας που κατακρίθηκε, είναι η υπερβολή στην εκγύμναση των αθλητών, η οποία όχι μόνον δεν ωφελεί αλλά αντιθέτως θεωρείται κι επικίνδυνη για τη σωματική υγεία. Ο Σωκράτης αποδοκιμάζοντας τον «υπέρμετρον» σωματικό κόπο, αντιπάσσει στη μονομέρεια που αποκτούν οι αθλητές με την εξειδίκευση στα αγωνίσματα, κι ως άσκηση που γυμνάζει ομοιόμορφα όλο το σώμα προτείνει το χορό. Ο Ιπποκράτης τάσσεται κατά της υπέρμετρης σωματικής προσπάθειας κι υπέρ της συμμετρίας. Θεωρεί πως η σωματική κατάσταση του αθλητή δεν είναι φυσιολογική, η ευεξία του σώματος είναι καλύτερη.¹³⁵

¹³¹ Διογένης Λαέρτιος, *Άπαντα 1, Βιβλία 1-2*

¹³² Γαληνός, *Άπαντα 3, Προτρεπτικός επ'ιατρικής.*

¹³³ Γαληνός, *Άπαντα 3, Προτρεπτικός επ'ιατρικής.*

¹³⁴ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός – Επιστολαί, Γυμναστικός 45.*

¹³⁵ Ιπποκράτης, *Περί τροφής 34,3.*

Αλλά κι ο Πλάτων κι ο Αριστοτέλης θα στηλιτεύσουν τη μονοδιάστατη σωματική άσκηση των αθλητών, υποστηρίζοντας το ιδεώδες της καλοκαγαθίας, την αναγκαιότητα δηλαδή της εναρμονισμένης ψυχικής και σωματικής καλλιέργειας. Ο Πλάτων, ασκώντας κριτική στους αθλητές που επιδιώκουν ν' αναδειχτούν νικητές στην Ολυμπία ή τους Δελφούς, επειδή αυτή η προσπάθεια δεν θα τους επιτρέψει να ασχοληθούν με άλλα έργα, διδάσκει ότι η αποκλειστική ενασχόληση με τη γυμναστική προάγει την αγριότητα και τη σκληρότητα πολύ πέραν του ορίου της ανδρείας (Φούντα Α., Αλμπανίδης Ε., Δούδα Ε., Τοκμακίδης Σ., 2009).

Η αξία της απλότητας στη σωματική άσκηση θα υποστηριχτεί και από τον Γαληνό, που καταγγέλλει απερίφραστα τους αθλητές επειδή ζουν κοπιάζοντας υπερβολικά, οδηγώντας σε μονομέρεια την καθημερινή διαβίωσή τους, ενώ ως ασφαλιστική δικλίδα της συμμετρικής άσκησης προβάλλεται η έννοια του μέτρου.

Η μονοδιάστατη σωματική άσκηση θεωρήθηκε και ως εκφραστής της ζωώδους πλευράς της ανθρώπινης φύσης, γι' αυτό και μεμονωμένοι συγγραφείς προβαίνουν σε συσχετισμούς των αθλητών με τα ζώα, διατυπώνοντας μια ειρωνική διάθεση. Ο Διογένης δεν θεωρεί τις φυσικές ικανότητες των αθλητών πιο αξιοσημείωτες από αυτές των ζώων, και υποστηρίζει πως οι αθλητές έχουν λιγότερη ψυχή κι από τους χοίρους.

Με την ψυχή των αθλητών τα βάζει και ο Γαληνός, θεωρώντας την σβησμένη και το ίδιο ανόητη με τα άλογα ζώα.¹³⁶ Ο ίδιος πιστεύει πως η ζωή των αθλητών μοιάζει με αυτήν των γουρουινιών, εκτός από το ότι εκείνα δεν κοπιάζουν υπερβολικά κι ούτε τρώνε με το ζόρι. Κι ο Λουκιανός, που παρομοιάζει τους αθλητές με κριάρια και χοίρους, επισημαίνει πως τίποτε, ούτε οι ικανότητες του σώματος, ακόμα κι αν είναι ξεχωριστές, δεν έχει διάρκεια αιώνια, αμφισβητώντας το εφήμερο κυνήγι της σωματικής δύναμης και της αθλητικής επιτυχίας.

Επιφυλάξεις διατυπώθηκαν και για κάποιες μορφές βίας, στα αρχαία αθλήματα, κυρίως στα σκληρά αγωνίσματα της πάλης, πυγμαχίας και παγκρατίου, που όμως έχει εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα απ' αυτόν ο οποίος εννοείται με τους όρους της σύγχρονης βίας στον αθλητισμό. Η

¹³⁶ Γαληνός, *Απαντα 3, Προτρεπτικός επ'ιατρικής*.

βιαιότητα στα αγωνίσματα κατά την αρχαιότητα δεν αποτελεί το ακατέργαστο υλικό μιας «πρωτόγονης» κοινωνίας, ούτε την αδιέξοδη ενέργεια μιας «πολιτισμένης» κοινωνίας, αλλά είναι το φυσικό συστατικό του έντονου ανταγωνισμού των ελληνικών πόλεων, ο οποίος αναδεικνύει την αθλητική νίκη σε πολύτιμο όπλο υπεροχής και αυτοπροστασίας.

Το ηρωικό ιδεώδες, που κυριαρχεί στην Ιλιάδα, βρίσκει εκφραστές και στην κλασική περίοδο, όπου ο νέος ασκείται σωματικά στοχεύοντας στο να αποβεί ωφέλιμος και σε συνθήκες ειρήνης αλλά και σε περίπτωση πολέμου, υποστηρίζει ο Σόλων, εξηγώντας τον σκοπό της υπερβολικής άσκησης των νέων. Η αντίληψη αυτή απηχεί τις ανάγκες μιας περιόδου όπου οι πόλεμοι αποτελούσαν τη σχεδόν καθημερινή σκληρή δοκιμασία της αντοχής των πόλεων-κρατών.

Έντονη είναι και η αμφισβήτηση που αφορά στη δίαιτα των αθλητών, καθώς αυτή θεωρείται υπερβολική και καταναγκαστική. Ο Ιπποκράτης υποστηρίζει τον συνδυασμό της διατροφής με τη γυμναστική, τασσόμενος υπέρ της συμμετρικής σχέσης των δύο.¹³⁷ Ο Πλάτων, θεωρώντας τη δίαιτα των αθλητών ακατάλληλη για την υγεία, προτείνει για τους πολεμικούς αθλητές μια διαφορετική διατροφή. Ο ίδιος θέτει ως όριο την επιθυμία να φάει κανείς μέχρι του σημείου που να είναι υγιής, έχοντας και το σώμα του σε καλή κατάσταση.

Ο Ευριπίδης, ο Φιλόστρατος, ο Αθήναιος, κατηγορούν την υπερβολή στη διατροφή, ενώ από τον Αριστοφάνη προέρχεται η φράση «τρώνει σαν παλαιστής».¹³⁸ Ο Γαληνός επισημαίνει πως το διαιολόγιο των αθλητών, κυρίως της πάλης, οδηγεί στην παχυσαρκία δημιουργώντας προβλήματα υγείας, και επικαλείται τον Ιπποκράτη για την αποφυγή της πολυφαγίας και τη διατροφή με μέτρο.¹³⁹

Η αρνητική κριτική εν τέλει επιβεβαιώνει εκ του αντιθέτου το ιδεώδες του «καλού και αγαθού» πολίτη, ο οποίος, εναρμονίζοντας τις ανάγκες του πνεύματος και του σώματός του σε μια σύνθεση, προσδίδει αξία στα συστατικά της μέρη. Έτσι ταυτόχρονα επιβεβαιώνεται και η αξία του

¹³⁷ Ιπποκράτης, *Επιδημίας* 6,4,18.

¹³⁸ Φιλόστρατος, *Άπαντα* 7, *Γυμναστικός – Επιστολαί, Γυμναστικός* 44.

¹³⁹ Γαληνός, *Άπαντα* 3, *Προτρεπτικός επί'ιατρικής*.

«μέτρου», στην οποία βασίστηκε ολόκληρο το κλασικό οικοδόμημα και αναδείχτηκε ως αξία διαχρονική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII. ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ

8:1 Εισαγωγικά

Εισαγωγικά

Έρευνες που να αφορούν τη μελέτη των κινήτρων και των τρόπων παρακίνησης των αθλητών στην αρχαία Ελλάδα δεν υπάρχουν στη βιβλιογραφία. Έγινε καταγραφή στοιχείων, από Έλληνες ερευνητές σχετικά με τους στόχους, προσανατολισμούς και ερεθίσματα στα αρχαία αγωνίσματα από τους Αλμπανίδη Ε. και Παπαϊωάννου Α., καθηγητές του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.¹⁴⁰ Έχουν γίνει όμως πολλές μελέτες από τη νεότερη ψυχολογία για τα κίνητρα των σημερινών αθλητών. Θα προσπαθήσουμε να κάνουμε μία προσέγγιση του θέματος με πολύ προσοχή, λαμβάνοντας πάντα υπόψη μας, τις συνθήκες και τον τρόπο ζωής εκείνης της εποχής. Μελετώντας τις θεωρίες των κινήτρων, δίνοντας τον ορισμό, κάνοντας το διαχωρισμό των ειδών, τον τρόπο που λειτουργούν, τις μεθόδους παρακίνησης και τις θεωρίες του αυτοκαθορισμού, θα τα προσαρμόσουμε στα δεδομένα της τότε εποχής.

Μπορούμε να πούμε ότι το αντικείμενο της μελέτης των κινήτρων είναι ο εντοπισμός των αιτιών που οδηγούν σε συγκεκριμένη κάθε φορά συμπεριφορά ή δράση. Τέτοιες αιτίες μπορεί να είναι εσωτερικές ή εξωτερικές δυνάμεις, ανάλογα με τον τόπο στον οποίο εντοπίζονται, μπορεί να είναι συναισθήματα, ορμές, επιθυμίες, ή ακόμη στόχοι και επιδιώξεις, ή ερεθίσματα διαφόρων τύπων. Επίσης, συχνά συνυπάρχουν πολλές αιτίες ταυτοχρόνως.

Θα προσπαθήσουμε να βγάλουμε συμπεράσματα, για τους λόγους που ωθούσαν τους αθλητές της αρχαίας Ελλάδας να υπομένουν όλα όσα έχουμε προαναφέρει και να επιδιώκουν τη νίκη και τον πολυπόθητο τίτλο του

¹⁴⁰ Αλμπανίδη Ε. και Παπαϊωάννου Α., *Στόχοι, προσανατολισμοί και εγγενής-εξωτερικό ερέθισμα στα αρχαία ελληνικά αθλήματα*, 10^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Αθλητικής Ψυχολογίας, Σκιάθος, Ελλάδα.

Ολυμπιονίκη. Ήδη έχουμε κάνει αναφορά στις προϋποθέσεις των αθλητών για τη συμμετοχή τους στους αγώνες, τα άθλα, τα έπαθλα, τις τιμές, τις συνθήκες στις κερκίδες, τη νοοτροπία των οικογενειών και της πολιτείας, αλλά και τα άσχημα περιστατικά όπως δωροδοκίες, χρηματισμός, βία, παρανομίες και παρασπονδίες, που ευτυχώς δεν υπήρξαν ικανά να αμαυρώσουν την αίγλη των αγώνων που ακόμη και σήμερα στέκονται υψηλά στην εκτίμηση όλων.

Ορισμός κινήτρων

Κίνητρο είναι μια εσωτερική κατάσταση, η οποία προκαλεί, κατευθύνει και διατηρεί μια συμπεριφορά. Τα αίτια που προκαλούν την ανθρώπινη συμπεριφορά και δράση ή οι λόγοι που την εξηγούν είναι τα κίνητρα, δηλαδή είναι οτιδήποτε κινεί, ωθεί ή παρασύρει σε δράση ένα άτομο.

Γενικά, τα κίνητρα ορίζονται ως οι δυνάμεις ή αιτίες που ενθαρρύνουν ή παρωθούν το άτομο να ασχοληθεί ή να επιδιώξει την επιτυχία κάποιου στόχου (Φιλίππου & Χρίστου, 2001).

Λειτουργία κινήτρων

Τα κίνητρα ωθούν το άτομο ενεργώντας από μέσα ή το έλκουν ενεργώντας από έξω. Κίνητρα επομένως, είναι τόσο οι εσωτερικές αιτίες της συμπεριφοράς, όπως τα ένστικτα, οι ορμές, οι σκοποί, οι επιθυμίες ή οι προθέσεις, τα συναισθήματα, οι διάφορες συγκινησιακές καταστάσεις όσο και εξωτερικές αιτίες, όπως οι αμοιβές, τα θέλγητρα ή φόβητρα ή οι απωθητικοί ερεθισμοί.

Όπως το θέτουν οι Lens et al (2001), τα κίνητρα των ατόμων επηρεάζονται από τη διαφοροποίηση των αναγκών, των σκοπών και των προσδοκιών τους. Η θέση αυτή υποδεικνύει πως η αλλαγή των στόχων των ατόμων είναι δυνατόν να επηρεάσει τα κίνητρά τους.

Κατηγορίες κινήτρων

Τα κίνητρα είναι δυνατόν να προέρχονται από το ίδιο το άτομο ή να έχουν πηγή στο περιβάλλον του υποκειμένου, να είναι δηλαδή εσωτερικά ή εξωτερικά κίνητρα. Παραδείγματα εσωτερικών κινήτρων είναι τα ένστικτα και

οι σκοποί, ενώ παραδείγματα εξωτερικών κινήτρων είναι η επιδίωξη αμοιβής και ή αποφυγή κάποιου κινδύνου.

Τα εσωτερικά κίνητρα, περιλαμβάνουν τους προσωπικούς και μη ωφελιμιστικούς λόγους για τους οποίους ένα άτομο επιλέγει να ασχοληθεί με ένα έργο, π.χ. η νοητικής πρόκληση και γνωστική περιέργεια που δημιουργεί το συγκεκριμένο έργο, η αύξηση της γνώσης και ικανότητάς του ατόμου καθώς και η ολοκληρωτική μάθηση. Πιο συγκεκριμένα, εσωτερικά κίνητρα υπάρχουν «...στην περίπτωση κατά την οποία τα άτομα καταβάλλουν προσπάθεια για την επίλυση ενός προβλήματος, διαθέτουν χρόνο και επιμένουν στην εύρεση της λύσης γιατί πιστεύουν στην αξία αυτού που κάνουν. Τους ικανοποιεί η αισθητική απόλαυση, η χαρά της επιτυχίας, η κατάκτηση της πνευματικής κορυφής, ανεξάρτητα από την οποιαδήποτε αμοιβή» (Φιλίππου & Χρίστου, 2001).

Τα εξωτερικά κίνητρα, περιλαμβάνουν εξωτερικά αίτια που υπαγορεύουν μια συμπεριφορά, που ωθούν ένα άτομο να ασχοληθεί με ένα έργο, όπως η προσδοκία συγκεκριμένου οφέλους κατά την ευόδωση του έργου ή η αποφυγή κάποιου τιμήματος που θα έχει να καταβάλει σε περίπτωση αποτυχίας στο συγκεκριμένο έργο (Φιλίππου & Χρίστου, 2001). Συγκεκριμένα, το άτομο είναι δυνατόν να εκτελεί ένα έργο με σκοπό την απόκτηση τιμών, την προσφορά ικανοποίησης σε τρίτους (οικογένεια, πολιτεία) ή ακόμη και για να ξεπεράσει σε επίδοση άλλα άτομα στην εκτέλεση του έργου.

Τα κίνητρα μπορεί να είναι εγγενή ή επίκτητα, δηλαδή να έχουν κληρονομική βάση, όπως τα ένστικτα, ή να αποκτούνται μέσα από διαδικασίες μάθησης κατά την αλληλεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον. Διακρίνονται επίσης σε φυσιολογικά, που εξυπηρετούν τη λειτουργία του οργανισμού και τη σωματική ομοιοστάση, σε βιολογικά, που εξυπηρετούν την επιβίωση, συντήρηση και αναπαραγωγή του ατόμου και του είδους, και σε ψυχολογικά, που έχουν να κάνουν με το θυμικό, την προσωπικότητα, και τις συναλλαγές του ατόμου με το περιβάλλον, φυσικό και κοινωνικό (Deci & Ryan, 1985).

Τα κίνητρα δεν προϋποθέτουν αναγκαστικά εκούσιο και συνειδητό έλεγχο της συμπεριφοράς. Το κίνητρο μπορεί να καθοδηγεί τη συμπεριφορά χωρίς να υπάρχει «σκοπός», δηλαδή ενσυνείδητος στόχος και πρόθεση που οδηγεί σε εξέταση συνθηκών και επιλογές ενεργειών. Η συμπεριφορά φαίνεται

«σκόπιμη» στον εξωτερικό παρατηρητή, γιατί κατευθύνεται προς ορισμένο στόχο ή επιφέρει ορισμένο αποτέλεσμα. Δεχόμαστε τα ένστικτα ως κίνητρα, παρόλο που είναι συμπεριφορές που ελέγχονται σχεδόν πλήρως από τη γενετική μνήμη του οργανισμού. Συνεπώς, τα κίνητρα μπορεί να είναι συνειδητά ή ασυνείδητα, και η έννοια του ασυνείδητου δεν περιορίζεται στα κίνητρα των ζώων. Συχνά οι άνθρωποι άγονται από ορμές ή κίνητρα τα οποία δεν γνωρίζουν., τα οποία αρνούνται ή διαστρεβλώνουν σε συνειδητό επίπεδο.

Θεωρία του αυτοκαθορισμού

Η θεωρία του αυτοκαθορισμού (Deci & Ryan, 2004), παρέχει το κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο για τη μελέτη των κινήτρων καθώς τα προσεγγίζει ως πολυδιάστατο και δυναμικό φαινόμενο, διακρίνοντας ανάμεσα σε εσωτερικά κίνητρα, εξωτερικά κίνητρα και έλλειψη κινήτρων. Άτομα με διαφορετικά κίνητρα διαφέρουν στο επίπεδο του αυτοκαθορισμού που αναφέρεται στη θέληση του ατόμου να οργανώνει εμπειρίες και συμπεριφορές με τρόπο που να αισθάνεται ότι καθορίζει τις ενέργειές του και αποτελεί πηγή της δραστηριότητας (Ryan & Connell, 1989).

Τα εσωτερικά κίνητρα συνάγονται από δραστηριότητες τις οποίες τα άτομα βρίσκουν ενδιαφέρουσες και τις εκτελούν για την ικανοποίηση και την ευχαρίστηση που απορρέει από τη συμμετοχή σ' αυτές και όχι ως μέσο για την επίτευξη ενός σκοπού. Οι εσωτερικά παρακινούμενες συμπεριφορές αποτελούν την πρωτότυπη μορφή αυτοκαθοριζόμενων συμπεριφορών καθώς χαρακτηρίζονται από ελευθερία επιλογής και έχουν έναν εσωτερικό αντιλαμβανόμενο τόπο της αιτιότητας (Deci & Ryan, 2004). Δηλαδή τα άτομα αισθάνονται ότι η συμμετοχή τους σε μια δραστηριότητα αποτελεί προσωπική επιλογή και δεν αποδίδεται σε εξωτερικούς λόγους (π.χ. αμοιβές, πίεση) όπως συμβαίνει με τον εξωτερικό αντιλαμβανόμενο τόπο της αιτιότητας.

Τα εξωτερικά κίνητρα αναφέρονται στην εκτέλεση μιας δραστηριότητας ως μέσο για την επίτευξη ενός σκοπού και όχι για την ευχαρίστηση της συμμετοχής σ' αυτή και ποικίλουν σε μεγάλο βαθμό στη σχετική αυτονομία ανάλογα με τον βαθμό της εσωτερίκευσης, δηλαδή της διαδικασίας μέσω της οποίας τα άτομα μεταβάλλουν κοινωνικά καθιερωμένα ήθη και απαιτήσεις σε προσωπικές αξίες και αυτορρυθμίσεις (Deci & Ryan, 2000).

Οι διαφορετικές αυτές ρυθμίσεις είναι οι ακόλουθες (Ryan & Deci, 2000b): Εξωτερική ρύθμιση: η συμπεριφορά ελέγχεται από εξωτερικές αμοιβές, απαιτήσεις και εξαναγκασμούς, καθώς τα άτομα εκτελούν μια δραστηριότητα για να πετύχουν ένα επιθυμητό αποτέλεσμα ή για να αποφύγουν μια ενδεχόμενη τιμωρία.

Ενδοπροβαλλόμενη ρύθμιση: αποτελεί την πρώτη προσπάθεια εσωτερίκευσης, η οποία όμως είναι μερική καθώς οι συμπεριφορές πραγματοποιούνται για να αποφευχθεί το άγχος ή για την ενίσχυση του εγώ.

Αναγνωρίσιμη ρύθμιση: είναι μια αυτοκαθοριζόμενη μορφή εξωτερικής παρακίνησης στην οποία η συμπεριφορά γίνεται αντιληπτή ως επιλεγόμενη από το ίδιο το άτομο και αποδεκτή ως προσωπικά σημαντική, εξακολουθεί όμως να είναι εξωτερικά παρακινήμενη, αφού πραγματοποιείται ως μέσο για την επίτευξη ενός σκοπού.

Ενσωματωμένη ρύθμιση: αποτελεί την ανώτερη μορφή αυτόνομης εξωτερικής παρακίνησης και αντιστοιχεί στην πλήρη εσωτερίκευση των εξωτερικών κινήτρων με το άτομο να συμπεριφέρεται με πραγματική αίσθηση θέλησης και βούλησης.

Βασική θέση στη θεωρία του αυτοκαθορισμού κατέχουν και οι τρεις βασικές ανάγκες της ικανότητας, της αυτονομίας και των σχέσεων με τους άλλους, η ικανοποίηση των οποίων ενισχύει τα εσωτερικά κίνητρα και τις αυτοκαθοριζόμενες μορφές εξωτερικής παρακίνησης (Deci & Ryan, 2004). Η ικανότητα αναφέρεται στην ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται αποτελεσματικός και να βιώνει ευκαιρίες να ασκήσει και να εκφράσει τις ικανότητές του. Η αυτονομία αναφέρεται στην ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται ότι αποτελεί την πηγή των συμπεριφορών του. Η ανάγκη για σχέσεις αναφέρεται στην ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται συνδεδεμένος με άλλα άτομα, να ανήκει σε μια ομάδα και σε ένα κοινωνικό σύνολο γενικότερα (Deci & Ryan, 2000).

Παρακίνηση

Η παρακίνηση αποτελεί το θεμέλιο για κάθε επίτευγμα. Είναι η εστίαση της προσοχής και ο ενθουσιασμός να κάνει κάποιος πράγματα για να εκπληρώσει τους στόχους που έχει θέσει και να διευθύνει οτιδήποτε τείνει να επηρεάσει την πρόοδό του. Οι πράξεις των ατόμων κυρίως κατευθύνονται

από τους στόχους τους και τις προθέσεις τους (Locke & Latham, 1990). Οι στόχοι ρυθμίζουν άμεσα την προσπάθεια, ενέργεια ή δράση του ίδιου του ατόμου. Ο καθορισμός τους επηρεάζει θετικά το άτομο να αποδίδει καλύτερα, γιατί κατευθύνει και επαυξάνει την προσοχή και την αυτοσυγκέντρωσή του σε αυτό που κάνει. Ακόμη, ενεργοποιεί και κινητοποιεί το άτομο, το κάνει να εντείνει την προσπάθειά του, αυξάνει την επιμονή του, και του δίνει ουσιαστικό κίνητρο για προσπάθεια (Locke, Shaw, Saari, & Latham, 1981).

Οι πράξεις των ατόμων, που προέρχονται από εσωτερική παρακίνηση είναι αυτές οι οποίες εκδηλώνονται για την ευχαρίστηση και για την ικανοποίηση που πηγάζει από την εκτέλεση τους και όχι για κάποιο εξωτερικό αντάλλαγμα. Αντίθετα, οι συμπεριφορές οι οποίες εκτελούνται για να επιτευχθεί κάποιο αποτέλεσμα ή για να κερδηθεί κάποια εξωτερική αμοιβή λέγεται ότι προέρχονται από εξωτερική παρακίνηση.

Προσανατολισμός στη δραστηριότητα και στο «εγώ»

Ο Roberts (2000) αναφέρει ότι ένας αθλητής ο οποίος δεν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στην προσπάθεια και την ικανότητα θεωρείται ότι έχει μια εκτίμηση της επιτυχίας προσανατολισμένη στην δραστηριότητα, κάτι που υποδηλώνει στόχους δεξιότητας, βελτίωσης και εκμάθησης. Ενώ ένας αθλητής προσανατολισμένος στο εγώ αγωνίζεται στο να επιδείξει μια ανώτερη ικανότητα ή να υπερτερήσει των άλλων. Επίσης αναφέρει ότι η ίδια η φύση του ανταγωνισμού προάγει την παρακίνηση προσανατολισμένη στο εγώ, καθότι πρέπει να αναδειχθεί ένας νικητής. Σύμφωνα με την θεωρία επίτευξης στόχων των Maehr και Nichols (1980) τα άτομα προσπαθούν να καταδείξουν την ικανότητα είτε προσεγγίζοντας δραστηριότητες στις οποίες είναι ικανά, είτε αποφεύγοντας εκείνες στις οποίες δεν είναι.

Ανάλογα με το πώς τείνουν οι αθλητές να καθορίζουν την επιτυχία και να κρίνουν την ικανότητα τους, αντλούν περισσότερη ή λιγότερη εσωτερική παρακίνηση (Duda J.L. et al., 1995). Με την σειρά του ο προσανατολισμός των στόχων επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τη συμπεριφορά του αθλητή. Έτσι σύμφωνα με τους Maehr και Nichols (1980), οι αθλητές που είναι προσανατολισμένοι στη δουλειά/δεξιότητα τείνουν να παρουσιάζουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά: α) καταβάλουν μεγαλύτερη προσπάθεια, β) επενδύουν περισσότερο στην εκμάθηση, γ) επιθυμούν πιο προκλητικές

δεξιότητες, δ) εμμένουν όταν βιώνουν μια αποτυχία, ε) αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα ευχαρίστησης και στ) υιοθετούν ιδανικά αθλητικής συμπεριφοράς και δίκαιου παιχνιδιού.

Από την άλλη πλευρά οι αθλητές που στρέφονται στο εγώ τείνουν να: α) καταβάλουν μικρότερη προσπάθεια, β) μη δίνουν μεγάλη σημασία στην εκμάθηση, γ) υποκύπτουν γρήγορα σε μια αποτυχία, δ) βιώνουν λιγότερη ευχαρίστηση και πιο έντονο άγχος και ε) ενισχύουν την εξαπάτηση, τις παραπλανητικές τακτικές και την μη αθλητική συμπεριφορά.

Παράγοντες παρακίνησης

Ο Deci (1975), διαχώρισε τους παράγοντες που παρακινούν τα άτομα σε δυο κύριες κατηγορίες, τους εσωτερικούς και τους εξωτερικούς παράγοντες. Όρισε τη συμπεριφορά που παρακινείται εσωτερικά ως εκείνη, που ωθείται από την έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου να αισθάνεται ικανός και αυτόνομος στο περιβάλλον του. Αυξάνεται, όταν το άτομο αισθάνεται περισσότερο αυτόνομο και ικανό στο χειρισμό του περιβάλλοντός του (Whaley, 1988), επηρεάζεται σε συνάρτηση με το πόσο προκλητική είναι η δραστηριότητα (Deci & Ryan, 1985) και εκλείπει εντελώς αν το άτομο νιώσει κάποια μορφή πίεσης ή εξαναγκασμού (Deci & Ryan, 2000). Η εξωτερική παρακίνηση προέρχεται από εξωτερικές πηγές, δηλαδή από άλλους ανθρώπους, μέσω της θετικής και της αρνητικής ενίσχυσης όπως έπαινος, ένα χαμόγελο, έπαθλα και μετάλλια αγώνων, δημόσια αναγνώριση, χρηματικά ποσά. Η χρήση όμως εξωτερικών κινήτρων είναι πιθανό να οδηγήσει σε αύξηση του άγχους (Papaioannou & Kouli, 1999).

Ο φόβος της αποτυχίας (fear of failure) συχνά αναφέρεται ως σημαντικός παράγοντας, που μπορεί να εμποδίσει τους ανθρώπους να προσπαθήσουν για να φθάσουν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους. Οι συνέπειες του φόβου αυτού μπορεί να διαφέρουν όταν η δομή του φόβου σχετίζεται με προβλήματα επίτευξης, πνευματικής και σωματικής υγείας, αλλά και ηθικής ανάπτυξης. Οι πέντε αρνητικές επιπτώσεις της αποτυχίας περιέχουν την εμπειρία της αμηχανίας και της ντροπής, την υποτίμηση και μείωση του αυτοσυναισθήματος, την ανασφάλεια ενός αβέβαιου μέλλοντος, την εξασθένηση του ενδιαφέροντος των σημαντικών άλλων και την απογοήτευση των σημαντικών άλλων (Conroy et al., 2002).

Το αποτέλεσμα μιας ενέργειας μπορεί να καθορίσει τη μάθηση, δηλαδή αν θα μαθευτεί ή όχι μια αντίδραση. Αυτό υποδήλωνε την ύπαρξη τελικών αιτίων στη συμπεριφορά. Τα αίτια αυτά δεν είναι άλλα από την ευχαρίστηση ή τον πόνο. Αυτά είναι οι έσχατοι προσδιοριστές της συμπεριφοράς τόσο στα ζώα όσο και στον άνθρωπο. Ειδικότερα, στη συντελεστική μάθηση, σύμφωνα με το νόμο του αποτελέσματος του Thorndike, ισχύουν τέσσερις αρχές:

1. Η αρχή της αμοιβής. Σύμφωνα με αυτή την αρχή η αμοιβή, το ευχάριστο για τον οργανισμό αποτέλεσμα, τείνει να αυξάνει την πιθανότητα επανεμφάνισης της αντίδρασης. Ο Skinner την ονομάζει θετική ενίσχυση.
2. Η αρχή της τιμωρίας. Το δυσάρεστο για τον οργανισμό αποτέλεσμα, έχει την αντίθετη από την αμοιβή αντίδραση.
3. Η αρχή της απόδρασης. Αυτή περιγράφει την αντίδραση φυγής που εκδηλώνεται όταν εμφανίζεται κάποιος απωθητικός ερεθισμός. Ο Skinner την ονομάζει αρνητική ενίσχυση.
4. Η αρχή της παράλειψης (της κατακράτησης ή απόσυρσης) της αμοιβής. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, η απόσυρση της αμοιβής τείνει να μειώνει την πιθανότητα επανεμφάνισης της αντίδρασης. Αυτός ο τύπος μάθησης ονομάζεται αρνητική τιμωρία. Ο Skinner την ονομάζει απόσβεση.

Ο Maslow όπως και ο Rogers, δέχεται ως κύρια πηγή κινήτρου την αυτοενεργοποίηση, αλλά διαφέρει στο ότι δέχεται και άλλα κίνητρα, τα οποία μπορούν υπερισχύσουν της αυτοπραγμάτωσης. Διαμόρφωσε ένα σύστημα πολλαπλών κινήτρων, στο οποίο οι ανάγκες κατατάσσονται ανάλογα με την ισχύ τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Η αυτοπραγμάτωση βρίσκεται στο υψηλότερο ιεραρχικά σημείο και προϋποθέτει την ικανοποίηση άλλων σημαντικότερων αναγκών. Όλες οι θεμελιώδεις ανάγκες είναι εγγενείς, βιολογικής προέλευσης, αλλά οι συμπεριφορές που συνδέονται με αυτές είναι μαθημένες. Για να μαθευτεί μια συμπεριφορά πρέπει να προσφέρει «ικανοποίηση» σε μια βασική ανάγκη. Η έννοια της βασικής ανάγκης τοποθετείται μεταξύ των ενστίκτων, που σημαίνουν προκαθορισμένη συμπεριφορά, και των μαθημένων κινήτρων, που τονίζουν τις περιβαλλοντικές επιδράσεις. Για το λόγο αυτό ο Maslow ονομάζει τις βασικές ανάγκες «ενστικτοειδείς», γιατί είναι καθολικές στο ανθρώπινο είδος και βιολογικά δοσμένες, αλλά με πολύ περιορισμένη ενστικτώδη φύση, ώστε να

είναι δυνατό να τροποποιούνται ή να αναστέλλονται από το περιβάλλον (Maslow, A.M.,1954).

Η θεωρία του Maslow είναι σημαντική ως προς τη συνολικότητά της αλλά δεν είναι επαρκής ο τρόπος επιλογής των βασικών αναγκών και η μεθοδολογία μελέτης τους. Τα προβλήματα αυτά γίνονται φανερά όταν δει κανείς παρόμοια συστήματα κινήτρων που ανέπτυξαν άλλοι ερευνητές (Murray) και που συμπεριέλαβαν περισσότερες ανάγκες, όπως :η ανάγκη για υποχώρηση, για επίτευξη, για φιλία, για επιθετικότητα, για αυτονομία, για κυριαρχία, για φροντίδα των άλλων, για προστασία από τους άλλους κ.α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΝΕΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΜΕ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η Ολυμπία επί οκτώ ολόκληρους αιώνες, αποτέλεσε το επίκεντρο της Ελληνικής καλλιτεχνικής δραστηριότητας (Παλαιολόγος Κλ., 1986). Οι αγώνες της αποτελούσαν το ιδανικότερο μέσο προβολής και προώθησης των έργων όλων των καλλιτεχνών, προς το κοινό που παρακολουθούσε τους αγώνες (Mzali M., 1986). Τα δρώμενα αυτά όμως είχαν πρακτικό και όχι αγωνιστικό χαρακτήρα. Ο Πausanias, στα Ηλιακά, αναφέρει πως, οι Ολυμπιάδες είναι ένας διαγωνισμός της ικανότητας του ανθρώπου και όχι του χρήματος.¹⁴¹

Στον αθλητισμό οι νικητές βραβεύονται. Στην εποχή που ερευνούμε, τα βραβεία, οι τιμές και τα έπαθλα δίνονται μόνο στους νικητές. Στην αρχαία Ελλάδα δηλαδή, μόνο στον πρώτο, αφού δεν διακρινόταν ο δεύτερος και ο τρίτος όπως σήμερα. Αυτό, σύμφωνα με τις νεότερες έρευνες, έχει σαν επακόλουθο να μειώνεται η ενθάρρυνση των υπολοίπων χαμένων αθλητών για τη συμμετοχή τους ξανά στους αγώνες (Pangrazi P. Robert, 1999). Κάτι τέτοιο όμως, δεν έχουμε στοιχεία πως συνέβαινε στους αθλητές του αρχαίου κόσμου, αλλά αντιθέτως υπήρχε μία επιμονή και μέγιστη προσπάθεια για την επίτευξη της νίκης σε επόμενους αγώνες.

Σημερινές έρευνες υποστηρίζουν πως υπάρχουν ενδείξεις ότι, όσο αυξάνονται οι εξωτερικές ανταμοιβές, τόσο μειώνεται η εσωτερική παρακίνηση και τα εσωτερικά κίνητρα για την επίτευξη κάποιου στόχου (Greene & Lepper, 1975, Whitehead & Corbin, 1991).

Η εξωτερική παρακίνηση οδηγεί τα άτομα σε απομάκρυνση από την προσπάθεια, αφού δε μπορούν συνέχεια να κερδίζουν και να βγαίνουν πρώτοι, με αποτέλεσμα την αποθάρρυνση και το φόβο αποτυχίας (Παπαϊωάννου Α., Θεοδωράκης Γ., Γούδας Μ., 1999). Η ομορφιά και η δύναμη της φιλοσοφίας, της εποχής που ερευνούμε, αφαιρεί το άγχος και την πίεση από έναν αθλητή, ή μια ομάδα αθλητών που αγωνίζονται μαζί, αλλά ακόμη και από τους θεατές που παρακολουθούν. Αντιλαμβανόμενοι τη ρευστότητα

¹⁴¹ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά*, Ηλιακά Α, 21,7.

των αποτελεσμάτων της νίκης ή της ήττας, αναγνωρίζουν ότι το νόημα του αθλήματος είναι πιο σημαντικό, ότι η τελειότητα της προσπάθειας είναι πιο σημαντική, και ότι το ίδιο το παιχνίδι ή ο αγώνας, είναι πιο σημαντικά αν γίνονται με ήθος και ευγενή χαρακτήρα από τους αθλητές, νικητές ή ηττημένους.

Η εσωτερική παρακίνηση συμβάλλει στη συνεχή ενασχόληση με την άθληση και αυτό είναι εμφανές στην αρχαία Ελλάδα αφού η άσκηση και η εκγύμναση ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς του. Η προσπάθεια του αθλητή να κερδίσει στον αγώνα είναι όμοια με του αγωνιστή της ζωής που προσπαθεί να κερδίσει στο παιχνίδι της. Ο αθλητισμός αρχικά έπαιρνε θέση «*θηρησκευτικής λατρείας*» και προετοιμασίας για τη ζωή. Ήταν η βαθύτερη ανάγκη του ανθρώπου να κερδίσει σε όλα τα ορατά και αόρατα θέματα της ζωής και να ελέγξει τις δυνάμεις της φύσης.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εσωτερική παρακίνηση είναι η ανάγκη του αυτοκαθορισμού των ενεργειών τους, η ανάγκη να αισθάνονται ικανοί και αποτελεσματικοί, η ανάγκη για κοινωνικές σχέσεις (Deci, E.L. & Ryan, R.M. (1985)). Τα άτομα που έχουν ανάγκη αυτοκαθορισμού, θέλουν να νιώθουν ότι οι ενέργειες είναι προϊόν δικής τους επιλογής και δε το κάνουν για να αποφύγουν κάποια τιμωρία. Στην αρχαία Ελλάδα δεν υπήρχε νόμος για να αγωνιστεί κάποιος. Το κλίμα όμως που επικρατούσε παρότρυνε τα άτομα προς την κατεύθυνση του αγώνα. Ήταν το κλίμα και οι συνθήκες που επικρατούσαν, που το άτομο οδηγούνταν μόνο του προς αυτή την κατεύθυνση. Ο Έλληνας αντίκρισε τη ζωή σαν αγώνα. Κάθε σοβαρό δημιούργημα, είτε της ύλης, είτε του πνεύματος, το είδε σαν αγώνισμα, σαν πάλη, σαν κατανίκηση της δυσχέρειας, ανάπτυξη της δύναμής του και υπερπήδηση εμποδίων. Έζησε μέσα στο «*ευ, το καλόν, το πρώτος*». Έζησε με τα υπερθετικά κράτιστος, άριστος, μέγιστος, δυνατότατος, πλείστως, αξιολογότατος. Είχε πρώτο συνθετικό το «*εύ*» και το «*καλός*», όπως ευανδρία, ευψυχία, ευβουλία, ευεξία, ευκοσμία, ευρυθμία, η καλλιγραφία, η καλλιτεχνία (Βουρβέρης Κων., 1963).

Ο δεύτερος παράγοντας που επηρεάζει την εσωτερική παρακίνηση και το εσωτερικό κίνητρο είναι η αίσθηση ικανότητας. Τα άτομα έχουν ανάγκη να αισθάνονται ικανά στις δραστηριότητες που συμμετέχουν και στην αλληλεπίδρασή τους με το περιβάλλον. Οι νέοι εξασκούν το σώμα τους, όχι

μόνο για τα έπαθλα , γιατί λίγοι θα φτάσουν σε αυτά, αλλά επειδή απ'αυτό κερδίζουν ένα μεγαλύτερο όφελος για όλη την πόλη και για τους ίδιους. Στην πραγματικότητα υπάρχει άλλος αγώνας πιο σημαντικός, κοινός για όλους τους αγαθούς πολίτες και στεφάνι όχι από πεύκο ή αγριελιά, αλλά αυτό που περικλείει την ανθρώπινη ευδαιμονία. Την ελευθερία του καθενός ατομικά και της πατρίδας του γενικά, τον πλούτο τη δόξα, την απόλαυση των πατροπαράδοτων εορτών, την ασφάλεια των οικείων και γενικά τα καλύτερα αγαθά, που θα ευχόταν κάποιος να του δοθούν από τους Θεούς.¹⁴² Με τα χτυπήματα, τις κλωτσιές, τις κοπιαστικές ασκήσεις, γίνονται ανθεκτικότεροι και αποκτούν εμπειρία για την περίπτωση που θα χρειαστεί κάποτε να εφαρμόσουν τα όσα έμαθαν ένοπλοι.¹⁴³

Όσον αφορά το τρίτο παράγοντα, την ανάγκη για κοινωνικές σχέσεις, ο Έλληνας πολίτης τρεφόταν από την κοινότητά του, όπως το δένδρο από το χώμα. Τόσο αδιάσπαστος ήταν ο δεσμός ανθρώπων και κοινωνίας ώστε ένα κοινωνικό φως έλουζε κάθε τι το ελληνικό. Η προσήλωση στη φυλή ήταν έντονη. Αντιπροσωπεύοντας το προγονικό πνεύμα, συντηρεί τη μνήμη και εμπλουτίζει διαρκώς το φυλετικό ασυνείδητο. Με αυτή την ιδιότητα, δεν ανήκει στον εαυτό του, αλλά στη φυλή και η ζωή του ρυθμίζεται από τις συλλογικές ανάγκες. Αυτή η αντίληψη συνδέεται αναπόφευκτα με τις ιδέες της λύτρωσης και της θυσίας, ιδέες και ιδανικά που χαρακτηρίζουν ανώτερους πολιτισμούς και αξιακά συστήματα (Farnell L.,1996). Ο Ήρωας, ως προπομπός και αναζητητής έχει ως έργο να ανοίγει δρόμους, προκειμένου να ακολουθήσουν οι υπόλοιποι. Η νίκη του στην κονίστρα της πάλης με τις προσωπικές του αδυναμίες είναι νίκη της ατομικής αλλά και συλλογικής ψυχής, αλλά την ίδια στιγμή γίνεται μια ισχυρή πανανθρώπινη υπόθεση.

Μία άλλη ανθρώπινη ανάγκη, είναι η ανάγκη της αναγνώρισης. Η αναγνώριση έρχεται μέσα από τη δόξα, τη διάκριση, τις τιμές (Πιπερόπουλος Γ.,1987). Ο αθλητής, αποθεωνόταν κοινωνικά και αντιμετωπιζόταν ως ήρωας. Ο ήρωας δεν είναι κάποια συγκεκριμένη προσωπικότητα, αλλά ένα αρχέτυπο, που εμπλουτίζεται διαρκώς από τα έργα. Ο διαρκής εμπλουτισμός προκαλεί την εξύψωση και τη μετουσίωση της κεντρικής ιδέας, έως ότου φθάσει στα υψηλότερα επίπεδα της κοινωνικής αποθέωσης. Και παρότι είναι αναμφίβολα

¹⁴² Λουκιανός, *Άπαντα 5, Ανάχαρσις ή περί γυμνασίων, Τόξαρις ή φιλία.*

¹⁴³ Λουκιανός, *Άπαντα 5, Ανάχαρσις ή περί γυμνασίων, Τόξαρις ή φιλία.*

στοιχείο της παγκόσμιας μυθολογίας και παράδοσης, σε καμία περίπτωση δεν καταλαμβάνει τόσο υψηλή θέση όσο στην ελληνική μυθολογία. Από αυτή την υψηλή θέση καθίσταται η αντανάκλαση της πνευματικής αρχής μέσα στην ύλη. Τα έργα του ήρωα είναι λυτρωτικές πράξεις για ολόκληρη τη φυλή, ενώ ο ίδιος, μια 'θεότητα', μια λειτουργική αρχή που καθορίζει και ρυθμίζει τους νόμους της κοινωνικής ζωής, δίνει μια διαρκή ώθηση για την ανάπτυξη και εξέλιξη του πολιτισμού μέσα στους αιώνες (Harisson J., E.,1996). Η αναγνώριση του αθλητή ξεκινούσε μέσα στο στάδιο, από τους θεατές, που ο ρόλος τους για την παρακίνηση των αθλητών, ήταν μεγάλος. Στις αρχές του 6^{ου} αιώνα, το θραύσμα του αγγείου με τα Άθλα επί Πατρόκλου, που ζωγράφησε ο αγγειογράφος Σόφιλος, παρουσιάζει το χώρο των αγώνων, το στάδιο με τις κερκίδες, όπου καθόταν οι θεατές και παρακολουθούσαν τις αρματοδρομίες και χειρονομούν ζωηρά. Εμφανίζονται πολύ συχνά σε αγώνες ως ιματιοφόροι άνδρες και γυναίκες, να παρακολουθούν αγώνες πάλης και πυγμαχίας. Παρακολουθούσαν τους αγώνες περίπου 30.000 – 40.000 θεατές. Ο αριθμός προκύπτει από την χωρητικότητα του σταδίου, το οποίο σύμφωνα με τις πηγές ήταν πάντα γεμάτο. Το στάδιο δεν είχε διαμορφωμένες βαθμίδες (κερκίδες), οι θεατές όμως κάθονταν σε διαμορφωμένα πράνη. Οι μόνες θέσεις που υπήρχαν και ήταν μαρμαρίνες, ήταν οι θέσεις των ελληνοδικών και πιθανώς ελάχιστες για πολύ υψηλά πρόσωπα (Συναδινός Π.,1996). Οι θεατές κοιμόνταν τα βράδια σε χώρο έξω από την Άλτι, ενώ οι αθλητές σε ειδικά καταλύματα (Φατούρος Γ.,1993). Δεν παρακολουθούν απλά, αλλά παίρνουν μέρος με τον τρόπο τους στους αγώνες. Χειροκροτούν, άλλοτε με ανυπομονησία, άλλοτε με θαυμασμό και έκπληξη, παρακινούν, ενθαρρύνουν τους αθλητές. Άλλοι κρατούν στεφάνι και ταινίες για να προσφέρουν στους νικητές (Κόρτη – Κόντη Σ.,1979). Ο ρόλος των θεατών είναι σημαντικός. Ο έπαινος τους, κάνει τους αθλητές να γίνονται πασίγνωστοι και να τους αναδεικνύουν ως τους καλύτερους στην κατηγορία τους. Γι'αυτό πολλοί από τους θεατές που είναι σε ηλικία για άσκηση, αποχωρούν, νιώθοντας απ'όλα αυτά ακατανίκητο πόθο για ανδρεία και σκληρή δουλειά. Αλήθεια αναρωτιέται ο Σόλωνας, αν κάποιος αφαιρέσει από τη ζωή του τον πόθο για την δόξα,

ποιο άλλο αγαθό θα απέμεινε ή ποιος θα επιθυμούσε να κάνει κάποιο λαμπρό κατόρθωμα;¹⁴⁴

Τα κίνητρα μπορεί να είναι εγγενή ή επίκτητα, δηλαδή να έχουν κληρονομική βάση, όπως τα ένστικτα, ή να αποκτούνται μέσα από διαδικασίες μάθησης κατά την αλληλεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον, όπως προαναφέραμε (Deci & Ryan, 1985). Έχουν παρουσιαστεί έντονα στους αρχαίους αθλητές τα εγγενή κίνητρα.¹⁴⁵ Η αυτοπροστασία και η αυτοάμυνα, λειτουργεί ενστικτωδώς στον άνθρωπο. Μέσα από την έρευνά μας, σε μελέτες αρχαίων κειμένων, διαπιστώσαμε πως παρουσιαζόταν έντονα το φαινόμενο της βίας μέσα στα αγωνίσματα. Η βία βρίσκεται στη βάση της βιολογικής ύπαρξης του ατόμου. Ο Elias Nobeit, κάνει έναν συσχετισμό της βίας και της κοινωνίας τότε. Η σωματική ρώμη και η νίκη σε άθλημα είναι στοιχεία κοινωνικής ανόδου. Τότε, δεν υπήρχαν σαφείς κανονισμοί στα αγωνίσματα για την προστασία των αντιπάλων. Η λέξη αρετή παραπέμπει σε πολεμικές δραστηριότητες «ευγενούς» ατόμου, όπου η σωματική εικόνα είχε τον κυρίαρχο ρόλο. Τα αθλήματα επίσης είχαν πολεμικό ήθος και ήταν στενά συνδεδεμένα με τις δραστηριότητες μιας πολεμικής αριστοκρατίας (Elias Nobeit, 1982). Εξάλλου ο τρόπος διεξαγωγής του πολέμου από πολίτες της πόλης-κράτους, αλλά και η τεχνική των αγωνισμάτων, προετοιμάζαν για τον πόλεμο και το αντίθετο. Ο πόλεμος ήταν ο συνήθης διακανονισμός των διακρατικών υποθέσεων και το πολεμικό ήθος ήταν διάχυτο στην αρχαία κοινωνία. Η προστασία του ατόμου ήταν η αυτοάμυνα. Επίσης πρέπει να αναφερθεί πως οι αγώνες μας εισάγουν στην έννοια του συναγωνισμού. Εκφράζεται ο πολεμικός χαρακτήρας, ο οποίος υπάγεται στον βιολογικό και κοσμικό νόμο για τη διατήρηση και συνέχιση της ανθρώπινης δημιουργίας. Το αγωνιστικό και αθλητικό πνεύμα είχε απλωθεί σε όλη την Ελλάδα, σε όλες τις δραστηριότητες της ζωής, δίνοντάς τους έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα. Όπως οι αθλητές αγωνίζονταν στην παλαίστρα για το τιμητικό έπαθλο, μουσικοί και ποιητές, φιλόσοφοι και ρήτορες, ζωγράφοι και γλύπτες, αγωνίζονταν ο ένας με τον άλλο για τη νίκη. Υπήρχε η δημοκρατική αντίληψη, πως όποιος

¹⁴⁴ Λουκιανός, *Απαντα 5, Ανάχαρις ή περί γυμνασίων, Τόξαρις ή φιλία*, 36.

¹⁴⁵ Αλμπανίδης Ε., Παπαϊωάννου Α., *Στόχοι, προσανατολισμοί και εγγενές, εξωτερικό ερέθισμα στα αρχαία ελληνικά αθλήματα*, 10^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Αθλητικής Ψυχολογίας, Σκιάθος.

επιθυμούσε μπορούσε να σταθεί απέναντι στον αντίπαλό του και να προσπαθήσει να διεκδικήσει, με την αρετή και την αξία του την πρώτη θέση στον τομέα του (Γιαλούρης Ν.,1996).

Όσον αφορά τις επιδόσεις των αθλητών, οι αρχαίοι Έλληνες δεν τις κρατούσαν ή δεν τις κατέγραφαν, με σκοπό να τις συγκρίνουν με άλλες. Έτσι οι αθλητές ήταν απαλλαγμένοι από τη μάστιγα των «ρεκόρ». Στους δρόμους ήταν δύσκολο να μετρηθεί ο δρόμος και ο αθλητής σύγκρινε την απόδοσή του με βάση αυτή των αντιπάλων του. Σε άλλα αθλήματα όπως η δισκοβολία, ο ακοντισμός, το άλμα, θα μπορούσε να μετρηθεί, αλλά πάλι δεν υπάρχουν ενδείξεις πως κάτι τέτοιο γινόταν (Μουρατίδης Ι.,2005). Υπάρχει μόνο μία επιγραφή για τον Φάυλλο και την επίδοσή του στο άλμα η οποία αναφέρει: «Πεντ' επί πεντήκοντα πόδας πήδησε Φάυλλος δίσκευσε δ' εκατόν πέντ' απολειπομένων». Η ορθότητα όμως αυτής της γραφής έχει αμφισβητηθεί (Gardiner E.,1904). Ο Harris (1968), εκφράζει προβληματισμό στην έρευνα του σε τρία σημεία: σε σχέση με τη ρεαλιστικότητα της επιγραφής, στην καταγωγή του Φάυλλου και στο είδος του άλματος. Ως κριτήριο απόδοσης λοιπόν του αθλητή, υπολογιζόταν ο αριθμός των νικών του κατά τη διάρκεια της αθλητικής του σταδιοδρομίας ή το γεγονός ότι, εφόσον ήταν παλαιστής, δεν είχε ποτέ αναγκαστεί από τον αντίπαλό του να γονατίσει και να υποχωρήσει σε αγώνα πάλης (Finley M., Pleket H., 1976).

Τα κίνητρα είπαμε πως διακρίνονται επίσης σε φυσιολογικά, που εξυπηρετούν τη λειτουργία του οργανισμού και τη σωματική ομοιόσταση και σε βιολογικά, που εξυπηρετούν την επιβίωση, συντήρηση και αναπαραγωγή του ατόμου και του είδους (Deci & Ryan,1985). Στην αναδρομή που κάνει στο παρελθόν ο Φιλόστρατος τον 2ο αι. μ.Χ., περιγράφει πως οι αθλητές των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων που θεσμοθετήθηκαν γύρω στον 8ο αι. π.Χ., στηρίζονταν σ' εμπειρικές μεθόδους προπόνησης χρησιμοποιώντας φυσικά μέσα που απέβλεπαν στην αύξηση της φυσικής τους δύναμης και οποιαδήποτε σωματική άσκηση την θεωρούσαν ως γύμνασμα. Για να γυμναστούν οι αθλητές, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: *«σήκωναν βάρη, διαγωνίζονταν ίππους και λαγούς, λύγιζαν ή ίσιωναν σιδερένια ελάσματα, έσερναν αλέτρια ή αμάξια, σήκωναν ταύρους και πάλευαν με λιοντάρια ή κολυμπούσαν στη θάλασσα, ώστε να γυμναστούν τα χέρια και όλο τους το άλλο σώμα. Η τροφή τους ήταν φυσική, με ψωμιά με όλο τους το πίτουρο και*

κρέατα από βόδια, ταύρους, τράγους, ζαρκάδια, ο ύπνος τους γινόταν σε δέρματα ή χορταρένια στρώματα και αλείφονταν με άφθονο φυσικό λάδι ελιάς και αγριελιάς. Ήταν υγιείς, δεν αρρώσταιναν εύκολα, και σε μεγάλη ηλικία τους έπιαναν τα γηρατειά και αγωνίζονταν σε πολλές Ολυμπιάδες, άλλοι σε οκτώ και άλλοι σ' εννέα».¹⁴⁶ Χρησιμοποιούν την άσκηση στην ιατρική για θεραπευτικούς σκοπούς (Ανδρόνικος Μ., 1982). Οι Αρχαίοι Έλληνες είχαν αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο σύστημα γύμνασης το οποίο παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με το σημερινό (Κομητούδης, Γιαννάκης, 1997). Θεωρούσαν πως η υγεία δεν αγοράζεται με απραξία και τεμπελιά.¹⁴⁷ Είχαν την άσκηση στις βασικές προτεραιότητες της καθημερινής ζωής. Ο Γαληνός αναφέρει πως το τελευταίο μέρος της άσκησης που πρέπει επίσης να γίνεται σωστά, ονομάζεται αποθεραπεία και οι σκοποί της είναι δύο: να αποβάλλει τα περιπτώματα και να απομακρύνει από το σώμα την κόπωση.¹⁴⁸ Επίσης έχουμε διάκριση ανάλογα με το σκοπό. Χρησιμοποιούσαν ειδικές ασκήσεις για τα χέρια, τα πόδια ή τον κορμό, καθώς και αναπνευστικές και χαλαρωτικές ασκήσεις.¹⁴⁹ Χρησιμοποιούσαν την άσκηση για την αποφυγή της κόπωσης. Ο Θεόφραστος έλεγε πως η κόπωση εμφανίζεται στα καμπτόμενα μέρη και σε αυτά με τα πιο πολλά νεύρα, όταν γίνει κάποια αποσύνθεση στα νεύρα και στις αρθρώσεις. Σε αυτήν οφείλεται και ότι βαραίνουν οι αθλητές λέει χαρακτηριστικά.¹⁵⁰

Η ύπαρξη φυσικά του φυσιολογικού κινήτρου, για βιολογικούς και βιωματικούς σκοπούς, για υγεία και ευρωστία, σωματική και ψυχική, περικλείεται στην έκφραση των αρχαίων που καθοδηγεί γενιές και γενιές «νους υγιής, εν σώματι υγιές».

Στα εσωτερικά, φυσιολογικά και βιολογικά κίνητρα μπορούμε να συμπεριλάβουμε και την παρορμητικότητα και το ήθος. Οι άνθρωποι δεν ζουν μόνο με φυσική τροφή αλλά ονειρεύονται και αγωνίζονται. Σκαρφαλώνουν βουνά, διασχίζουν θάλασσες, αναζητούν δάφνες και στεφάνια, και όπου δεν υπάρχει αγώνας, τον δημιουργούν. Από το βάθος της ψυχής τους και μέσα από τις χιλιάδες των αιώνων, έρχεται η παρόρμηση της αθλητικής άμιλλας.

¹⁴⁶ Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 44.

¹⁴⁷ Πλούταρχος, *Ηθικά, τόμος 4, Υγιεινά παραγγέλματα*.

¹⁴⁸ Γαληνός, *Άπαντα 26, Υγιεινά Α'-Γ', Γ' 168*.

¹⁴⁹ Φιλόστρατος, *Άπαντα 7, Γυμναστικός – Επιστολαί, Γυμναστικός 45*.

¹⁵⁰ Θεόφραστος, *Άπαντα 10, Περί κόπων, 3*.

Όπως όλα τα μεγάλα δράματα της ζωής, οι αθλητικοί αγώνες γίνονται ένας καθρέπτης που αντανακλά την προσπάθεια του ανθρώπου για το καλύτερο, για το στεφάνι της επιτυχίας, για τη ζωή της αρετής. Η ζωή ήταν για τους αρχαίους Έλληνες ένα θέατρο, ένα δράμα και ένα παιχνίδι που ο καθένας έπρεπε να παίξει για να βρει την απάντηση στο ερώτημα της μοίρας και του πεπρωμένου του. Η μαγεία και το μυστήριο, τα ηρωικά κατορθώματα εξιστορημένα με τη συνοδεία μουσικής, ποίησης και χορού, όλα εκφραζόταν μέσα στο ευγενές παιχνίδι του πνεύματος που αγωνίζεται για την τιμή, την αξιοπρέπεια, την υπεροχή και το κάλλος. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν η πιο μεγάλη γιορτή ολόκληρης της φυλής των Ελλήνων και υπερείχε όλων των άλλων γιορτών. Γι' αυτό και κάθε διαφορά τους, κάθε μάχη σταματούσε για αρκετό χρονικό διάστημα πριν και μετά τη μεγάλη αυτή γιορτή, ενώ τους Ολυμπιονίκες δεχόταν η πόλη τους με τιμές ηρώων, γκρεμίζοντας μάλιστα και μέρος των τειχών για να περάσουν. Στη λέξη άθλος και στη συγγενή της αριστεία είναι αποκρυσταλλωμένο το ελληνικό αγωνιστικό ιδανικό: «*αιέν αριστεύειν και υπείροχον εμμεναι άλλων*»¹⁵¹

Τέτοιου είδους κίνητρο, είναι επίσης το Ολυμπιακό πνεύμα και η μυστική δύναμη της Ολυμπιακής Φλόγας, σύμβολο της φώτισης, της κάθαρσης, της πνευματικής γονιμότητας και θέρμης, και του φωτός. Ο Παισανίας περιγράφει τέτοιες εκδηλώσεις στην αρχαία Αθήνα, προς τιμή του Μεγάλου Λαμπαδηφόρου Προμηθέα. Οι Λαμπαδηδρόμοι ξεκινούσαν από το βωμό του Προμηθέα στην Ακαδημία των Αθηνών, και έτρεχαν μέχρι την πόλη της Αθήνας κρατώντας δαυλούς, τους οποίους έπρεπε να διατηρήσουν αναμμένους μέχρι το τέλος του αγώνα. Νικητής ήταν εκείνος που θα τελείωνε τον αγώνα με το δαυλό του αναμμένο, αλλά αν έσβηναν όλοι οι δαυλοί πριν το τέρμα, τότε δεν υπήρχε κανένας νικητής. Το μήνυμα αυτού του αγώνα δεν είναι απαραίτητα η νίκη με τον αναμμένο δαυλό. Το έπαθλο δεν είναι ταυτόσημο με το δαυλό αλλά με το πνεύμα του αγώνα που κρατά αναμμένη τη φλόγα στην καρδιά του αθλητή. Μεταφορικά είναι ο αναμμένος δαυλός της ψυχής του ανθρώπου, και αν αυτή η φλόγα σβήσει, αν χαθεί, αν εξαφανιστεί, τότε κανείς δεν κερδίζει. Η εσωτερική φλόγα είναι το πιο σημαντικό πράγμα για τον άνθρωπο, γιατί καθένας έχει μια φλόγα στην καρδιά του και θα πρέπει

¹⁵¹ Όμηρος, *Ομήρου Ιλιάδα*, Ζ 209.

να αποτελεί σκοπό της ζωής μας να την ανάψουμε, και να τη διατηρήσουμε αναμμένη μέχρι το τέρμα του θνητού βίου μας.

Το πνεύμα του εμπνευσμένου αθλητή μπορεί να περάσει μέσα στους θεατές και στη μνήμη της ιστορίας στους αιώνες που θα ακολουθήσουν, δίνοντας έμπνευση στις μελλοντικές γενιές. Είναι εκείνη η ιερή ιδέα που όμως πρέπει να διατηρείται και να τρέφεται μέσα στις ψυχές των ανθρώπων, όπως η ιερή φλόγα μέσα στους ναούς.

Το ήθος της εποχής μπορούμε να το εντάξουμε στα ψυχολογικά κίνητρα, που έχουν να κάνουν με το θυμικό, την προσωπικότητα, και τις συναλλαγές του ατόμου με το περιβάλλον, φυσικό και κοινωνικό (Deci & Ryan, 1985). Οι αγώνες διατηρούσαν υψηλά τα ιδανικά και η ηθική συγκρότηση των ανθρώπων ήταν άμεπτη και καθαρή. Οι αγώνες είχαν ειρηνικό χαρακτήρα. Αγώνες κάθε μορφής απαντώνται κατά την μινωική και μυκηναϊκή εποχή. Με αμιγώς ειρηνικό χαρακτήρα, με απόλυτο σεβασμό και προσήλωση στις αρχές της φύσης, περισσότερο προσιδιάζουν σε παιδιές ((π.χ. ταυροκαθάψια, μιμήσεις, όρχηση), που εκτονώνουν και διοχετεύουν την ενεργητικότητα του ορμέμφυτου, παρά χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένη στόχευση για την επίτευξη κάποιας νίκης – αποτελέσματος. Είναι η εποχή της μεγάλης ακμής του μινωικού πολιτισμού, με κυρίαρχη την ευεργετική παρουσία της Μητέρας Φύσης, που προσωποποιείται σε όλο το μεσογειακό κόσμο στην λατρευτική εικόνα και το περιεχόμενο της Μεγάλης Μητέρας-Θεάς. Και στην αρχαία Ελλάδα όμως οι αγώνες ήταν στενά συνδεδεμένοι με την ειρήνη, αφού θεωρούνταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή κάποιου να βρίσκεται σε ειρήνη. Έπρεπε να είναι σε ειρήνη και μεταξύ των ανθρώπων και των θεών και να μην έχουν κατηγορηθεί για ιεροσυλία (Εγκυκλοπαίδεια Νέα δομή, Τόμος 2). Είχε οριστεί και συνθήκη ειρήνης, η Ιερή Εκεχειρία της οποίας οι όροι ήταν γραμμένοι επάνω σε χάλκινο δίσκο, το «Δίσκο του Ιφίτου», ο οποίος φυλασσόταν στο ναό της Ήρας, μέσα στο ιερό.¹⁵² Η παραβίαση της συνθήκης, θεωρούνταν προσβολή, ύβρις απέναντι στο θεό και τιμωρία των ιερόσυλων (Παναγιωτόπουλος Δ., 1991). Η εκεχειρία κατέστησε την Ολυμπία μόνιμη ουδέτερη ζώνη ή απαγορευμένη περιοχή για τους εμπόλεμους (Ross F.L. John, 2004). Επέβαλε το απαραβίαστο της

¹⁵² Θουκυδίδης, *Θουκυδίδης, Άπαντα, Ιστοριών Ε', Τόμος 5, Ιστορία τού Πελοποννησιακού Πολέμου, Ε'19,Ε'47.*

Ήλιδας και της χώρας των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και γενικά όλων των Ελληνικών χώρων, σε όλη τη διάρκεια των αγώνων.

Τα κίνητρα της εποχής, μπορούμε να τα εντοπίσουμε κάνοντας αναφορά στη σχέση θεού και ανθρώπου. Η απόσταση που υπάρχει σήμερα μεταξύ θεού και ανθρώπου ήταν πολύ μικρή στη συνείδηση των Ελλήνων. Οι θεοί είχαν άριστη φυσική κατάσταση ήταν δυνατοί και αθάνατοι' (Ανδρόνικου Μ,1975). Οι αθλητές θέλοντας να ομοιάσουν στους θεούς τους ορκίζονταν εμπρός τους και αγωνίζονταν με όλες τους τις δυνάμεις για τη νίκη, γνωρίζοντας ότι ο προστάτης-θεός ήταν παρών κατά τη διάρκεια του αγώνα. Σε αυτή τη σύνδεσή τους με τη θρησκεία φαίνεται ότι όφειλαν οι αθλητικές εορτές των Ελλήνων τη μακροζωία, την αγνότητα και το μοναδικό χαρακτήρα τους. Ο άνθρωπος αυτών των χρόνων λειτουργεί με βάση την ηθική που προκύπτει από τη θρησκευτική του στάση, χωρίς ακόμα να έχει φιλοσοφήσει στο πρόβλημα της αρετής και χωρίς να έχει γνωρίσει την ουσία της (Παπαντωνίου Π. Γ.,2003). Το θρησκευτικό συναίσθημα φαίνεται και μέσα από τα έργα του ποιητή Πίνδαρου, στα οποία τονίζει πως η ασέβεια προς τους θεούς είναι το χειρότερο πράγμα που θα μπορούσε διαπράξει αθλητής, που με τον τρόπο αυτό αναγνώριζε πως τόσο τη νίκη του, όσο και τα φυσικά προσόντα του, του τα χάρισαν οι αθάνατοι θεοί, οι οποίοι απαιτούσαν από τους αθλητές να τους χαρακτηρίζει «αιδώς» (Μουρατίδης Ι., 2005). Αιδώς, σήμαινε ευγένεια, σεβασμός, μετριοφροσύνη, τιμιότητα. Χωρίς την αιδώ ο αθλητής έχανε την εύνοια των θεών και θα τον τιμωρούσαν. Η αιδώ έκανε τον αθλητή εξέχουσα προσωπικότητα, αγαπητό από θεούς και ανθρώπους και προστάτευε τον αθλητή να παρεκκλίνει και να χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα για τη νίκη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στόχος κατά την αρχαία εποχή αποτελούσε: α) Η δημιουργία του καλού καγαθού ανθρώπου, που συνδυάζει την αρετή από ηθικής άποψης και την ανδρεία με τη σωματική υγεία και το κάλλος. β) Η αδελφοσύνη μεταξύ όλων των φυλών και των λαών, με τη κατανίκηση κάθε είδους ποιοτικής διάκρισης μεταξύ των ανθρώπων για την εμπέδωση μιας σταθερής ειρήνης. γ) Η επίδειξη αλτρουιστικού και ιπποτικού πνεύματος έναντι των αντιπάλων και δ) η κατανίκηση του εγωκεντρισμού μέσω της συναγωνιστικότητας για τη νίκη (Γιαννάκης Θ.,1992). ε) Το ηθικό δίδαγμα του Ολυμπισμού είναι ότι, το σπουδαιότερο για τους Ολυμπιακούς αγώνες δεν είναι η νίκη, αλλά η συμμετοχή, όπως ακριβώς το σπουδαιότερο για τη ζωή δεν είναι ο θρίαμβος, αλλά ο αγώνας. στ) Το σπουδαιότερο δεν είναι να έχει κατακτήσει κανείς τη νίκη, αλλά το να έχει αγωνιστεί με εντιμότητα. ζ) Ο Ολυμπισμός αποτελεί μια σχολή ηθικής ευγένειας και αγνότητας, όσο και φυσικής αντοχής και ενεργητικότητας (Γιαννάκης Θ.,1992).

Τα κίνητρα των αθλητών για τη συμμετοχή τους στους Ολυμπιακούς αγώνες, σταδιακά αλλάζουν και προσαρμόζονται με τις συνθήκες της εποχής. Γενικά στην αρνητική κριτική, που αρχίζει σταδιακά από τον 7ο π.Χ. αιώνα και αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου όλο και περισσότερο, παρατηρείται μια χρονική σύνδεσή της με τις γενικότερες εξελίξεις της αρχαίας κοινωνίας. Ήδη στα τέλη του 6ου π.Χ. αιώνα, με τον Ξενοφάνη, η κριτική κατά του αθλητισμού για πρώτη φορά προσλαμβάνει πολιτικό και κοινωνικό χαρακτήρα (Σταμπουλής Χ.,1995).¹⁵³

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα παρατηρούνται αλλαγές στο πνεύμα των αγώνων και, κυρίως, στον θρησκευτικό χαρακτήρα τους, και πολλοί εκφράζουν την αποδοκιμασία τους για τη μονόπλευρη -και ιδιοτελή- άσκηση των αθλητών. Όσο πλησιάζουμε προς την «παρακμή» των αγώνων οι εκκλήσεις για τήρηση του μέτρου στην άσκηση των νέων διαρκώς πληθαίνουν, χωρίς όλες αυτές οι διαμαρτυρίες ωστόσο να κατορθώσουν να αναχαιτίσουν τον σταθερά επερχόμενο εκφυλισμό των αγώνων.

¹⁵³ Ξενοφάνης, *απόσπασμα 2*.

Η επικριτική στάση δεν απορρέει από μια έχθρα κατά του ίδιου του αθλητισμού, αφού μερικοί από τους διανοητές, όπως ο Ευριπίδης κι ο Πλάτων, έλαβαν οι ίδιοι τη γυμναστική αγωγή που απαιτούσε η εποχή τους. Οι κατηγορίες αφορούν κυρίως σε μια ομάδα «πρωταθλητών» που επιδίδονται με κάποια εμμονή στη σωματική άσκηση, έχοντας ως μοναδικό στόχο την «αξιοποίηση» της νίκης προς ίδιον όφελος. Τελικά ασκείται κριτική πάνω σ' έναν ορισμένο τύπο αθλητών, για τους οποίους όμως δεν ευθύνεται ο ίδιος ο αθλητισμός.

Από τους διοργανωτές το μοναδικό έπαθλο που προσφέρονταν στους νικητές ήταν ο κότινος, το στεφάνι αγριελιάς. Οι πηγές όμως μας ενημερώνουν πως εκτός από αυτό το έπαθλο στους νικητές προσφέρονταν από την πόλη τους και άλλες τιμές όπως προαναφέραμε. Μας πληροφορούν για επινίκιες πομπές, σίτιση στο πρυτανείο, αναγραφή των ονομάτων τους, ίδρυση ανδριάντων, επινίκιους ύμνους, χρηματικές αμοιβές κ.ά. (Forbes C.A., 1931). Σημαντικό ήταν και το έπαθλο των πεντακοσίων δραχμών που θέσπισε ο Σόλων. Το ποσό αυτό ήταν πολύ μεγάλο αν αναλογιστεί κανείς ότι ένα πρόβατο κόστιζε μία δραχμή την εποχή εκείνη. Επίσης στα Άθλα επί Πατρόκλου, ο Αχιλλέας αθλοθετεί ακριβά δώρα όχι μόνο για τους αθλητές, αλλά και για όσους παίρνουν μέρος στους αγώνες κι από τ'άρμενα για όσους νικήσουν βγάζει λεβέτια και τρίποδα κι άλογα και βόδια και μουλάρια, και ακόμα σίδερο σταχτόμαυρο κι ωριοζωσμένες σκλάβες.¹⁵⁴ Οι οικονομικές απολαβές δεν ήταν τα μόνα κέρδη των Ολυμπιονικών από τις πόλεις τους. Τον Ολυμπιονίκη περίμενε ισόβια σίτιση με δημόσια δαπάνη, τιμές και αναγνώριση ίση με τους ανώτερους στρατιωτικούς και τους ευεργέτες της πόλης. Εξίσου σημαντική ήταν και η φορολογική απαλλαγή που τους παρέχονταν (Growther B. Nigel, 1996).

Στη συζήτηση που είχε στο βιβλίο του Πλάτωνα «Νόμοι» ο Αθήναιος με τον Κλεινία, αναφέρει ο Αθήναιος πως, η λαχτάρα για τα πλούτη είναι αυτή η οποία δεν αφήνει τους ανθρώπους να ασχοληθούν ούτε στιγμή με τίποτα άλλο εκτός από την περιουσία τους. Σ' αυτή την προσπάθεια ρίχνονται όλοι με τη ψυχή τους και ο πόθος για το κέρδος τους κάνει να μη μπορούν να σκεφτούν τίποτα άλλο. Αυτή είναι η αιτία που εμποδίζει την πόλη να

¹⁵⁴ Όμηρος, *Ομήρου Ιλιάδα, ραψωδία Ψ*, στ. 259-261.

ασχοληθεί με στρατιωτική άσκηση ή άλλο σημαντικό έργο, αφού η αχόρταγη επιθυμία για χρυσάφι και ασήμι κάνει τους ανθρώπους να μεταχειριστούν κάθε μέσο και τρόπο, νόμιμο ή παράνομο, για να γίνουν πλούσιοι.¹⁵⁵

Ο Αριστοτέλης, έλεγε πως, είτε η υπερβολή στην άσκηση ή στη τροφή, είτε η στέρησή της είναι βλαβερή για το σώμα, έτσι αν φοβόμαστε γινόμαστε δειλοί, και αν δε φοβόμαστε τίποτα, θα γίνουμε παράτολμοι και θρασεείς (Ross W.D, 1993).¹⁵⁶

Ποίηση, τέχνη και παράδοση συνεργάζονται στον αφηρωισμό και στην αποθέωση των αθλητών και ανοίγουν τον δρόμο της εκτροπής από το γνήσιο αθλητικό πνεύμα. Ο απέραντος θαυμασμός προς το πρόσωπο του ολυμπιονίκη και η αίγλη που τον περιβάλλει, οι τιμές, οι διακρίσεις και τα οικονομικά οφέλη που αποκτά, δημιουργούν γρήγορα κρίση στο αθλητικό ήθος. Ο αθέμιτος συναγωνισμός, η δωροδοκία των αντιπάλων κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. και η εξαγορά ανήθικων αθλητών, που καταπατώντας τον όρκο τους δέχονται να εμφανισθούν ως εκπρόσωποι άλλης πόλεως, είναι οι βαριές ηθικές επιπτώσεις του επαγγελματισμού στον αθλητισμό και συμπτώματα της γενικής κρίσεως ηθών και αξιών, που ακολούθησε τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Τότε εμφανίζεται, για πρώτη φορά, μια νέα τάξη αθλητών, που θέτει ως αποκλειστικό σκοπό την επιτυχία. Ο σκληρός συναγωνισμός δημιουργεί την ειδίκευση σε ορισμένο αγώνισμα, που προϋποθέτει ριζική αλλαγή των συντελεστών της σωματικής αγωγής και συστηματοποίηση της προετοιμασίας, της διαίτας και του τρόπου ζωής. Με το ήθος του αθλητή αλλάζει και ο σωματικός του τύπος, όπως δείχνουν και τα έργα τέχνης, και η παλαιά εκείνη αρμονική ισορροπία του σώματος και του πνεύματος παραχωρεί τη θέση της σε μια δυσανάλογη μυϊκή έμφαση των μελών. Η μεγάλη δημοτικότητα που αποκτούν τα βαρέα αγωνίσματα (πάλη, παγκράτιο, πυγμή) δημιουργεί τον πιο δημοφιλή τύπο αθλητή, τον παλαιστή, παγκρατιαστή και πυγμαίχο, που με την κρεατοφαγία και τον συστηματικό υπερσιτισμό αποκτά υπερφυσική δύναμη και δύσμορφη εμφάνιση. Έτσι εμφανίζονται οι επαγγελματίες αθλητές, που κυριαρχούν στους πανελλήνιους και τοπικούς αγώνες και στις πανηγύρεις. Η εμφάνισή τους αποθάρρυνε τους ερασιτέχνες αθλητές και κατέστρεψε τις ευγενικές φιλοδοξίες και τις αγνές

¹⁵⁵ Πλάτωνας, *Πλάτων Νόμοι 4, Νόμοι Η', 831c,d.*

¹⁵⁶ Αριστοτέλης.

χαρές τους. Η αναμέτρηση μαζί τους ήταν μάταιη πια. Οι ερασιτέχνες αθλητές άρχισαν σιγά - σιγά να απέχουν από τους τόπους ασκήσεως και στους αγώνες να προτιμούν τον ρόλο του θεατή από τον ρόλο του ανταγωνιστή. Την ώρα εκείνη το μοιραίο τέλος της ευγενικής άμιλλας και του γνήσιου αθλητισμού είχε πια σημάνει.¹⁵⁷

Από τις επιγραφές, πληροφορούμαστε πως στην Ολυμπία κατά τη ρωμαϊκή εποχή συμμετείχαν επαγγελματίες αθλητές μέλη αθλητικών συντεχνιών. Οι αθλητικές συντεχνίες ενίσχυαν οικονομικά τη συμμετοχή των καλύτερων μελών τους στους αγώνες. Ολυμπιονίκες μάλιστα αυτής της περιόδου γίνονταν μέλη της συντεχνίας των ιερονικών αθλητών και μερικοί από αυτούς αποκτούσαν στη συνέχεια το αξίωμα του ξυστάρχη, προέδρου της συντεχνίας (Αλμπανίδης Ε., 2002). Η πρώτη μαρτυρία που έχουμε σε σχέση με τις αθλητικές συντεχνίες, είναι μια επιγραφή που βρέθηκε στις Ερυθρές της Ιωνίας, η οποία αναφέρει την ύπαρξη δύο: «οι από τις οικουμένης αθλητές» και «οι από τις οικουμένης ιερονίκαί» (Μουρατίδης Ι., 2005).

Οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν η λατρεία του κάλλους και η έκφραση του θαυμασμού για τον άνθρωπο που υπερέχει. Οι αθλητικοί αγώνες καλλιεργούσαν την προσωπική υπεροχή, την διάκριση, την επιθυμία για νίκη. Όσο απουσίαζε κάθε υλικό κέρδος, η ολυμπιακή νίκη εδραιωνόταν από την ανυπέρβλητη ηθική αξία και είχε περιεχόμενο ηθικό, πνευματικό και θρησκευτικό. Περισσότερο από 12 αιώνες έλαμψε η Ολυμπία μέσα στην ιστορία, πριν ξαναγυρίσει στην περιοχή του θρύλου απ'όπου είχε ξεκινήσει (Παλαιολόγος Κ., 1972).

Με το πέρασμα του χρόνου και κυρίως τον 4^ο αιώνα π.Χ. άρχισε να εμφανίζεται ο επαγγελματισμός των αθλητών στους αγώνες και η πολιτική εκμετάλλευση του Ιερού. Κύριο ενδιαφέρον των αθλητών, ήταν τα υλικά αγαθά. Τα αθλητικά ιδεώδη γνώρισαν παρακμή και το λατρευτικό υπόβαθρο εξασθένησε, κυρίως την εποχή της ρωμαϊκής κυριαρχίας.

Στην περίοδο του λεγόμενου Ελληνικού κόσμου, που δημιουργήθηκε από τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τα βασίλεια που σχημάτισαν στην ανατολή οι διάδοχοί του, άλλαξαν τα πράγματα στη κυρίως

¹⁵⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, σελ. 496. Εκδ. Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, Αθήνα.

Ελλάδα. Κέντρα του Οικουμενικού πλέον Ελληνισμού, αναδεικνύονται σε μεγαλουπόλεις όπως, η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και η Αντιόχεια της Συρίας, με ελληνικό και εξελληνισμένο ντόπιο πληθυσμό. Η ελληνική γλώσσα, ο ελληνικός τρόπος σκέψης, η ελληνική παιδεία και φιλοσοφία, γίνονται παγκόσμια πρότυπα και αγαθά. Έλληνας δε σημαίνει μόνο όποιος έχει ελληνική καταγωγή, αλλά και όποιος σκέφτεται, ζει και πράττει σαν Έλληνας (Μυτιληναίος Σ., 2004). Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν με τη ρωμαϊκή κατάκτηση, η πλειοψηφία αυτών που θα θεωρηθούν Έλληνες, θα είναι αυτοί που έχουν ελληνική παιδεία, παρά ελληνική καταγωγή. Στην Ολυμπία πλέον καταφθάνουν Έλληνες από τα βάθη της Ασίας, από τις νέες πόλεις και αποικίες που δημιουργήθηκαν από την επέκταση. Όλοι έχουν σαν οδηγό τα οράματα των προγόνων τους. Ένα κλαδί ελιάς στο νικητή και αθάνατη δόξα. Ωστόσο η ελληνοστική οικουμένη δε θα προλάβει να μετασχηματιστεί και να μετουσιωθεί στα νέα δεδομένα. Οι ασταμάτητοι εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των μοναρχιών θα ανοίξουν το δρόμο για τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Οι ρωμαίοι ως κατακτητές δε σεβάστηκαν την Ελλάδα. Κατέστρεψαν μνημεία, λεηλάτησαν, υποδούλωσαν (Χρόνης Μ., 2002). Ο ρωμαίος στρατηγός Σύλλας το 87π.Χ. λεηλάτησε τους θησαυρούς της Ολυμπίας και μετέφερε τους Ολυμπιακούς αγώνες στη Ρώμη το 80π.Χ. Η τελική επικράτηση του Οκταβιανού Αυγούστου το 31π.Χ. στα εσωτερικά ζητήματα της αυτοκρατορίας, έφερε τη ρωμαϊκή ειρήνη. Τότε άρχισαν οι κατακτητές να κοιτούν με ενδιαφέρον τις ελληνικές συνήθειες. Θέλησαν δικαίωμα συμμετοχής στους αγώνες, αλλά δεν μπορούσαν γιατί δεν είχαν ελληνική καταγωγή. Οι πανάρχαιες παραδόσεις της Ρώμης ανέφεραν πως οι πρώτοι Ρωμαίοι ήταν άποικοι Έλληνες, από την Αρκαδία. Κατοχύρωσαν το δικαίωμα συμμετοχής και από τότε οι αγώνες άρχισαν να παρακμάζουν. Δωροδοκίες και στημένοι αγώνες συμπλήρωναν το σκηνικό των αγώνων, ενός υποδουλωμένου έθνους που προσπαθούσε να διατηρήσει τις παραδόσεις. Οι Ηλείοι, μη μπορώντας να ανταποκριθούν στις δαπάνες των αγώνων, τους παρέδωσαν στην Αντιόχεια της Συρίας με έγγραφο συμβόλαιο για ενενήντα ολυμπιάδες, δηλαδή μέχρι το έτος 310μ.Χ. Οι διοργανώσεις δεν έπαψαν στην Ελλάδα, αλλά τελούνταν πλέον δύο Ολυμπιακές διοργανώσεις, μία στην Ολυμπία και η άλλη στη Αντιόχεια της Συρίας. Το 212μ.χ. ο αυτοκράτορας Καρακάλλας, έδωσε τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη σε όλους τους αποίκους και από τότε είχαν δικαίωμα

συμμετοχής στους αγώνες όλα τα έθνη που ήταν υποταγμένα στους Ρωμαίους (Μυτιληναίος Σ., 2004).

Κριτική ασκήθηκε και στον τομέα της πολιτικής εκμετάλλευσης της νίκης, με αφορμή τις αντιπαλότητες ανάμεσα στις πόλεις-κράτη για τον έλεγχο των αγώνων. Αλλά και οι προσωπικές επιδιώξεις των αθλητών είναι ένα φαινόμενο που λειτουργεί χωρίς διάκριση κοινωνικής τάξης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Αθηναίου Ολυμπιονίκη Κύλωνα, η ακραία φιλοδοξία του οποίου οδήγησε στο Κυλώνειον άγος, ενώ ως μέσον για την προώθηση των πολιτικών του φιλοδοξιών αξιοποίησε κι ο Αλκιβιάδης τη νίκη του στην ιπποδρομία. Ευγενείς, βασιλείς και τύραννοι έδειξαν εξαιρετικό ενδιαφέρον για την ολυμπιακή νίκη, μέσω της οποίας επιδιώκουν την επιβολή και την προβολή τους. Από τις πλέον γνωστές είναι η περίπτωση του Ιέρωνα, τυράννου των Συρακουσών, που έλαβε μέρος στον αγώνα αρματοδρομίας της Ολυμπίας, προκαλώντας με την πολυτελή σκηνή του τις αντιδράσεις του Θεμιστοκλή, υποστηρίζει ο Πλούταρχος.

Επίσης, του Διονύσιου, μεταγενέστερου τυράννου των Συρακουσών, ο οποίος συμμετείχε στην Ολυμπιακή αρματοδρομία προβαίνοντας παράλληλα σε μια επίδειξη ισχύος για την οποία αντιδρά ο Λυσίας, ενώ κατηγορείται και για ληστρική επιδρομή στα ιερά της Ολυμπίας, υποστηρίζει ο Αιλιάδος. Η συμμετοχή όλων αυτών αποτέλεσε κι ένα απ' τα ισχυρά ερείσματα για την κατηγορία πως οι αγώνες απευθύνονταν στις ανώτερες κοινωνικά τάξεις, καθώς οι νίκες στην αρματοδρομία επιτυγχάνονταν κυρίως με την εκπροσώπηση των ευγενών στους αγώνες από τους ηνιόχους τους, αφού οι ίδιοι είχαν την οικονομική δυνατότητα της εκτροφής των ίππων. Αυτός ήταν ο ένας από τους λόγους για τους οποίους οι αγώνες κατηγορήθηκαν ως «αριστοκρατικοί».

Ιδιαίτερη θέση στις επικρίσεις κατέχει και ο χρηματισμός των αθλητών, στον οποίο συνέβαλε και η επιδίωξη των πόλεων, με προσφορές και δωροδοκίες, να εξασφαλίσουν όσο το δυνατόν περισσότερες αθλητικές επιτυχίες. Η εξαγορά της νίκης, στενά συνυφασμένη με τη μεγάλη επιθυμία του πλούτου και της μεγάλης ζωής, αντιμετωπίζεται πάντως με τιμωρίες και ηθική κατακραυγή. Ο Επίκουρος έλεγε πως ο δίκαιος είναι ο πλέον ατάραχος,

ενώ ο άδικος γεμάτος ανησυχία.¹⁵⁸ Είναι δύσκολο να ξεφύγει κανείς όταν αδικεί και αδύνατο να'χει τη βεβαιότητα ότι θα ξεφύγει.¹⁵⁹ Οι λόγοι όλων των παραπάνω είναι στενά συνυφασμένοι με την απομάκρυνση από το θρησκευτικό στοιχείο που αποτελούσε βασική πηγή έμπνευσης και δράσης των ανθρώπων της εποχής. Το θεσμικό πλαίσιο της Ολυμπιακής γιορτής και των Ολυμπιακών αγώνων δε στηριζόταν σε νομική βάση με τη σημερινή έννοια του όρου, αλλά στη θρησκευτική και ιερή παράδοση της αρχαϊκής εποχής. Η υποχρέωση των πόλεων να τηρήσουν τους όρους συμμετοχής στους αγώνες προερχόταν από τη θρησκευτική και ηθική τους συνείδηση που κατευθυνόταν όχι τόσο από τις γραπτές διατάξεις, αλλά κυρίως από τον άγραφο νόμο που κυριαρχούσε στη λαϊκή ψυχή και επηρέαζε τις πράξεις των ανθρώπων (Παπαντωνίου Π. Γ., 2003). Ο Χριστιανισμός, όταν έγινε επίσημη θρησκεία του κράτους, τους είδε σαν απομεινάρια κάποιας 'ειδωλολατρίας' και αξίωσε να καταργηθούν. Μια θρησκευσιολογική μελέτη των αγώνων ίσως κατέληγε με ευκολία στο συμπέρασμα ότι με το τέλος των Ολυμπιακών αγώνων ήρθε και το τέλος της αρχαίας Ελληνικής Θρησκείας αλλά και των αξιών, προτύπων και παραδόσεων που ήταν συνδεδεμένες μαζί της. Οι Ολυμπιακοί αγώνες καταργήθηκαν ως δύναμη, ως έκφραση του Ελληνισμού, δηλαδή της εθνικής θρησκείας και του αντιχριστιανικού κόσμου (Φαράντος Γ., 1996).

Άλλος λόγος του εκφυλισμού των αγώνων θα μπορούσε να θεωρηθεί και η διάσπαση της πόλις-κράτους. Πόλις και κράτος στην αρχαία Αθήνα ήταν δύο έννοιες συνδεδεμένες. Μόνο η Σπάρτη καταλαμβάνει ιδιαίζουσα θέση και μπορεί να θεωρηθεί κράτος κοινοτικό. Στην Αθήνα τον 5^ο αιώνα π.χ. οι περισσότεροι από τους μισούς πολίτες ήταν διασπαρμένοι σε όλη την Αττική και έξω από τα τείχη που την περιέβαλλαν. Οι άποικοι της πόλεως που έφευγαν για να δημιουργήσουν αποικία αλλού, έπαιρναν από την Ιερά εστία της πόλης τους, το ιερό πυρ, για να στήσουν τη νέα πόλη. Η οικονομική εξέλιξη της πόλης ασκεί επιρροή (Παπασταύρου Ι., 1955).

Ο αρχαίος Έλληνας, αντιπασσόταν προς κάθε ιδέα να ενωθεί η πόλη του, γιατί αυτό θα σήμαινε πως μειώνεται η κυριαρχία της. Οι πόλεις μεταξύ

¹⁵⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Επίκουρος*, *xvii άρθρο της Επίκουρης Πίστης*.

¹⁵⁹ Επίκουρος, *Επίκουρου προσφώνησης 7*.

τους αλληλοσυγκρούονταν, Ο παλιός φυλετικός σύνδεσμος ξαναζωντάνευε στις πανελλήνιες γιορτές και στους ιερούς Ολυμπιακούς αγώνες.

Μετά το θάνατο του Περικλή και όταν η Αθήνα περιήλθε στην κυριαρχία της Σπάρτης, αυτοί που εμφανίστηκαν στην πολιτική σκηνή, δεν είχαν κρατική συνείδηση, οι ισχυροί λειτουργούσαν αυθαίρετα και διψούσαν για δύναμη (Παπασταύρου Ι., 1955).

Η αθηναϊκή ζωή, στη διάρκεια των καλύτερων στιγμών της, αποτελούσε μια ολότητα που στηριζόταν στην ισορροπία και την ενότητα της ίδια της πόλεως. Σε έναν Έλληνα, θα φαινόταν εξωφρενικό να διαχωρίζουμε το πνεύμα από το σώμα, την τέχνη από την κοινωνία, τον άνθρωπο από τη φύση, την παιδεία από την πολιτική. Η πόλις ήταν ο άνθρωπος και ο άνθρωπος η πόλις.

Σημαντικός λόγος για τη στροφή των κινήτρων από εσωτερικά σε εξωτερικά, ήταν και το στοιχείο του ανταγωνισμού που δεν υπήρχε έως τότε. Εκτός του συναγωνισμού στους νέους αγώνες εισήλθε το στοιχείο του ανταγωνισμού που εξευτελίζει και υποδουλώνει το πνεύμα. Ο ανταγωνισμός προκαλεί το αίσθημα της εχθρότητας. Η επιθυμία είναι να κατακτήσουμε μια θέση υπεροχής και να υποτάξουμε τους άλλους σε εμάς. Εάν το άτομο φοβάται την αποτυχία προσπαθεί να παραβιάσει τους κανόνες του παιχνιδιού, έπειτα χάνει το κουράγιο του, την αυτοπεποίθησή του, το ενδιαφέρον για τον αγώνα και αποσύρεται. Στο πνεύμα του Ολυμπισμού δεν υπάρχει ο ανταγωνισμός. Ο αντίπαλος είναι σύμμαχος. Όσο μεγαλύτερος και ικανότερος ο αντίπαλος, τόσο δυνατότερος ο αγών (Κουμπούρης Σ., 1994).

Ο Ιπποκράτης αναφέρει πως η γυμναστική των παιδιών γίνεται με τον ακόλουθο τρόπο: *«τα διδάσκουν να παρανομούν σύμφωνα με το νόμο, να είναι άδικο με δίκαιο τρόπο, να εξαπατούν, να κλέβουν, να αρπάζουν, να κάνουν με τη βία τα χειρότερα πράγματα και μάλιστα με τον καλύτερο τρόπο. Όποιος δε κάνει τούτα είναι κακός, και όποιος τα κάνει είναι καλός. Πολλοί θαυμάζουν, λίγοι γνωρίζουν. Όποιος εξαπατήσει περισσότερο, αυτός κερδίζει το θαυμασμό»*.¹⁶⁰

Ο Επίκουρος έλεγε πως από τις επιθυμίες μας άλλες είναι φυσικές και αναγκαίες και άλλες φυσικές, αλλά όχι αναγκαίες. Άλλες δεν είναι ούτε

¹⁶⁰ Ιπποκράτης, *Άπαντα 5, Περί διαίτης 1,2*.

φυσικές, ούτε αναγκαίες, αλλά δημιουργήθηκαν από κενές δοξασίες. Φυσικές και αναγκαίες θεωρεί αυτές τις επιθυμίες που φέρνουν ανακούφιση από τον πόνο. Φυσικές, αλλά όχι αναγκαίες θεωρεί εκείνες που διαφοροποιούν την ηδονή, χωρίς να απομακρύνουν τον πόνο, όπως π.χ. τα εκλεκτά φαγητά. Και θεωρεί ούτε φυσικές, ούτε αναγκαίες τις επιθυμίες για κατάθεση στεφάνων ή για ίδρυση ανδριάντων.¹⁶¹

Έλεγε επίσης πως δεν ελευθερώνουν την ψυχή από την ταραχή και δε φέρνουν την αληθινή χαρά τα αμέτρητα πλούτη, ούτε η τιμή και ο θαυμασμός του κόσμου, ούτε οποιοδήποτε άλλο πράγμα απ'όσα ανάγονται σε απροσδιόριστα αίτια.¹⁶² Η φτώχεια αν τη μετρήσουμε με γνώμονα το σκοπό της φύσης, είναι μέγα πλούτος. Ο απεριόριστος πλούτος είναι μεγάλη φτώχεια.¹⁶³

Στους περισσότερους ανθρώπους, η αδράνεια είναι παράλυση και η δράση μανιασμένη λύσσα.¹⁶⁴ Ο Φιλόστρατος έκανε κριτική λέγοντας ότι οι αθλητές εκείνης της παλιάς εποχής ήταν σπουδαίοι, η τροφή τους ήταν φυσική, με ψωμιά με όλο τους το πίτουρο και κρέατα από βόδια, ταύρους, τράγους, ζαρκάδια, ο ύπνος τους γινόταν σε δέρματα ή χορταρένια στρώματα, ενώ οι αθλητές της εποχής του δεν ήταν τόσο καλοί όπως ήταν οι παλαιοί¹⁶⁵

Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνίας διαμορφώνει διαφορετικά τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες που έχουν οι άνθρωποι από το σώμα τους, την ψυχή τους, τη νόησή τους. Η κοινωνία, ως βασική και κορυφαία εκπαιδευούσα δύναμη, εκπαιδεύει και μέσω των θεσμών της, μέσω των κυρίαρχων ιδεών της και όλου του πλέγματος των παραδόσεων, των πεποιθήσεων, δοξασιών, εξουσιών, και πάνω από όλα ιδεών, που διαμορφώνει η ίδια και οι οποίες τη συνθέτουν και την χαρακτηρίζουν κάθε φορά στο χωρόχρονο της.

Συνοψίζοντας, μέσα από την έρευνά μας μπορούμε να υποθέσουμε πως τα κίνητρα των αθλητών ήταν ισχυρά και αυτό διαφαίνεται από τις επίπονες δοκιμασίες που περνούσαν για τη συμμετοχή τους στους αγώνες, από τη σκληρή προπόνηση που έπρεπε να υποστούν, την αυστηρή δίαιτα και διατροφή, αλλά και από τις παρανομίες που εντοπίσαμε να πραγματοποιούν,

¹⁶¹ Διογένης Λαέρτιος, *Επίκουρος*, *xxix άρθρο της Επίκουρης Πίστης*.

¹⁶² Επίκουρος, *Επίκουρου προσφώνησης 81*.

¹⁶³ Επίκουρος, *Επίκουρου προσφώνησης 25*.

¹⁶⁴ Επίκουρος, *Επίκουρου προσφώνησης 11*.

¹⁶⁵ Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 44.

όπως δωροδοκίες, εξαπάτηση αντιπάλων, παράνομες πολιτογραφήσεις, βία που ξεπερνούσε τα όρια του φυσιολογικού.

Εντοπίστηκαν κίνητρα εσωτερικά που εστιάζονται στην ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται αποτελεσματικός και να βιώνει ευκαιρίες να ασκήσει και να εκφράσει τις ικανότητές του.¹⁶⁶ Η επίτευξη της αυτονομίας που αναφέρεται στην ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται ότι αποτελεί την πηγή των συμπεριφορών του. Η ανάγκη για σχέσεις που αναφέρεται στην ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται συνδεδεμένος με άλλα άτομα, να ανήκει σε μια ομάδα και σε ένα κοινωνικό σύνολο γενικότερα, αλλά και η ανάγκη του ενθουσιασμού να κάνει κάποιος πράγματα για να εκπληρώσει τους στόχους που έχει θέσει και να διευθύνει οτιδήποτε τείνει να επηρεάσει την πρόοδό του. Στα εσωτερικά κίνητρα μπορούμε να εντάξουμε και τα εγγενή και επίκτητα, τα ένστικτα δηλαδή που ωθούνται από την έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου να αισθάνεται ικανός και αυτόνομος στο περιβάλλον του. Επίσης η έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου να πιστεύει σε ανώτερες δυνάμεις, στους Θεούς, στη θρησκεία αφού οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν άμεσα συνδεδεμένοι και αφιερωμένοι σε αυτούς.

Παρουσιάστηκαν και φυσιολογικά κίνητρα και βιολογικά όπως η διατήρηση και βελτίωση της υγείας τους μέσω της άσκησης και της συμμετοχής στους αγώνες, η διατήρηση του κάλλους και της μακροζωίας, η προστασία της σωματικής τους ακεραιότητας, αλλά και της οικογένειας και της φυλής τους από επιδρομές των εχθρών.

Έντονα διαφαίνεται και η ύπαρξη ψυχολογικών κινήτρων, που πήγασαν από την ανάγκη για δόξα, φήμη, ανάδειξη της προσωπικότητάς τους και των ικανότητών τους και από την ανάγκη για συναλλαγές με το περιβάλλον φυσικό και κοινωνικό.

Αρκετά έντονα υπήρξαν και τα εξωτερικά κίνητρα που προέρχονταν από εξωτερικές πηγές, δηλαδή από άλλους ανθρώπους, θεατές, οικογένεια,

¹⁶⁶ Αλμπανίδης Ε., Παπαϊωάννου Α., *Στόχοι, προσανατολισμοί και εγγενές, εξωτερικό ερέθισμα στα αρχαία ελληνικά αθλήματα*, 10^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Αθλητικής Ψυχολογίας, Σκιάθος.

κοινωνία, μέσω της θετικής και της αρνητικής ενίσχυσης¹⁶⁷ όπως έπαινος, θαυμασμός, χειραψία, χαμόγελο, τιμές, άθλα, έπαθλα, μετάλλια αγώνων, δημόσια αναγνώριση, χρηματικά ποσά, αντιμετώπιση ως ήρωα από την πόλη του, τιμές και αναγνωρισιμότητα, όχι μόνο του ιδίου του αθλητή, αλλά και ολόκληρης της πόλης του, της οποίας αυξανόταν το κύρος της και η υπόστασή της. Στα εξωτερικά κίνητρα παρατηρήθηκαν ο συναγωνισμός, το άγχος, η πρόκληση του αντιπάλου, ο φόβος της τιμωρίας, της ποινής, του εξευτελισμού. Παρατηρήθηκε παρακίνηση από τους προπονητές της εποχής, της οικογένειας, των θεατών, της κοινωνίας.

Το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι η σαφής και έντονη εμφάνιση κινήτρων, στόχων και παρακίνησης. Κίνητρα που δε διαφέρουν από αυτά των σύγχρονων αθλητών. Υπήρχε όμως εναλλαγή κινήτρων, δηλαδή άλλοτε υπερίσχυαν τα εσωτερικά και εγγενή και άλλοτε τα εξωτερικά, ανάλογα με τις συνθήκες της κοινωνίας. Στους παλαιότερους χρόνους υπερίσχυαν τα εσωτερικά, εγγενή, επίκτητα, βιολογικά, και σχεδόν απουσίαζαν τα εξωτερικά κίνητρα, αφού οι αγώνες ήταν συνυφασμένοι με τις θεότητες και τη θρησκεία και δεν υπήρχαν οι πόλεις – κράτη, μόνο η ευγενή άμιλλα, ο Ολυμπισμός, η φιλοσοφία ζωής που προωθεί και συνδυάζει σε αρμονικό σύνολο τις αρετές του σώματος και της ψυχής, η εστίαση στη χαρά της προσπάθειας, την εκπαιδευτική αξία του καλού παραδείγματος και το σεβασμό για οικουμενικές αξίες, οι αξίες της εντιμότητας, του σεβασμού των κανόνων διεξαγωγής των αγώνων, της ισότητας, της δικαιοσύνης, του σεβασμού των συναθλητών και της ισοτιμίας. Αργότερα όμως υπερίσχυσαν τα εξωτερικά κίνητρα και υποθέτουμε πως αυτό προήλθε με την απομάκρυνση του αρχαίου κόσμου από το θρησκευτικό στοιχείο, το διαχωρισμό σε πόλεις – κράτη, που μετέτρεψε τον ευγενή συναγωνισμό, σε σκληρό ανταγωνισμό. Από τον 8ο αιώνα π.Χ., η εμφάνιση των πρώτων πόλεων-κρατών επηρέασε και την εξέλιξη στον αθλητισμό. Διάφορα συστήματα άθλησης αναπτύχθηκαν σε κάθε πόλη-κράτος, τα οποία περιλάμβαναν γυμναστικές ασκήσεις, μουσική εκπαίδευση, γραφή και ανάγνωση. Όσο υπήρχαν αριστοκρατικά καθεστώτα, η εκπαίδευση αποσκοπούσε στο να αναδειχθούν τα νεαρά μέλη των

¹⁶⁷ Αλμπανίδης Ε., Παπαϊωάννου Α., *Στόχοι, προσανατολισμοί και εγγενές, εξωτερικό ερέθισμα στα αρχαία ελληνικά αθλήματα*, 10^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Αθλητικής Ψυχολογίας, Σκιάθος.

αριστοκρατικών οικογενειών. Τον 5ο αι. π.Χ. οι αγώνες έφτασαν στο απόγειο της δόξας τους. Στην ελληνιστική εποχή όμως, έχασαν τον αρχικό τους χαρακτήρα και μετατράπηκαν σε επαγγελματικές αθλητικές εκδηλώσεις κάτι που παγιώθηκε στη ρωμαϊκή εποχή. Ο λαός παρασύρθηκε από τον πόθο για πλούτη και προσαρμόστηκε στα νέα κοινωνικά δεδομένα της εποχής του. Αυτό διαφαίνεται έντονα από τις σκληρές επικρίσεις που δέχτηκαν οι αθλητές από τους νεότερους αρχαίους σοφιστές.

Τα επικριτικά σχόλια αποτέλεσαν, εν τέλει, στερεότυπα και μάλιστα μεμονωμένα, που δεν άσκησαν αποτελεσματική παρέμβαση στην κοινωνία και δεν προκάλεσαν τρώση στην αίγλη του θεσμού, ο οποίος δεν φαίνεται να πτοήθηκε. Η τελειότητα, η λαμπρότητα και το μεγαλείο των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων, φωτίζει και αποτελεί την αιώνια αξία της ανθρωπότητας. Φτάνουν στην άκρη της γης για να φωτίσουν με τη δάδα τους, τους λαούς όλου του κόσμου, σαλπίζοντας την Ειρήνη, την Φιλία των λαών και την Άμιλλα.

«Όπως το νερό είναι το πολυτιμότερο από τα στοιχεία, και όπως ο χρυσός προβάλλει σαν το πιο ακριβό ανάμεσα σε όλα τα αγαθά, και όπως, τέλος, ο ήλιος φωτοβολεί περισσότερο από κάθε άλλο άστρο, έτσι και η Ολυμπία λάμπει σκιάζοντας κάθε άλλον αγώνα». (Α' ολυμπιακή ωδή του Πίνδαρου)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παραπάνω έρευνα, προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- Στην αρχαία εποχή, πρωταρχικοί στόχοι ήταν: η δημιουργία του καλού καγαθού ανθρώπου, που συνδυάζει την αρετή από ηθικής άποψης και την ανδρεία με τη σωματική υγεία και το κάλλος.
- Η αδελφοσύνη μεταξύ όλων των φυλών και των λαών.
- Η κατανίκηση κάθε είδους ποιοτικής διάκρισης μεταξύ των ανθρώπων για την εμπέδωση μιας σταθερής ειρήνης.
- Η επίδειξη αλτρουστικού και ιπποτικού πνεύματος έναντι των αντιπάλων.
- Η κατανίκηση του εγωκεντρισμού μέσα από τη συναγωνιστικότητα για τη νίκη.
- Η νίκη δεν είναι το σπουδαιότερο γεγονός για τους Ολυμπιακούς αγώνες, αλλά η συμμετοχή.
- Ο θρίαμβος δεν είναι το παν για τη ζωή, αλλά το παν είναι ο αγώνας.
- Η εντιμότητα είναι το σπουδαιότερο πράγμα για τον αθλητή και όχι η κατάκτηση της νίκης.
- Το κέρδος και ο πλούτος, κατά τον Πλάτωνα, ήταν οι αιτίες που εμποδίζουν τους άνδρες της πόλης να ασχοληθούν με τη στρατιωτική άσκηση.
- Η υπερβολή στην άσκηση και τη τροφή βλάπτουν το σώμα, κατά τον Αριστοτέλη.
- Ο αθέμιτος συναγωνισμός, η δωροδοκία των αντιπάλων κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. και η εξαγορά ανήθικων αθλητών, που καταπατώντας τον όρκο τους δέχονται να εμφανιστούν ως εκπρόσωποι άλλης πόλεως, είναι οι βαριές ηθικές επιπτώσεις του επαγγελματισμού στον αθλητισμό και συμπτώματα της γενικής κρίσεως ηθών και αξιών, που ακολούθησε τον Πελοποννησιακό πόλεμο.
- Οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν η λατρεία του κάλλους και η έκφραση του θαυμασμού για τον άνθρωπο που υπερέχει.
- Οι αθλητικοί αγώνες καλλιεργούσαν την προσωπική υπεροχή, την διάκριση, την επιθυμία για τη νίκη.

- Ο χρηματισμός των αθλητών και η εξαγορά της νίκης, ήταν στενά συνυφασμένα με τη μεγάλη επιθυμία του πλούτου και της μεγάλης ζωής. Οι δε λόγοι, είναι στενά συνυφασμένοι με την απομάκρυνση των αγώνων από το θρησκευτικό στοιχείο, για το λόγο ότι οι αγώνες δεν στηρίζονταν σε νομικό πλαίσιο, αλλά στη θρησκευτική και ιερή παράδοση της αρχαικής εποχής.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ

Ουδέν δίκαιον προκρίνειν ρώμην της αγαθής σοφίας

Δεν είναι δίκαιο να θεωρεί κανείς τη σωματική δύναμη σημαντικότερη από τη χρήσιμη σοφία.¹⁶⁸

Επίγραμμα του Ξενοφάνη (2,13-14)

*Εμοί γαρ ου φαίνεται, ο αν χρηστόν ή σώμα, τούτο τη αυτού αρετή σώμα
παρέχειν ως οιον τε βέλτιστον*

Δεν είναι το γερό και καλό σώμα που με την αξία του κάνει και την ψυχή καλή, αλλά το αντίθετο. Η καλή ψυχή είναι που με την αρετή της κάνει και το σώμα όσο γίνεται πιο καλό.

«Πολιτεία 403d» - ΠΛΑΤΩΝ

*Κακών γαρ όντων μυρίων καθ' Ελλάδα
ουδέν κάκιον εστίν αθλητών γένους
οι πρώτα μεν ζην ούτε μανθανουσι ευ...
άνδρας χρη σοφούς τε καγαθούς
φύλλοις στέφεσθαι, όστις ηγείται πόλει
κάλλιστα σώφρων και δίκαιος ανήρ
όστις τε μύθοις έργα απαλάσσει κακά
μάχας τ' αφαιρών και στάσεις τοιάυτα γαρ
πόλει τε πάσει θ' Έλλησιν καλά*

¹⁶⁸ Σταμπουλής Χ., 1995, Ξενοφάνης, απόσπασμα 2.

Από τα χιλιάδες κακά στην Ελλάδα, δεν υπάρχει τίποτα το χειρότερο από το γένος των αθλητών. Δε γνωρίζουν ούτε μπορούν να ζουν σωστά σοφούς και ικανούς ανθρώπους πρέπει να τιμούμε με στέφανον, ηγέτες σώφρωνες και δίκαιους, ανθρώπους που ο λόγος τους αποτρέπει διχόνοιες και εξεγέρσεις. Αυτά μόνο έχουν αξία για την πόλη και για όλους τους Έλληνες.

«Αποσπάσματα Ευριπίδη Nauck Darmstadt 1951 p. 115-116»

τρυφάν ήρξε δ' αθληταίς και της υπερ χρημάτων παρανομίαςκαι του πωλείν και ωνείσθαι τας νίκας

Ο τρυφηλός βίος έγινε αιτία για να αρχίσουν να παρανομούν οι αθλητές για να αποκτήσουν χρήματα και να προβαίνουν σε αγοραπωλησίες της νίκης.

Από τον Γυμναστικό του Φιλόστρατου



Εικόνα 12: Ο ιππόδρομος της αρχαίας Ολυμπίας



Εικόνα 13: Ότι έχει απομείνει από το ναό του Δία στην Αρχαία Ολυμπία



Εικόνα 14:

1.Χάλκινο άγαλμα Έλληνα πυγμάχου 2.Χάλκινο άγαλμα Ρωμαίου πυγμάχου
 Τέλεια εναρμόνιση ψυχικού και (Παρίσι, Μουσείο Λούβρου)
 σωματικού κάλλους.
 (Museo Nazionale Romano)



Εικόνα 15: Ο αρχαίος φιλόσοφος Σωκράτης¹⁶⁹

¹⁶⁹ Γεννηθείς περίπου το 470 π.Χ. στην Αθήνα και πέθανε το 399 π.Χ. Ο τρόπος ζωής του και ο χαρακτήρας του, άσκησε μεγάλη και σπουδαία επίδραση στην αρχαία και σύγχρονη φιλοσοφία. Δεν κατέγραψε το έργο του, αλλά σημαντικά στοιχεία για την προσωπικότητά του και για τις θεωρίες του, έχουμε από τον πιστό μαθητή του, τον Πλάτωνα. Γνωστή είναι η λεγόμενη «Σωκρατική μέθοδος διδασκαλίας» όπου προσπαθεί να εκμαιεύσει πληροφορίες από το συνομιλητή του μέσα από μια σειρά ερωτήσεων. Κατηγορήθηκε για ασέβεια και διαφθορά της νεολαίας και πέθανε δηλητηριαζόμενος πιθανότατα από κώνειο.



Εικόνα 16: Ο Ερμής του Πραξιτέλη¹⁷⁰

¹⁷⁰ Είναι το μόνο αυθεντικό έργο του Πραξιτέλη που έχει διασωθεί. Βρέθηκε στην Ολυμπία, απείραχτο στο βάθρο του, αρκετά μέτρα κάτω από την γη και έχει ύψος 2.10 μ. Ήταν αφιερωμένο από τους Ηλείους και Αρκάδες στο ιερό Άλτις, για να εορτάσουν την συνθήκη ειρήνης. Αργότερα είχε τοποθετηθεί στον ναό της Ήρας, όπου και ευρέθηκε το 1877. Το έργο, "*το διαμάντι της Ολυμπίας*", παριστάνει τον Ερμή, τον αγγελιοφόρο των Θεών, με τον μικρό Διόνυσο να προσπαθεί να πάρει κάτι από το χέρι του. Η ιστορία έχει ως εξής: η Σεμέλη, μητέρα του Διόνυσου, πέθανε από τον τρόμο της, όταν ο Δίας της παρουσιάστηκε με τους κεραυνούς και όλη του την λάμψη, μπροστά της. Ήταν όμως έγκυος και ο Δίας παίρνοντας το βρέφος, το έστειλε στις νύμφες της Κρήτης, με τον Ερμή. Όταν το μωρό άρχισε να κλαίει, ο Ερμής για να το καθησυχάσει, του έδειξε κάποιο γυαλιστερό αντικείμενο. Αυτήν την σκηνή απεικονίζει το έργο, το οποίο παρουσιάζει τον Ερμή νωθρό, αλλά αρρενωπό, να ακουμπάει στον κορμό ενός δένδρου. Στα χείλια του, τα οποία αφήνουν μία ελαφρά σκιά, διακρίνεται η αρχή ενός χαμόγελου. Η λεπτότητα του στόματος έρχεται σε αντίθεση με την δυνατή του μύτη. Τα μαλλιά του Ερμή είναι άτακτα και κάνουν να φαίνεται το δέρμα του πιο απαλό και πιο λείο. Η απαράμιλλη τέχνη του Πραξιτέλη, στο να αφαιρεί την σκληράδα από το μάρμαρο, κάνοντας το, το ίδιο με την όψη της σάρκας, οφείλεται στην μεγάλη δεξιοτεχνία του, στην χρήση φωτός και σκιάς. Ο Πραξιτέλης για να δώσει ζωντάνια στο άγαλμα, σκοπίμως δεν κρατάει τις αναλογίες. Εάν κανείς το παρατηρήσει από τ' αριστερά, φαίνεται λυπημένο, από τα δεξιά φαίνεται γελαστό, όταν δε το κοιτάξεις από μπροστά, ήρεμο. Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας.



Εικόνα 17: Ολυμπία. Ο δρόμος που οδηγούσε από την Άλτη στο στάδιο, με την είσοδο, την «Κρύπτη», στο βάθος.¹⁷¹



Εικόνα 18: Το Γυμνάσιο της Ολυμπίας που χτίστηκε τον 2ο αι. π.Χ.¹⁷²

¹⁷¹ Ολυμπία. Ο δρόμος που οδηγούσε από την Άλτη στο στάδιο, με την είσοδο, την «Κρύπτη», στο βάθος. Κατά μήκος του δρόμου διακρίνονται οι βάσεις πάνω στις οποίες υπήρχαν χάλκινα αγάλματα –οι λεγόμενες Ζάνες– κατασκευασμένα από τα πρόστιμα που επιβάλλονταν σε αθλητές που επιχειρούσαν να αποκτήσουν τον τίτλο του Ολυμπιονίκη με μέσα αθέμιτα, ιδίως χρηματικά. Οι 6 πρώτοι ανδριάντες έγιναν το 388 π.Χ., 98η Ολυμπιάδα, όταν ο Θεσσαλός Εύπωλος, νικητής της πυγμής, αποκαλύπτεται πως δωροδότησε τους αντιπάλους του στο άθλημα και τιμωρήθηκαν όλοι με χρηματικό πρόστιμο. «Είναι εκπληκτικό να υπάρχουν άνθρωποι που να μη σέβονται καθόλου τον θεό της Ολυμπίας και να δέχονται ή να δίνουν δώρα για τους αγώνες», σχολιάζει ο Πausanίας στην εκτενή αναφορά του στα Ηλιακά, για τους χάλκινους Ζάνες. Τη συνειδητή έλλειψη ήθους, την παραβίαση δηλαδή των κανόνων, φαινόμενο γνωστό έως σήμερα, αποδοκιμάζουν οι περισσότεροι από τους αρχαίους στοχαστές και συγγραφείς.

¹⁷² Στον εσωτερικό ανοιχτό χώρο οι αθλητές γυμνάζονταν στο ακόντιο, στον δίσκο και στον δρόμο. Ενωμένη με το Γυμνάσιο ήταν η Παλαίστρα που φαίνεται στο βάθος δεξιά. Ο Pausanίας παρουσιάζει την πληρέστερη από κάθε προηγούμενο συγγραφέα εικόνα της



Εικόνα 19: Δύο παγκρατιστές σε λαβή, όπως απεικονίζεται σε ερυθρόμορφη κύλικα του Ε΄ π.Χ. αι.¹⁷³



Εικόνα 20: Παράσταση με φάση αρματοδρομίας τεθρίππου¹⁷⁴

Ολυμπίας, αλλά και τον μεγαλύτερο πλούτο σε πληροφορίες γύρω από τους Αγώνες. Γράφει τα «Ηλιακά» το 173 μ.Χ. και πρέπει να επισκέφθηκε την περιοχή μεταξύ 160 και 173 μ.Χ. που αρχίζει τη συγγραφή. Σε λιγότερα από 12 κεφάλαια περιγράφει ολόκληρη την Ηλεία, ενώ για την Ολυμπία και τους τελούμενους εκεί Αγώνες αφιερώνει σχεδόν 42 κεφάλαια.

¹⁷³ Δύο παγκρατιστές σε λαβή, όπως απεικονίζεται σε ερυθρόμορφη κύλικα του Ε΄ π.Χ. αι. Σε δυσχερή θέση ο δεξιό από την εφαρμοζόμενη λαβή, προσπαθεί να εξορίσει το μάτι του αντιπάλου του, πράγμα που απαγορευόταν αυστηρά, ο επιβλέπων δεξιό γυμναστής ετοιμάζεται να τον χτυπήσει με τη ράβδο, επαναφέροντας σε τάξη τον αγώνα. Στα βαρέα αγωνίσματα η πάλη, η πυγμαχία και το παγκράτιο, τα οποία εισάγονται διαδοχικά στην 18η Ολυμπιάδα, 708 π.Χ. το πρώτο, στην 23η, 688 π.Χ. το δεύτερο, στην 33η, 648 το τρίτο, είναι τα αθλήματα που συγκεντρώνουν τις περισσότερες επικρίσεις των αρχαίων συγγραφέων. Ορισμένοι μάλιστα τα στηλιτεύουν έως το σημείο της πλήρους απόρριψης. Για το πιο σκληρό, το παγκράτιο που είναι συνδυασμός των δύο άλλων, χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό που μνημονεύει ο Πλούταρχος, όταν ο Αλκιβιάδης δάγκωσε τον αντίπαλό του κατά τη διάρκεια αγώνα παγκρατίου σε γυμναστήριο της Αθήνας. Στην κατηγορία του συναθλητή του ότι δαγκώνει σαν γυναίκα, ο Αλκιβιάδης, ο οποίος είχε ασκηθεί στη Σπάρτη όπου επιτρεπόταν και το δάγκωμα, απάντησε: «όχι όπως οι γυναίκες, αλλά όπως ο λέων».

¹⁷⁴ Παράσταση με φάση αρματοδρομίας τεθρίππου σε αγγειογραφία αμφορέα του τέλους του Ε΄ αι. π.Χ. Η αρματοδρομία τεθρίππου καθιερώνεται στην 25η Ολυμπιάδα, 680 π.Χ. και πρώτος νικητής αναφέρεται από τον Πausanias ο Θηβαίος Παγώνδας. Είναι το πιο δημοφιλές, αλλά και το πρώτο από τα πέντε αρματοδρομικά αγωνίσματα που εισάγεται σε Ολυμπιάδα.



Εικόνα 21: Ο χάλκινος ενεπίγραφος εγχάρακτος δίσκος του Ολυμπιονίκη Πόπλιου Ασκληπιάδη¹⁷⁵



Εικόνα 22: Νομίσματα αρχαϊκής εποχής¹⁷⁶

Απαιτούσε υπέρογκες δαπάνες και γρήγορα αναδείχθηκε σε άθλημα επίδειξης πλούτου και πολιτικής δύναμης. Μάλιστα τη νίκη απολάμβανε ο ιδιοκτήτης και όχι ο ηνίοχος. Η συμμετοχή του Ιέρωνα και του Διονυσίου, τύραννων των Συρακουσών, όπως και άλλων επιφανών ανδρών από την αριστοκρατική τάξη, προκάλεσε αποδοκimasίες. Κατηγορήθηκε ως αριστοκρατικό αγώνισμα, αφού για λόγους οικονομικούς εκπροσωπείτο μόνο από την ανώτερη τάξη. Χαρακτηριστικός είναι ο Ολυμπιακός λόγος του Λυσία κατά του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου που εκφωνήθηκε στην 98η Ολυμπιάδα, 388 π.Χ., προκαλώντας ταραχές.

¹⁷⁵ Ο χάλκινος ενεπίγραφος εγχάρακτος δίσκος του Ολυμπιονίκη Πόπλιου Ασκληπιάδη, που αφιέρωσε στο ιερό της Ολυμπίας. Κορίνθιος ο Ασκληπιάδης ήταν νικητής στους αγώνες του πεντάθλου στην 225η Ολυμπιάδα, 241 μ.Χ.

Αριστερά: Αργυρός στατήρας Ζακύνθου, π. 370 - 360 π.Χ.. Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνα δαφνοστεφανωμένη (Λονδίνο, British Museum - Department of Coins and Medals)

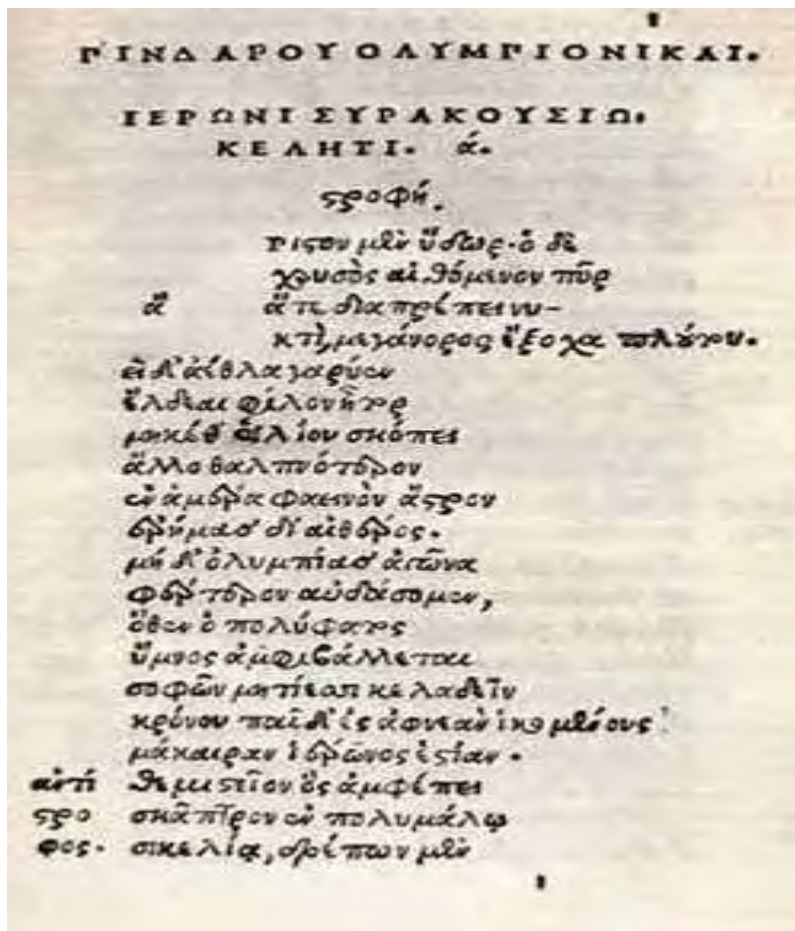
Μέσο: Χρυσός διπλός στατήρας Αλεξάνδρου Γ' Μακεδονίας, 336 - π. 323 π.Χ..

Οπισθότυπος: Νίκη η οποία κρατά στεφάνι και στυλίδα (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο)

Δεξιά: Μισό χρυσού στατήρα Πύρρου Ηπείρου, 278 - 276 π.Χ.. Οπισθότυπος: Νίκη η οποία κρατά τρόπαιο και στεφάνι (Λονδίνο, British Museum - Department of Coins and Medals).



Εικόνα 23: Νομίσματα αρχαϊκής εποχής¹⁷⁷



Εικόνα 24: Α' Ολυμπιονίκος του Πίνδαρου¹⁷⁸

¹⁷⁷ Αριστερά: Αργυρό τετράδραχμο Αθηνών, π. 440 - 420 π.Χ.. Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Αθηνάς, στεφανωμένη με φύλλα ελιάς (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο) Δεξιά: Αργυρό τετράδραχμο Αμφίπολης Μακεδονίας, 356 - 355 π.χ.. Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνα δαφνοστεφανωμένη (Βοστώνη, Museum of Fine Arts)

¹⁷⁸ Σελίδα από τον πρώτο ολυμπιονικό του Πίνδαρου. Αφιερώνεται στον Ιέρωνα, τύρανο των Συρακουσών, ο οποίος νίκησε στους Ολυμπιακούς Αγώνες στην ιπποδρομία κελήτων. Είναι η πρώτη τυπογραφική έκδοση των επινίκων του Πίνδαρου από τον ουμανιστή φιλέλληνα τυπογράφο Αλδο Μανούτιο το 1513 στη Βενετία. Δύο χρόνια αργότερα, το 1515, χρονιά θανάτου του Μανούτιου, θα ακολουθήσει δεύτερη έκδοση στη Ρώμη, με επιμέλεια του λόγιου τυπογράφου Ζαχαρί Καλλιέργη.



Εικόνα 25: Αναπαράσταση του ανατολικού αετώματος του ναού του Διός στην Ολυμπία.¹⁷⁹



Εικόνα 26: Αναπαράσταση του δυτικού αετώματος του ναού του Διός στην Ολυμπία.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Αναπαράσταση του ανατολικού αετώματος του ναού του Διός στην Ολυμπία, το οποίο ξεκίνησε ο Ηλείος Λιβών το 572 π.Χ. και τελείωσε γύρω στο 450 π.Χ. Απεικονίζει τον μύθο της αρματοδρομίας μεταξύ του Πέλοπος και Οινόμαου, με τον Δία να στέκεται ανάμεσα των δύο παρατάξεων. Το σχέδιο φιλοτέχνησε ο Παιώνιος.

¹⁸⁰ Αναπαράσταση του δυτικού αετώματος του ναού του Διός στην Ολυμπία. Απεικονίζει την μάχη μεταξύ των Κενταύρων και Λαπήθων. Οι Κένταυροι ήταν καλεσμένοι στον γάμο του ήρωα των Λαπήθων Πειρίθου, και μετά την μέθη προσπάθησαν να απαγάγουν την νύφη Δειαδάμια και τις άλλες γυναίκες. Στο μέσο στέκεται ο Απόλλωνας, ενώ ο Πειρίθου και ο Θησέας μάχονται τους Κένταυρους. Το σχέδιο φιλοτέχνησε ο Αλκαμένης της Αθήνας.



Εικόνα 27: Απεικονίζεται το τέλος των αγώνων

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Γαληνός(1992), *Γαληνός, Άπαντα 26, Υγιεινά Α'-Γ'*, εισαγ., μτφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Γαληνός,(2000), *Γαληνός, Άπαντα 3, Προτρεπτικός επί'ιατρικής* εισαγ., μτφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Γαληνός (2000), *Γαληνός, Προτρεπτικός επί τας τέχνας*, εισαγ., μτφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Δημοσθένης (1994), *Δημοσθένης, Άπαντα 7, Κατά αριστοκράτους, Προς Ονήτορα α-β*, εισαγ., μτφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Διογένης Λαέρτιος (1993), *Διογένης Λαέρτιος, Επίκουρος, Προς Μειοικέα, Επιστολή για την ευτυχία, Επιστολή προς Ηρόδοτος, Επιστολή προς Πυθοκλή*, μτφ., επιμέλ., Ροδάκης Περικλής, Εκδόσεις Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.

Επίκουρος (1994), *Επίκουρος, Επιστολή προς μειοικέα, Κύριαι δόξαι, Επίκουρου προσφώνισης*, μτφ. Σκουτερόπουλος Ν. Μ., Εκδόσεις Στιγμή, Αθήνα.

Ευριπίδης (1994), *Διογένης Λαέρτιος, Άπαντα 1, Βιβλία 1-2*, εισαγ., μτφ., σχόλ., μεταφραστική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Ηρόδοτος(1992),*Ηρόδοτος, Ιστορία 5, Τερψιχόρη, Μούσαι V*, εισαγ., μτφ., σχόλ. Φιλολογική ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Θεόφραστος (1992), *Θεόφραστος, Άπαντα 10, Περί κόπων*, εισαγ., μτφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Θουκυδίδης (1967), *Θουκυδίδου Ιστορίας 2*, μτφ. Βλάχου Αγγέλου, Εκδόσεις Γαλαξία, Αθήνα.

Θουκυδίδης(1992), *Θουκυδίδης, Άπαντα, Ιστοριών Ε' (Τα γεγονότα από το 422π.Χ. ως το 415 π.Χ.)*, Τόμος 5, Ιστορία τού Πελοποννησιακού Πολέμου, μτφ. Γεωργοπαπαδάκος Αναστάσιος, εισαγ., σχόλ., Φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Ιπποκράτης (1992), *Ιπποκράτης, Άπαντα 5, Διαιτητική – Θεραπευτική 1*, μτφ., εισαγ., σχολ., Μανδηλαράς Βασίλειος, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Ιπποκράτης, (2000), *Ιπποκράτης, Επιδημιαί*, εισαγ., μτφ., σχόλ., Μανδηλαράς Βασίλης, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Ιπποκράτης(2000), *Ιπποκράτης, Περί τροφής*, εισαγ., μτφ., σχόλ., Μανδηλάρας Βασίλειος, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Λουκιανός (1994), *Λουκιανός, Άπαντα 5, Ανάχαρσις ή περί γυμνασίων, Τόξαρσις ή φιλία*, μτφ. Φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις κάκτος, Αθήνα.

Ξενοφών (1993),*Ξενοφών, Απομνημονεύματα III*, μτφ., σχολ., Παπαγεωργίου Α. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Ξενοφών(1993), *Ξενοφών, Άπαντα 4, Ελληνικά 2*, μτφ., σχολ., Παπαγεωργίου Α. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα

Ξενοφών(1993), *Ξενοφών, Άπαντα 5, Ελληνικά 3*, μτφ.,σχολ., Παπαγεωργίου Α., Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Όμηρος(1995),*Όμηρου Ιλιάδα*, μτφ. Καζαντζάκη Ν., Κακριδή Ι. Θ, Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων, Αθήνα.

Όμηρος (2008), *Όμηρου Οδύσσεια*, μτφ. Μαρωνίτης Δ. Ν, Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων, Αθήνα.

Παυσανίας (1976) *Παυσανίας 'Ελλάδος περιήγησις', Κορινθιακά και Λακωνικά*, (1999) *Μεσσηνιακά και Ηλιακά*, (1980) *Αχαϊκά και Αρκαδικά*, μτφ. Παπαχαντζή Ν., Εκδόσεις Αθηνών, Αθήνα.

Παυσανίας (1992), *Παυσανίας, Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά*, Ηλιακά Α, εισαγ., μτφ.,Ταταράκη Ανδριανή, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Παυσανίας (1992), *Παυσανίας, Ελλάδος Περιήγησις, Ηλιακά*, Ηλιακά Β', εισαγ., μτφ.,Ταταράκη Ανδριανή, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Παυσανίας (1992), *Παυσανίας, Ελλάδος Περιήγησις, Αρκαδικά*, εισαγ., μτφ.,Ταταράκη Ανδριανή, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλάτων (1992),*Πλάτων Νόμοι*, μτφ. Κουσουνέλης, Γ., Αναστασόπουλος Β. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλάτων (1992), *Πλάτων, Νόμοι 4, Νόμοι Η'*, μτφ. Κουσουνέλος Γ., εισαγ., σημ., επιμελ., Αναστασοπούλου Β. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλάτων (1992), *Πλάτων, Απολογία Σωκράτους, (Η δίκη του Σωκράτη)*, εισαγ., μτφ., σχόλ. Ανδρεάδη Ηλέκτρα, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλούταρχος (1995),*Πλούταρχος, Ηθικά, τόμος 4, Υγιεινά παραγγέλματα*, εισαγ., μτφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλούταρχος (1995),*Πλούταρχος, Ηθικά, Τόμος 6, Αποφθέγματα Λακωνικά, Τα παλαιά των Λακεδαιμονίων επιτηδεύματα, Λακωνικών αποφθέγματα*, εισαγ., μτφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλούταρχος(1995), *Πλούταρχος, Ηθικά, Τόμος 12, Περί Ηθικής αρετής*, μφ., εισαγ., σχόλ., φιλολογική ομάδα Κάκτου Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλούταρχος (1995), *Πλούταρχος Ηθικά, Τόμος 14, Περί Δυσωπίας*, μφ., εισαγ., σχόλ., φιλολογική ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Πλούταρχος(1995), *Πλούταρχος, Ηθικά, Βίοι των δέκα ρητόρων*, Τόμος 22, εισαγ. μφ. Σχόλ. Φιλολογική ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Σόλων,(1988), *Αρχαίον Ελληνικόν Δίκαιον*, Εκδ. «Πελεία», Αθήνα.

Σόλων (1994), *Διογένης Λαέρτιος, Άπαντα 1, Βιβλία 1-2*, εισαγ., μφ., σχόλ., μεταφραστική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Στράβων (1994), *Στράβων, Γεωγραφικά 8, Πελοπόννησος*, μφ., εισαγ., Θεοδωρίδης Π., σχολ., φιλολογική ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Φιλόστρατος (1961), *Φιλόστρατος, Γυμναστικός*, μφ. Κιτρινιάρη Κ. Εκδόσεις Πιτσιλινάκου Π., Αθήνα.

Φιλόστρατος(1994), *Φιλόστρατος, Άπαντα 2, Τα ες τον Τυανέαν Απολλώνιον Δ'-Ε'-Ζ'*, μφ.,εισαγ.,σχολ., φιλολογική ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Φιλόστρατος (1995), *Φιλόστρατος, Άπαντα 7, Γυμναστικός – Επιστολαί*, εισαγ., μφ., σχόλ., φιλολογική ομάδα κάκτου, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ανδρόνικου Μ., *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα*, Ο ρόλος των αγώνων στην εκπαίδευση, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Ανδρόνικος Μ., Χατζηδάκης Μ., Καραγιώργος Β. (1974), *Τα Ελληνικά Μουσεία*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Ανδρόνικος Μ., (1975), *Ελληνικά μουσεία*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Ανδρόνικος Μ.,(1982), *Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα*, Η συμβολή του αθλητισμού στην αγωγή των νέων, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Αλμπανιδής Ε.,(2001), *Ολυμπιακοί αγώνες, αναφορές-προσεγγίσεις*, Οι Ολυμπιακοί αγώνες και ο πολιτισμός, επιμέλεια, έκδοση Γκέκα Πόλυ, Εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα.

- Γιαννάκης Θ.,(1979), *Αρχαιογνωσία – Φιλοσοφία Αγωνιστική*, Αθήνα.
- Γιαννάκη Θ.,(1980), *Η Φυσική αγωγή και ο αθλητισμός*, Αθήνα.
- Γιαννάκης Θ., (2001) *Ολυμπιακοί αγώνες – Αναφορές και προσεγγίσεις*, Ιεροί πανελλήνιοι αγώνες, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα.
- Γιάτσης Σ.,(1989), *Εισαγωγή στην ιστορία Φ.Α. στον ελληνικό κόσμο*, Θεσσαλονίκη.
- Δημόπουλος Τ., (1996), *Η Ολυμπία και οι Ολυμπιακοί αγώνες*, Εκδόσεις Ελεύθερη σκέψη, Αθήνα.
- Ιατρική Επιθεώρηση Ενόπλων Δυνάμεων(1983), Γαληνός, Ο Άριστος και Φιλόσοφος, τόμος 2, τεύχος 1, Αθήνα.
- Λαζανάς Βασ. Ι.,(2001), *Πινδάρου Επινίκιοι*, Εκδόσεις Ιδεοθέατρον, Αθήνα.
- Μουρατίδης Ι., (2001), *Ολυμπιακοί αγώνες αναφορές-προσεγγίσεις*, Αρχαίοι Ολυμπιακοί αγώνες, επιμέλεια, έκδοση Γκέκα Πόλυ, Εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα.
- Μουρατίδης Ι.,(2005) *Ιστορία Φυσικής αγωγής (με στοιχεία φιλοσοφίας)*, 3^η βελτιωμένη έκδοση, Εκδόσεις Χριστοδουλίδη, Θεσσαλονίκη.
- Μουρατίδης Ι.,(2008),*Ιστορία φυσικής αγωγής και αθλητισμού του αρχαίου κόσμου*, Εκδόσεις Πλάτων, Θεσσαλονίκη.
- Μπακαλάκου - Διδαγγέλου Βαΐια,(2003), *Ολυμπιακοί αγώνες 776 π.Χ-2004 μ.Χ, Μία διαδρομή τριών χιλιάδων χρόνων*, Εκδόσεις Έλλα, Λάρισα.
- Νικολαΐδου Έλλη , Κατσίκας Χρήστος (2003), *Οι ολυμπιακοί αγώνες στην αρχαία Ελλάδα, Οι αθέατες πλευρές*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα.
- Οικονομόπουλος Π. Δ., (2003), *Ολυμπιονίκες στην Αρχαία Ελλάδα*, πρόλ., εισαγ., συμπληρ., Οικονομοπούλου Ξ. Εκδόσεις Βιβλιογωνία, Αθήνα.
- Παλαιολόγος Κλ., (1972), *Από τους θρύλους της Ολυμπίας*, επιμελ. Κόντορος Ν., Αθήνα.
- Παλαιολόγος Κλ., (1982),*Ιστορία Ολυμπιακών Αγώνων*, Η οργάνωση των αγώνων, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Παναγιωτόπουλος Δ., (1991), *Δίκαιο των Ολυμπιακών αγώνων*, Αθήνα.
- Παπαϊωάννου Α., Θεοδωράκης Γ., Γούδας Μ. (1999), *Για μια καλύτερη διδασκαλία της φυσικής αγωγής*, Εκδόσεις Σάλτο, Θεσσαλονίκη.
- Πεντάζου Μ.,(1992), *Ολυμπιακοί αγώνες στην αρχαία Ελλάδα*, Τιμές στους νικητές, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

- Παυλίνης Ε.,(1927), *ιστορία της γυμναστικής*, Αθήνα.
- Παυλίνη Ε.,(1977), *Ιστορία της γυμναστικής*, Εκδοτικός Οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Σιμόπουλος Κ. (1998), *Μύθος, απάτη και βαρβαρότητα οι Ολυμπιάδες*, Εκδόσεις Στάχυ, Αθήνα.
- Σούλη Σ. Α. ,(2002), *Αρχαίοι Ολυμπιονίκες*, Εκδόσεις Κονιδάρη, Αθήνα.
- Σπανάκου Ζωή,(2008) *Ηροδότου Ιστορίες*, Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων, Αθήνα.
- Σταμπουλής Χρήστος,(1995), *Αρχαίος ελληνικός αθλητισμός, ιδεώδες και πραγματικότητα, αρχαίοι συγγραφείς*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα.
- Στεφανόπουλος Θ., Αντζούλη Ε.(2008) *Αρχαία Ελλάδα, Ο τόπος και οι άνθρωποι*, Ανθολόγιο, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών βιβλίων, Αθήνα.
- Τοπούζης Κων., (1998), *Πίνδαρος, Ολυμπιονίκοι Α', Β'*, Εκδόσεις επικαιρότητα, Αθήνα.
- Φάλκος Τ. – Αρβανιτάκης,(2003), *Ο Ελληνικός αθλητισμός*, Δημοτικό κέντρο ιστορίας και τεκμηρίωσης, Βόλος.
- Φιλίππου, Γ. Ν., & Χρίστου, Κ. (2001). *Συναισθηματικοί παράγοντες και μάθηση των Μαθηματικών*, Εκδόσεις Άτραπος, Αθήνα.
- Χατζηκωνσταντίνου Σ.,(1972), *Ιατρική των αθλούμενων*, Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού, Αθήνα.
- Χρόνης Μενέλαος (2002), *Ολυμπιακοί αγώνες, 28 αιώνες ιστορία, αθλητισμός, πολιτισμός*, Ειδικές εκδόσεις Λαμπρόπουλος, Αθήνα.
- Χρυσάφης Ι., (1965), *Η γυμναστική των αρχαίων*, Αθήνα.

ΞΕΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

- Botsford & Robinson.(1996), *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, ΜΙΕΤ, Αθήνα.
- Bucci L.,(1993), *Nutrients as ergogenic aids for sports and exercise*, CRS Press, U.K.
- Bury J.B., Ruswell Meiggs, *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας*, Εκδόσεις Καρδαμίτσα. Αθήνα

Deci, E.L. (1975). *Intrinsic motivation*. New York: Plenum

Deci, E.L. & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2004). Overview of selfdetermination theory: An organismic dialectical perspective. In E. L. Deci, & R. M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 3-33). Rochester, NY: The University of Rochester Press.

Farnell L.,(1996). 'Ο Ήρωας στην Αρχαία Ελληνική Θρησκεία', μτφρ. Ελ. Παπαδοπούλου, Εκδόσεις Ιάμβλιχος, Αθήνα.

Finley M., Pleket H., (1976), *The Olympic games: The first thousand years*, London.

Forbes C.A.,(1930), «*Crime and Punishment in Greek Athletics*», London.

Larorce G. και Pariente R.,(1972), *La Fabuleuse Histoire des Jeux Olympiques*, Paris.

Lens, W., Simons, J., & Dewitte., S., (2001). Student motivation and self-regulation as a function of future time perspective and perceived instrumentality. In S. Volet, & S. Jarvela, S. (Eds) (2001), *Motivation in learning contexts: Theoretical and methodological implications* (pp. 233-248). Pergamon Press.

Maslow, A.M.(1954) *Motivation and Personality*, N.Y. Haper & Row.

Matz D.(1978), «The Development of Professionalism in Greek Athletics», London.

Pangrazi P. Robert (1999), *Διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*, μτφ. Τζέτζης Γ., Δέρρη Β., Αυγερινός Α., Σχολλ Μαρία, επιμέλεια έκδοσης Κιουμουρτζόγλου Ευθύμης, Εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη.

Pleket, H. W. (1975), *Games, Prizes, Athletes and Ideology*, station 1.

Ross F. L.John(2004), *Ολυμπιακοί αγώνες – Επιστροφή στην κοιτίδα*, μτφ. Γιοβάνογλου Φ., Μπάστα Μ., Σουλιώτη Δ., Εκδόσεις Explorer, Αθήνα.

Ross W.D (1993), *Αριστοτέλης*, μτφ. Μήτσιου Μαριλίζα, Έκδοση μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής τράπεζας, β' έκδοση, Αθήνα.

Vermeule, Emily. (1964). *Greece in the Bronze Age (Ελλάς - Εποχή του Χαλκού)*, μτφρ. Θ. Ξένος.(1983), Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Harisson J., E.,(1996). 'Η γένεση της αρχαιοελληνικής θρησκείας' 'ιερά πράττειν και ιερά ποιείν', Εκδόσεις Ιάμβλιχος, Αθήνα

Hopper, R.J. (1977) *The Early Greeks (Οι πρώτοι Έλληνες)*, μτφρ. Τ. Δαρβερης, πρλγ. Γ. Χουρμουζιάδης. (1993), Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Αμπού Ασάμπε Ν., (Σεπτέμβριος 2002). *Αθλητική παιδεία στην αρχαία Ελλάδα, Διατροφή των αθλητών*. Πτυχιακή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Επιστήμης Διαιτολογίας και Διατροφής, Αθήνα.

Βουρβέρης Κων., (1963), Το αγωνιστικό πνεύμα των Ελλήνων, *Επιστημονικές Επετηρίδες των Πανεπιστημίων Αθηνών, Θεσσαλονίκης*, έτη 1925-1997, τόμος ΙΔ', σελ.306-320, Εθνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Εγκυκλοπαίδεια Νέα δομή, Τόμος 2. Εκδόσεις Δομή, Αθήνα.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδ. Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, Αθήνα.

Κόρτη – Κόντη Σ., (1979), Θεατές στις παραστάσεις άθλων και αγώνων στην αρχαία Ελληνική τέχνη, *Επιστημονικές Επετηρίδες των Πανεπιστημίων Αθηνών, Θεσσαλονίκης*, έτη 1925-1997, τόμος ΙΗ', Εθνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Παπαντωνίου Π. Γ., (2003), *Οι επιδράσεις της ηθικής στους Ολυμπιακούς αγώνες της αρχαιότητας*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τρίκαλα.

Παπασταύρου Ι. (1955), Η Αρχαία Ελληνική πόλις-κράτος, *Επιστημονικές Επετηρίδες των Πανεπιστημίων Αθηνών, Θεσσαλονίκης*, έτη 1925-1997, τόμος ΣΤ', Εθνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

ΑΡΘΡΑ - ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Αλμπανίδης Ε., (2002), Οι αρχαίοι Ολυμπιονίκες, *Περιοδικό Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 30, σελ. 57-66, Εκδόσεις Σάλτο, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Αλμπανίδης Ε., Νικολακάκη Β., (2006), Η κοινωνική προέλευση των αθλητών της Ολυμπίας κατά την αρχαιότητα, *Αθλητική ιστορία και φιλοσοφία*, Τόμος 2, σελ. 64. Θεσσαλονίκη.

Αλμπανίδης Ε., Παπαϊωάννου Α., *Στόχοι, προσανατολισμοί και εγγενές-εξωτερικό ερέθισμα στα αρχαία ελληνικά αθλήματα*, 10^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Αθλητικής Ψυχολογίας, Σκιάθος.

Γιαλούρης Ν. (1996), Η συμβολή των αγώνων στην ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων, *Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 14, σελ. 43-53, Εκδόσεις Σάλτο, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Γιαννάκης Θ.(1992), Ολυμπισμός, η προσέγγιση του τέλειου, *Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 5, σελ.45-49, Εκδόσεις Σάλτο, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Γογγάκη Κωνσταντίνα, Λέκτωρ Πανεπιστημίου Αθηνών, Περιοδικό *Cogrus*, Τεύχος 46, άρθρο «*Το στεφάνι του νικητή των αγώνων και οι ηθικοί συμβολισμοί του*», σελίδα 44. Αθήνα.

Decker Wolfgang,(2000) Η ελληνική γλώσσα και ο αθλητισμός. *Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 24, σελ.73.Κομοτηνή.

Decker Wolfgang (2006), The ancient Olympic games in the light of current research, *Περιοδικό Αθλητική ιστορία και φιλοσοφία*, Τόμος 2, σελ.5-24, Θεσσαλονίκη.

Elias Nobert (Αύγουστος 1982), Βία και αθλήματα, *Περιοδικό Αρχαιολογία*, Τόμος 4, σελ.51-52. Εκδοτική Ερμής ΕΠΕ, Αθήνα.

Ευστρατίου Κ., Λαμπράκη Α., (.Αύγουστος 1982), Τα τέσσερα Πανελλήνια αγωνιστικά κέντρα, *Περιοδικό Αρχαιολογία*, Τεύχος 4, σελ. 28 – 31. Εκδοτική Ερμής ΕΠΕ, Αθήνα.

Καλλιγιάς Π.(Ιούνιος 1989), Οι αθλητικοί αγώνες στην αρχαία Ελλάδα, *Περιοδικό Αρχαιολογίας*, Τεύχος 31, σελ. 86-88, Εκδοτική Ερμής ΕΠΕ, Αθήνα.

Κομητούδης Δ. και Γιαννάκης Θ. (1997),Η αθλητική προπόνηση των Αρχαίων Ελλήνων, *Κινησιολογία*, Τόμος 2, No 2, σελ.115-125.Αθήνα.

Κουμπούρης Σάββας (Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1994), Περί συναγωνισμού και ανταγωνισμού, το ήθος του αρχαίου αθλητισμού και η σημερινή εξαχρείωσή του,σελ.9003-9009, *Περιοδικό Δαυλός*, έτος 13^ο , αρ.152-153, Εκδότης Λάμπρου Δ., Αθήνα.

Λαμπράκη Α., Ευστρατίου Κ., (Μάιος 1986), Αρχαιολογία: Τι και πως; Εποχή του λίθου, Εποχή του χαλκού, Σκοτεινοί χρόνοι, *Περιοδικό Αρχαιολογία*, Τεύχος 19, σελ. 8-19, Εκδοτική Ερμής ΕΠΕ, Αθήνα.

Leveque Pierre (1982), Ελληνικοί Αγώνες, *Περιοδικό αρχαιολογίας*, Τεύχος 4, σελ.10. Εκδοτική Ερμής ΕΠΕ, Αθήνα.

Mzali M. (1986), *Η αισθητική διάσταση του Ολυμπισμού*, σελ.77, Πρακτικά 26^{ης} συνόδου Δ.Ο.Α, Αρχαία Ολυμπία.

Μπεκιάρη Α., Σακελλαρίου Κ. (2002) Σωκρατική διδασκαλία και αθλητική παιδαγωγική. *Περιοδικό Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 31, σελ.153. Κομοτηνή.

Μυτιληναίος Στέφανος (Ιούνιος 2004), Αφελληνισμός και τέλος των αρχαίων Ολυμπιάδων,σελ.17725-17736, *Περιοδικό Δαυλός*, έτος 23^ο , αρ.270, Εκδότης Λάμπρου Δ., Αθήνα.

Παλαιολόγος Κλ. (1986), *Η Ολυμπία του μύθου και της ιστορίας*, Πρακτικά 26^{ης} συνόδου Δ.Ο.Α., Αρχαία Ολυμπία.

Παπαευθυμίου – Παπάνθιμου Αικ., (Αύγουστος 1982), Αθλήματα στη Μινωική Κρήτη και στη Μυκηναϊκή Ελλάδα, *Περιοδικό Αρχαιολογία*, Τεύχος 4, σελ. 16-21.

Πιπερόπουλος Γ., (1987), Τα κίνητρα της συμπεριφοράς αθλητών και παικτών, *Περιοδικό αθλητικής ψυχολογίας, ΕΨΕΝΑ*, σελ.14-21. Ετήσια έκδοση, Συντακτική επιτροπή Κρανιδιώτης Π., Ζέρβας Γ., Πιπερόπουλος Γ., Σακελλαρίου Κ., Αθήνα.

Ροντογιάννη Λ., Μπαλασάς Γ., Παπαδόπουλος Π., (1999), Η αθλητική αρετή στον Ξενοφάνη και στον Τυρταίο, σελ.101, *Περιοδικό Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 22, Κομοτηνή.

Rausa Federico (Μάρτιος 2002), Το αθλητικό γυμνό στους Έλληνες, *Περιοδικό Αρχαιολογία*, Τεύχος 82, σελ. 44-49, Εκδοτική Ερμής ΕΠΕ, Αθήνα.

Συναδινός Π.(1996), Οι αρχαίοι Ολυμπιακοί αγώνες και το περιβάλλον, *Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 14, σελ. 43-53, Εκδόσεις Σάλτο, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Φανιόπουλος Χ., Εμμανουηλίδου Μ., Λιάνδη Π.,(2001), Ιστορική εξέλιξη της συμμετοχής των γυναικών στους Ολυμπιακούς αγώνες. *Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 28, σελ.100.Κομοτηνή.

Φαράντος Γ., (1996), Οι της Ολυμπίας ομόλεκτοι αγώνες, *Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 14, σελ.60-65, Εκδόσεις Σάλτο, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Φατούρος Γ. (1993), Ολυμπιακοί αγώνες εκτός Ολυμπίας, τελεσθέντες κατά την αρχαιότητα, *Περιοδικό Αθλητική επιστήμη, Θεωρία και πράξη*, Τεύχος 8, Νο1, σελ. 9-21, Εθνικό κέντρο αθλητικών ερευνών.

Φούντα Α., Αλμπανίδης Ε., Δούδα Ε., Τοκμακίδης Σ. (2009), Ο ρόλος της σωματικής άσκησης και διατροφής στην προαγωγή της υγείας κατά την ελληνική αρχαιότητα, *Περιοδικό Άθληση και κοινωνία*, Τεύχος 48, σελ. 55-61, Εκδόσεις Σάλτο, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

ΑΡΘΡΑ - ΞΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Conroy, D., Willow, J., & Metzler, J., (2002). Multidimensional fear of failure measurement: The performance failure appraisal inventory. *Journal of Applied Sport Psychology*, 14, 76-90.

Deci, E. L. & Ryan, R. M., (2000). The what and the why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.

Duda, J. L., Chi, L., Newton, M. L., Walling, M. D., & Catlley, D., (1995). Task and ego orientation and intrinsic motivation in sport. *International Journal of Sport Psychology*, 26, 40-63.

Gardiner E. (1904), Phayllus and his record jump, *JHS* 24.

Greene, D. & Lepper, M.R. (1975), Turning play into work: Effects of adult surveillance and extrinsic rewards on children's interval motivation. *Journal of personality and social Psychology*, 31, 479-486.

Growther B. Nigel (1996), Athlete and state: Qualifying for the Olympic games in ancient Greece, *JHS*,23,1.

Harris H.A.(1968), An Olympic Epigram the athletic feats of Phayllus. Greece and Rome, second series, vol. VII.

Locke, E., Shaw, K., Saari, L., & Latham, G., (1981). *Goal setting and task performance: 1969-1980. Psychological Bulletin*, 90, 125-152.

Locke, E. & Latham, C.,(1990). *A theory of goal set-ting and task performance*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Maehr, M. L. & Nicholls, J. G. (1980). Culture and achievement motivation: A second look. In N. Warren (Ed.), *Studies in cross-cultural psychology* (Vol 2, pp. 221-267). New York: Academic Press.

Papaioannou, A., & Kouli O., (1999). The effect of task structure, perceived motivational climate and goal orientations on students' intrinsic motivation and anxiety. *Journal of Applied Sport Psychology*, 11, 51-71.

Roberts, G. C., (2000). *Advances in motivation in sport and exercise*. Champaign, IL: Human Ki-netics.

Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 749-761.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.

Whaley, O. (1988). Developing the inner motivation for the strength and conditioning pro-gram: a three-step model. *National Strength & Conditioning Association Journal*, 10(4), 56-57.

Whitehead, J.R., & Corbin, C.B. (1991), Effects of fitness test type, teacher, and gender on exercise intrinsic motivation and physical self-worth. *Journal of school Health*, 61, 11-16.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τίτλος.....	1
Περίληψη.....	2
Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο I. Χωρισμός περιόδων της ελληνικής ιστορίας.....	7
Κεφάλαιο II. Η άσκηση στον Ελληνικό κόσμο.....	12
Κεφάλαιο III. Αρχαίοι Ολυμπιακοί αγώνες	16
3:1 Γένεση αρχαίων ολυμπιακών αγώνων.....	11
3:2 Λόγοι τέλεσης των αγώνων στην αρχαία Ελλάδα.....	17
3:3 Ο Θεσμός της Εκεχειρίας.....	18
3:4 Σημασία των αγώνων.....	19
Κεφάλαιο IV. Προϋποθέσεις αθλητών για τη συμμετοχή στους αγώνες.....	21
4:1 Συνδυασμός του φυσικού και του πνευματικού στοιχείου.....	21
4:2 Ελληνική υπηκοότητα.....	22
4:3 Απαγορεύονταν η συμμετοχή των δούλων.....	23
4:4 Απαγόρευση συμμετοχής γυναικών.....	23
4:5 Οι αγώνες ήταν γυμνικοί.....	25
4:6 Σημαντικός όρκος των αθλητών.....	26
4:7 Να είναι σε ειρήνη.....	27
4:8 Να μην έχουν διαπράξει έγκλημα ή ασέβεια.....	27
4:9 Να μην έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα.....	27
4:10 Να μην έχουν κατηγορηθεί για ιεροσυλία, λιποταξία, δειλία, «ριψασπής».....	27
4:11 Κατέβαλαν οι αγωνιζόμενοι τα έξοδα του αγωνίσματος.....	28
4:12 Να είναι σωματικά και ψυχοπνευματικά ακέραιοι.....	29
4:13 Επίπονη δεκάμηνη προετοιμασία.....	30
4:14 Τριάντα ημερών δοκιμασία.....	31
4:15 Αυστηρή διατροφή.....	32
Κεφάλαιο V. Άθλα, έπαθλα και τιμές των νικητών.....	35
5:1 Ο Κότινος.....	35
5:2 Εισελαστική είσοδος.....	36
5:3 Χρηματικό ποσό.....	36
5:4 Σίτιση στο πρυτανείο.....	37
5:5 Επιπίνικιοι ύμνοι.....	38
5:6 Στήσιμο ανδριάντα.....	39
5:7 Να πολεμούν στο πλευρό του Βασιλιά.....	40
5:8 Ο Αφηρωισμός.....	41
5:9 Η δόξα – η φήμη.....	41
Κεφάλαιο VI. Παρανομίες για τη διεκδίκηση της συμμετοχής και ανάδειξη ισχυρών.....	43
6:1 Ο Αγώνας για τον έλεγχο της Ολυμπιάδας.....	43
6:2 Παράνομες πολιτογραφήσεις αθλητών.....	44
6:3 Παραβιάσεις της Εκεχειρίας.....	45
6:4 Επίδειξη δύναμης και πλούτου.....	47
6:5 Οι αγώνες ως καθαρτήριο για τις παρανομίες των ισχυρών.....	49
6:6 Δωροδοκία – χρηματισμός.....	49
6:7 Η βία στα αθλήματα.....	52
6:8 Η πολιτική εκμετάλλευση της νίκης.....	57

6:9 Αρματοδρομίες: ένα άθλημα για να κερδίζουν οι πλούσιοι χωρίς να αγωνίζονται οι ίδιοι.....	58
6:10 Κατά παραγγελία ύμνοι.....	59
6:11 Η εξασφάλιση της νίκης με παράνομους τρόπους.....	60
6:12 Υπεράθληση.....	62
6:13 Εξαντλητική δίαιτα.....	64
Κεφάλαιο VII. Αποσπάσματα αρχαίων στοχαστών.....	65
Κεφάλαιο VIII. Διαχωρισμός κινήτρων.....	70
8:1 Εισαγωγικά.....	70
8:2 Κατηγορίες κινήτρων.....	71
8:3 Θεωρία του αυτοκαθορισμού.....	73
8:4 Παρακίνηση.....	74
Κεφάλαιο IX. Συσχετισμός νέων ερευνών με τα δεδομένα της αρχαίας Ελλάδας.....	79
Επίλογος.....	89
Συμπεράσματα.....	101
Αποσπάσματα αρχαίων.....	103
Εικόνες με περιγραφές.....	105
Βιβλιογραφία.....	114
Περιεχόμενα.....	125

